Erasmus din Rotterdam
Elogiul nebuniei

sau discurs spre lauda prostiei

Doar prostia încetineşte scurgerea tinereții şi alungă nesuferita bătrânețe

Erasmus din Rotterdam către prietenul său Thomas Morus

SALUT

Călătorind zilele trecute din Italia spre Anglia, pentru a nu irosi în vane visări timpul ce eram oricum nevoit a-l petrece călare, îmi lăsam deseori gândul să zboare fie spre studiile noastre comune, fie spre plăcuta amintire a iubiților şi înțelepților mei prieteni pe care aveam să-i revăd. Şi, dragă Morus, tu erai printre cei pe care îi zăream cel mai des în fața ochilor. În absența ta, prin minte mi se perindau clipele fericite petrecute împreună, care au fost, te încredințez, cele mai binecuvântate din viața mea.

Hotărându-mă deci să nu stau degeaba, şi nefiind împrejurările prielnice compunerii unei lucrări serioase, m-am amuzat închipuind un Elogiu al Nebuniei.

„Ce Minervă, îmi vei spune poate, ți-a inspirat taman această idee ciudată?" Mai întâi, gândindu-mă la tine, numele de Morus mi l-a amintit pe cel de Moria, dat de greci Nebuniei (sau Prostiei), cu toate că simpla asemănare a numelor nu înseamnă că ai suferi în vreun fel influența acestei zeițe. Dimpotrivă, tu eşti cu totul străin de ea, după cum cunoaştem cu toții. Şi mi-am mai imaginat că o asemenea născocire ți-ar fi pe plac, căci ştiu că, precum Democrit, iei câteodată în răspăr viața obişnuită a oamenilor şi nu te dai în lături de la asemenea jocuri, dacă nu sunt cu totul nesărate şi lipsite de duh. Iar plăsmuirea mea, de nu mă înşel, nu cade în astfel de păcat. Deşi spiritul tău superior te ridică mult deasupra gloatei, stăpâneşti arta de a vorbi pe înțelesul tuturor, şi fireați bună te îndeamnă să găseşti adesea mulțumire în folosirea ei.

Te rog deci să primeşti această mică disertație ca dovadă a prietenei ce îți port. Sper că o vei lua sub protecția ta, pentru că de acum îți apar-

ține mai mult decât mie, care ți-o dedic Nu mă îndoiesc că se vor găsi destui Zoili rău intenționați care să strige în gura mare că nu se cade ca pana unui teolog să zămislească asemenea nimicuri, că aceste satire se bat cap în cap cu modestia creştină. Nu este exclus să mă acuze că am readus la viață vechea comedie şi că îmi înfig colții în cine apuc, ca un nou Lucian.

Cât despre cei care vor găsi subiectul prea neînsemnat şi vor fi indignați de tonul uşuratic cu care este tratat, îi invit să bage de seamă că nu sunt eu primul care a scris în acest chip, ci doar am urmat exemplul unor autori celebri. Cu multe veacuri în urmă, Homer a descris războiul dintre broaşte şi şoareci, Virgiliu a închinat un poem „Țânțarului", Ovidiu a preamărit „Nuca", Policrate şi Socrate s-au luat la întrecere în proslăvirea lui Busiris, Glaucon a lăudat nedreptatea, Favorinus pe Tersit şi frigurile quartane, Synesius cheliile, iar Lucian muştele şi paraziții. Seneca a luat peste picior apoteoza împăratului Claudiu. Plutarh a scris un dialog între Ulise şi Gryllus prefăcut în porc, Lucian şi Apuleius şi-au ales ca subiect măgarul, iar un autor al cărui nume îmi scapă a închipuit testamentul unui porc pe nume Grunnius Corocotta, după cum aminteşte chiar şi Sfântul Ieronim. Iar dacă detractorii mei nu vor găsi aceste argumente îndeajuns de convingătoare, n-au decât să-şi închipuie că am jucat şah sau că mi-am făcut de cap, călare pe băț, precum copiii.

Căci nu ar fi oare din cale afară de nedrept ca, în vreme ce tuturor breslelor le sunt îngăduite anumite distracții, oamenii de litere că nu aibă parte de asemenea petreceri? Nemaipunând la socoteală că năzdrăvăniile lor pot fi luate drept pilde, şi un cititor mai sprinten la cuget poate trage din ele mai multă învățătură decât din operele pompoase. Unul cântă în strunele retoricii şi filosofiei printr-un discurs împestrițat cu fraze furate din toate părțile, altul ridică în slăvi vreun principe, cestălalt predică popoarelor războiul contra turcilor, mai apare câte unul care prezice viitorul sau despică pasionat firul în patru. După cum nimic nu este mai prostesc decât luarea în glumă a lucrurilor serioase, la fel nu este nimic mai comic decât dorința de a trata în mod solemn despre o şotie. Revine publicului să se pronunțe asupra acestei lucrări. Totuşi, de nu cumva orgoliul îmi întunecă vederea, cred că lauda Prostiei nu am făcut-o prostește.

Pentru a răspunde celor care m-ar putea învinui pentru limba mea

prea ascuțită, le voi spune că scriitorilor le-a fost dintotdeauna îngăduit să îşi râdă de viața de zi cu zi, cu condiția să nu o facă plini de furie şi patimă. Nimic mai ciudat decât sfioşenia acestui secol al nostru, căruia numai vorbele mari îi mai sunt pe plac. Unii oameni merg până acolo încât ar suporta mai uşor să fie hulit Iisus Hristos decât cea mai nevinovată glumă pe seama popilor sau a împăraților, în special când sunt în joc interesele lor.

Dar oare cel care se revoltă împotriva condiției umane, fără să atace pe nimeni personal, nu vrea mai degrabă să prevină şi să îndrume decât să rănească prin cuvânt? Şi de altfel de câte ori nu m-am războit aşa cu mine însumi? Cel care nu cruță pe nimeni, indiferent de condiția socială, dovedeşte în acest mod că nu poartă sâmbetele vreunui om anume, ci înfierează viciul. Deci, de se găseşte cineva care se crede direct vizat, acesta este fie ros de remuşcări, fie se teme de judecata celorlalți.

Însuşi Sfântul Ieronim a scris satire mai şfichiuitoare decât ale oricui, căci nu a pregetat uneori să pomenească şi numele celor cărora avea ceva să le reproşeze.

În ceea ce mă priveşte, nu numai că m-am ferit să dau vreun nume, dar am adoptat şi un stil moderat, încât cititorul inteligent va pricepe că am căutat mai degrabă să mă amuz decât să rănesc pe cineva. Nu am răscolit, ca Juvenal, cloaca imundă a viciilor ascunse, şi m-am aplecat cu precădere asupra deprinderilor ridicole mai degrabă decât asupra năravurilor infame. În fine, cine nu va fi mulțumit nici cu aceste explicații să se gândească totuşi că este pus într-o lumină favorabilă când Prostia este aceea care te mustră. Şi că, alegând-o pe această zeiță spre a-şi face ea însăşi elogiul, a trebuit să mă potrivesc firii ei.

La ce bun însă strădania mea de a-ți sugera temeiuri de apărare ție, care eşti un avocat atât de bun încât poți lua partea cu succes şi unor cauze nu dintre cele mai strălucite. Te las, prea învățatule Morus, şi ai grijă să-ți aperi din toate puterile Moria ta.

La țară, 10 iunie 1508.

PROSTIA VORBEŞTE

Spune-se despre mine ce s-o spune (doar ştiu cum este ponegrită ceas de ceas Prostia chiar de către proştii cei mai mari), totuşi numai eu împart bucurie zeilor şi oamenilor.

Oare nu s-au luminat de o neobişnuită şi straşnică veselie chipurile tuturor de îndată ce m-am înfăţişat acestei numeroase adunări şi m-am pus pe vorbit? Nu vi s-au descreţit numaidecât frunţile? Şi hohotele de râs ce au izbucnit peste tot nu au vestit oare înstăpânirea unei nepreţuite veselii în inimile voastre şi desfătarea pe care v-o oferea prezenţa mea? De vă privesc acum, îmi pare că îi văd pe zeii lui Homer toropiţi de nectar şi nepenthe[1], pe când mai adineauri îmi eraţi posomorâţi şi frământaţi de griji, de parcă abia aţi fi ieşit din peştera lui Trofoniu. După cum astrul strălucitor al zilei cu razele sale dintâi alungă întunericul, sau după cum primăvara cu blândul ei zefir schimbă cu totul faţa pământului după o iarnă haină, totul se înveşmântează în culori vii iar natura reîntinerită ne zâmbeşte cu drag, la fel prezenţa mea v-a înseninat dintr-o dată chipurile. Ceea ce marii oratori de-abia sunt în stare să obţină prin nesfârşite şi îndelung studiate discursuri, eu am reuşit într-o clipită: doar ce m-aţi zărit şi grijile v-au părăsit.

Veţi afla pe dată de ce mă arăt astfel împopoţonată, de vă veţi da osteneală să plecaţi urechea la vorbele mele. Dar nu cumva să credeţi că vă cer să mă ascultaţi cu atenţia pe care o acordaţi predicatorilor. Nici gând. Ascultaţi-mă cum îi ascultaţi pe măscărici, saltimbanci, scamatori şi alţi coţcari în pieţe, sau după cum prietenul nostru Midas asculta odinioară naiul lui Pan. Căci tare îmi vine să fac puţin pe sofista. Totuşi nu mă voi potrivi pedanţilor ce împuie azi capul copiilor cu o sumedenie de fleacuri pretenţioase şi îi învaţă să se certe cu mai multă îndărătnicie decât femeile. Îi voi imita pe antici care, pentru a ocoli numele de înţelepţi, ajuns de ocară în vremea lor, şi l-au luat pe cel de sofişti. Iar aceşti sofişti aveau drept preocupare de căpetenie închinarea de laude zeilor şi eroilor. Voi ridica şi eu o laudă, dar nu lui Hercule ori lui Solon, ci mie, cum ar veni *Lauda Prostiei.*

Aflaţi mai întâi că nu mă sinchisesc nici cât negru sub unghie de acei mintoşi care, doar fiindcă un om se ridică în slăvi pe el însuşi, îl acuză de neghiobie şi neobrăzare. Să-i zică ei nerod cât vor pofti, dar să recunoască măcar că asemenea purtare şade bine prostiei. Căci este oare ceva mai firesc decât ca Prostia să se preamărească singură şi să-şi cânte virtuţile? Cine m-ar putea zugrăvi aidoma cum sunt mai cu har decât eu însumi? Doar să nu se găsească vreunul care să susţină cum că m-ar cu-

[1] Băutură magică contra tristeţii (în antichitate).

noaşte el mai bine decât mă ştiu eu.

Şi chibzuiesc că nu-i ajung nici pe departe în îngâmfare pe înțelepți şi pe principi. Ruşinându-se chipurile să îşi ridice ode ei înşişi, aceştia oploşesc de obicei câte un panegerist mieros sau cine ştie ce pot de doi bani care se prinde să îi laude pentru arginți, adică să le înşire minciuni. Şi iată-l pe sfiosul erou cum se umflă în pene şi nu îi mai poți ajunge cu prăjina la nas din pricină că neruşinatul său proslăvitor se încumetă să aşeze în rândul zeilor cea din urmă pramatie, să dea drept model desăvârşit al virtuții pe cel pe care îl ştie cufundat în toate viciile, să împodobească o cioară cu pene de păun, să înălbească pielea unui negru sau se străduieşte să facă din muscă elefant... Apoi eu urmez doar proverbul: *De nu te laudă nimeni, laudă-te singur.*

Admir, pe drept cuvânt mişelia ori, dacă vreți, nesocotința oamenilor față de mine. Cu toții mă țin la mare preț şi se bucură de binefacerile mele. Şi, cu toate acestea, aştept de veacuri bune să-i treacă vreunuia prin minte să-mi închine un elogiu linguşitor, în vreme ce Busiris, Falaris, frigurile quartane, muştele, căpățânile pleşuve şi alte asemenea năzdrăvănii şi-au găsit lăudători care n-au cruțat nici timp, nici ostenea-lă pentru a le tămâia cât încape.

Cuvântul ce vi-l voi ține nu-i învățat pe dinafară, şi nici măcar dinaainte plănuit. Prin urmare nici nu va fi aşa de prefăcut. Nici prin gând să nu vă treacă totuşi că mă slujesc şi eu de vreun şiretlic, precum fac oratorii ca să aibă prilej de a-şi scoate în evidență duhul. Unii din tagma asta, după ce s-au zdrobit câte treizeci de ani la un discurs din care nu rareori partea cea mai bună este de furat, ne îmbrobodesc că l-au scris ori dictat în trei zile. Cât despre mine, ce-i în guşă şi-n căpuşă.

Să nu aşteptați cumva să mă definesc ori să-mi descriu părțile componente, după obiceiul retorilor. Nimic mai alături cu calea. Să mă definesc ar însemna să mă fixez între anumite hotare, ori puterea mea este nemărginită. Să mă împart ar însemna să fac osebiri între ofrandele ce mi se aduc, ori eu sunt la fel de venerată peste tot. Şi la urma urmei ce rost ar avea să mă chinui a vă înfățişa, printr-o definiție, copia mea ideală, ce nu mi-ar semăna mai mult decât propria-mi umbră, de vreme ce aveți în fața ochilor chiar originalul?

După cum vedeți, eu sunt acea adevărată împărțitoare de bunuri, acea Prostie căreia latinii îi zic *Stultiția* iar grecii *Moria.* Dar ce nevoie

era s-o mai repet? Nu se citeşte acest lucru îndeajuns pe faţa mea? Şi de s-ar păcăli cineva într-atât încât să susţină că aş fi Minerva sau înţelepciunea, aş fi oare nevoită să-mi oglindesc sufletul în cuvinte? Nu i-ar ajunge oare să mă privească mai cu băgare de seamă pentru a se convinge de contrariu? Eu nu umblu cu sulemeneli sau cu ascunzişuri de tot felul şi niciodată nu se citeşte pe fruntea mea umbra vreunui sentiment care să nu pornească din inimă. Apoi eu îmi semăn oriunde atât de tare că nimeni nu ar putea să mă ascundă, nici chiar cei ce se ţin de înţelepţi şi n-au dorinţă mai fierbinte decât să-şi pară astfel. În ciuda scălâmbăielilor la care se dedau, seamănă a maimuţe îmbrăcate în purpură ori a măgari în piele de leu. Şi cât s-ar preface, pe undeva se arată vreun vârf al urechilor care îl dau de gol pe Midas.

Drept să spun, tare mai sunt nerecunoscători muritorii ăştia faţă de mine. Căci ei îmi sunt cei mai buni supuşi, şi totuşi atâta se feresc să fie chemaţi după numele meu, încât ajung să îi ocărască pe alţii cu el, de parcă ar fi vreun stigmat al ticăloşiei şi decăderii. Şi nu merită oare aceşti proşti fără pereche, ce se închipuie la fel de înţelepţi ca Thales, să îi poreclim *Morosophes,* adică *neghiobi-înţelepţi?* De dragul hazului, vreau să-i maimuţăresc nitel pe oratorii din zilele noastre, care se cred asemeni zeilor din cauză că ştiu să-şi folosească limba ca şi lipitoare. Şi tot lor li se pare o culme a măiestriei să împăneze fără nicio noimă un discurs latin cu niscaiva cuvinte greceşti, care să-i dea un aer misterios. Iar de nu ştiu nicio limbă străină, scurmă în cine ştie ce bucoavnă mucegăită după patru sau cinci cuvinte vechi cu care să ia ochii cititorilor. Cei care îi înţeleg sunt mulţumiţi că se pot astfel lăuda cu erudiţia lor, iar cu cât acestea par mai de nepătruns pentru cei ce nu pricep, cu atât sunt mai admiraţi. Căci nu mică este plăcerea proştilor de a admira lucrurile care vin de departe. Şi dacă printre ei se află vreunul care râvneşte la renumele de savant, ajunge să zâmbească aprobator, să dea cel mai mic semn că este de acord sau să mişte din urechi ca măgarii, şi ceilalţi nu-şi vor da seama de nerozia lui. Dar să ne întoarcem la oile noastre.

Aşadar acum, prea... prea cum?... prea neghioabe feţe? Şi de ce nu, căci în cele din urmă nu e acesta titlul cel mai înalt pe care Prostia îl poate acorda credincioşilor ei? Ei bine, acum, prea neghioabe feţe, miaţi aflat numele. Cum însă rămân destui care nu-mi cunosc obârşia, mă

voi strădui să v-o dezvălui, chemând muzele în ajutor.

Nu m-am ivit nici din Haos, nici din Infern; nu m-a zămislit nici Saturn, nici Iapet, nici vreun alt ruginit dintre vechii zei. Mi-a fost tată Plutus, care – sper să nu le fie cu necaz lui Homer, Hesiod şi chiar marelui Jupiter – este părintele zeilor şi al oamenilor. Acel Plutus care, azi ca şi altădată, se amestecă după bunul său plac şi încurcă şi cele sfinte şi cele lumeşti. El hotărăşte după cum are chef războiul, pacea, imperiile, consiliile cele mari, judecăţile, adunările obştii, căsătoriile, tratatele, alianţele, legile, artele, râsul şi plânsul şi... staţi să-mi trag sufletul, tot el stăpâneşte fără de tăgadă asupra tuturor treburilor publice şi particulare ale muritorilor. Plutus, fără ajutorul căruia toată turma zeilor preamăriţi de poeţi, ba chiar şi zeii cei mai mari, n-ar exista deloc sau s-ar alege doar cu ofrande nevrednice. Plutus, a cărei mânie este într-atât de înfricoşată că nici însăşi Palas n-ar putea s-o domolească, ale cărui hotărâri sunt aşa de preţioase şi protecţia sa atât de puternică încât fericitul muritor pe care îl blagosloveşte cu ele nu mai are a se teme de Jupiter, cu fulgerul său cu tot.

Nu m-am întrupat nici din capul tatălui meu, precum odinioară Minerva. El s-a împreunat cu Neotes, *Tinereţea,* cea mai frumoasă şi mai pusă pe şagă dintre nimfe. M-am născut, după cum bine spune Homer, *„din dulce iubire* ", nu dintr-o căsnicie nefericită, ca şchiopul Vulcan. Şi nu care cumva să-i daţi crezare lui Aristofan, care susţine că taică-meu m-a făcut când era deja bătrân şi aproape orb. Nici vorbă, am fost zămislită pe când el era în floarea vârstei şi sângele tânăr îi clocotea în vine, ba însă într-unul din acele plăcute momente în care nectarul dat pe gât la masa zeilor îi aţâţase simţurile.

Veţi dori poate să-mi ştiţi şi locul de baştină, fiindcă mai nou se crede că noblеţea depinde de locul în care copilul a slobozit pe lume primele ţipete. Aflaţi deci că nu m-am născut nici pe insula plutitoare Delos, nici din spuma mării şi nici prin vreo peşteră întunecoasă. Am văzut lumina zilei în Insulele Fericite, unde pământul dă cele mai bogate prinoase de la sine, fără să fie cultivat. Aceste binecuvântate locuri n-au cunoscut vreodată munca, bătrâneţea ori boala. Nici nalbă, nici cafeluţe, bob ori alte asemenea plante obişnuite nu cresc acolo. Peste tot ochii şi mirosul sunt îmbiate de moly, panaceu, nepenthe, măghiran, trandafiri, viorele şi zambile, care fac să pălească grădinile lui Adonis.

Născută într-un asemenea tărâm al fericirii, nu mi-am vestit venirea pe lume cu lacrimi, ci chiar din prima clipă a vieții mele i-am zâmbit blând mamei. Şi ce rost ar avea să-l invidiez pe Jupiter pentru că a fost alăptat de o capră, de vreme ce doicile mele au fost cele mai grațioase nimfe din lume; *Methe* – Beția – fiica lui Bachus, şi *Apaedia* – Neştiința – odrasla lui Pan. Le şi vedeți aici printre însoțitoarele mele.

Dar dacă am adus vorba despre ele, să vi le şi prezint. Aceea care se uită de sus la voi este *Iubirea de sine.* Aceasta, cu trăsături delicate şi ale cărei mâini sunt pururea gata să aplaude, este *Linguşirea.* Dincoace o vedeți pe zeița *Uitării* care moțăie şi pare adormită. Mai încolo, *Lenevia* stă cu brațele încrucişate pe genunchi. Şi cea de colo, încinsă cu ghirlande, încununată cu coronițe de trandafiri şi mirosind a parfumuri amețitoare, cine ar putea fi decât *Plăcerea?* Lângă ea este *Nebunia* aceea care aruncă încoace şi încolo priviri tulburi. Ici, durdulie şi cu pielea lucioasă, o veți recunoaşte pe zeița *Poftă.* Zăriți însă şi doi zei printre atâtea zeițe. Unul este Comus – Cheful –, iar celălalt Morfeu – Somnul. Cu ajutorul lor supun stăpânirii mele tot ce există pe lume şi prin ei poruncesc acelora care poruncesc lumii.

Îmi cunoaşteți acum locul de baştină, educația şi alaiul. Şi, ca nu cumva cineva să creadă că mi-am luat cu de la mine putere titlul de zeiță, am să vă dezvălui favorurile cu care îi covârşesc pe oameni ca şi pe zei, am să vă arăt cât de întinsă este stăpânirea mea. Desfundați-vă bine urechile.

Dacă s-a spus, pe drept cuvânt, că zeu este cel care face bine oamenilor, dacă aceia care au dat oamenilor grâul, vinul sau le-au adus vreun alt folos de felul acesta au fost primiți în rândul nemuritorilor, n-ar trebui oare să fiu considerată drept cea mai însemnată dintre zeități, eu care împart muritorilor favoruri şi bunuri deopotrivă?

Este oare ceva mai dulce şi mai de preț decât viața? Şi la obârşia vieții cine se află dacă nu eu? Nici lancea cruntei Palas, nici scutul puternicului Jupiter nu dau viață oamenilor. Însuşi Jupiter, regele cerului şi al pământului, care face Olimpul să se cutremure cu o singură privire, nu are încotro şi trebuie să-şi lase deoparte temutul fulger şi aerul fioros, cu care îi bagă în sperieți pe zei când pofteşte, pentru a se deghiza ca un biet actor de câte ori îi vine pofta să guste din bucuriile paternității.

După zei, stoicii se consideră cele mai desăvârşite ființe. Ei bine, dați-

mi pe mână un stoic, chiar de-ar fi de trei ori, de patru ori sau de o mie de ori mai stoic decât toți stoicii luați la un loc, şi dacă nu-i tai barba, pe care şi-o socoate semnul înțelepciunii, cu toate că o are în comun cu țapii, o să-i alung totuşi mohoreala, îi voi descreți fruntea şi o să-l abat de la principiile sale severe. Se va lăsa în voia bucuriei, necumpătării şi nebuniei. Într-un cuvânt, oricât de înțelept ar putea fi, dacă vrea să aibă parte de plăcerile cărnii, pe mine trebuie să mă cheme.

Şi la una urmei de ce n-aş zice lucrurilor pe nume, aşa cum îmi stă în fire? Spuneți-mi cumva dacă forța, capul, pieptul, mâinile, urechile, oricare dintre aceste părți onorabile ale corpului, aduc pe lume pe zei ori pe oameni? Cu niciun chip. Mădularul care serveşte la perpetuarea speciei umane este atât de caraghios şi de ridicol încât nici nu l-am putea numi fără a izbucni în râs. Şi totuşi, el, şi nu numerele lui Pitagora[2], este izvorul sacru din care se trage viața tuturor ființelor.

Şi mai spuneți-mi cinstit care muritor şi-ar băga capul în jugul căsniciei, dacă ar judeca mai întâi neajunsurile la care se expune? Ce femeie ar ceda avansurilor unui bărbat dacă ar cugeta mai bine la primejdiile şi durerile facerii sau la chinul creşterii plozilor? Şi, fiindcă viața voastră se datorează căsătoriei, asupra căreia veghează credincioasa mea *Nebunie,* gândiți-vă câte îmi datorați! În plus, odată ce o femeie a trecut deja prin tot acest calvar, l-ar mai lua ea de la capăt dacă buna mea prietenă, zeița *Uitării,* n-ar primi-o sub aripa ei? Spună Lucrețiu orişice, nici măcar Venus nu poate pune la îndoială că, fără zeiescul meu sprijin, întreaga sa putere ar fi stearpă.

Prin urmare din acel joc ciudat şi caraghios pe care îl am sub stăpânirea mea au ieşit şi filosofii fuduli şi urmaşii lor cărora gloata le spune *călugări,* şi regii îmbrăcați în purpură, şi preoții Domnului, şi prea sfinții noştri părinți, papii, şi nenumăratele zeități cântate de poeți şi pe care Olimpul abia le mai poate încape.

Nu mi-a fost greu să vă arăt că eu sunt obârşia vieții. Veți vedea însă mai departe că toate desfătările şi favorurile cu care sunteți binecuvântați se datorează mărinimiei mele.

Oare ce ar mai rămâne din viață dacă am izgoni plăcerile? Ar mai fi acel trai nemernic vrednic de numele de viață?... Mă aplaudați, prieteni! Ştiam eu prea bine că sunteți cu toții prea neghiobi, adică prea înțelepți,

[2] Pitagora atribuia numerelor forme de ființe.

pentru a nu-mi împărtăşi părerea. Şi stoicilor le plac desfătările şi nu le-ar putea urî. Degeaba se prefac, degeaba încearcă să defăimeze plăcerea în faţa norodului, copleşind-o. cu blesteme din cele mai crâncene: schimonoseli şi nimic mai mult! Vor numai să-i înlăture pe ceilalţi de la tainul desfătărilor ca să se ospăteze ei în voie. Dar, pe toţi zeii din cer! să-mi spună ei mie dacă viaţa ar fi altceva decât mohorală, plictiseală, dezgust şi anevoinţă, într-un cuvânt searbădă, dacă nu i-ar da gust plăcerea, adică prostia. Mi-ar ajunge să aduc în sprijin mărturia lui Sofocle, poet atât de mare încât nu va putea fi niciodată îndeajuns lăudat, care m-a cinstit zicând: *„Să nu gândeşti e cea mai dulce viaţă".* Dar să despicăm nitel firul în patru.

Nu-i oare copilăria, prima vârstă a omului, cea mai veselă şi mai plină de farmec dintre toate? Copiii sunt iubiţi, sărutaţi, îmbrăţişaţi, dezmierdaţi, îngrijiţi. Nici chiar pe un duşman în timpul războiului nu-l rabdă inima să nu le sară în ajutor. Şi de ce? Pentru că, de la naştere încă, natura, această mamă grijulie, i-a învăluit în prostie, care merge la inima părinţilor, le alină caznele şi atrage asupra pruncilor bunăvoinţa şi ocrotirea de care au nevoie.

Şi vârsta care urmează copilăriei ce cusur are? Cine nu se înghesuie să-i netezească drumul şi să-i dea o mână de ajutor? Şi cui se datorează farmecele ei, pentru care este iubită de toţi, dacă nu mie? Eu alung din calea tinerilor nesuferita înţelepciune şi le deschid poarta plăcerilor. Şi, ca să nu credeţi că vă torn braşoave, ia închipuiţi-vă că tinerii au ajuns oameni în toată firea, pe care viaţa şi învăţătura i-au înţelepţit: acum frumuseţea începe să se veştejească, veselia se stinge, puterile se împuţinează, farmecele se duc. Cu cât nu vor să ştie de mine cu atât viaţa le întoarce spatele până când se trezesc ajunşi la încovoietoarea bătrâneţe, care nu se împacă nici cu ea însăşi, nici cu ceilalţi.

Şi desigur niciun muritor n-ar putea îndura bătrâneţea, dacă trista soartă a omenirii nu m-ar îndupleca să-i mai vin o dată în ajutor. Asemenea zeilor cântaţi de poeţi care, atunci când muritorii sunt pe cale să-şi dea ultima suflare, le uşurează chinul prin vreo metamorfoză, şi eu îi schimb pe bătrânii ajunşi cu un picior în groapă şi îi întorc, pe cât îmi stă în puteri, la fericita vârstă a copilăriei.

Iar de vrea cineva să afle cum de îi pot preface astfel, nu am de gând să umblu cu ascunzişuri. Îi duc la izvorul râului Lethe care se găseşte în

Insulele Fericite (şi să ştiți că în Infern nu curge decât un pârâiaş din acest fluviu). Acolo sorb nesățioşi uitarea tuturor relelor acestei vieți, frământările şi necazurile îi părăsesc încet şi întineresc.

Dar poate veți cârti – ajung să vorbească în dodii, să bată câmpii. Fără îndoială. Şi este taman ceea ce se cheamă a da în mintea copiilor. Ce poate fi mai copilăresc decât a bate câmpii şi a vorbi în dodii? Şi nu tocmai din pricină că e lipsită de judecată ne încântă şi ne înveseleşte această vârstă fragedă? N-ar fi oare un copil la fel de înțelept ca un om mare, nesuferit tuturor, nu ar fi privit orişiunde ca un monstru? Pe drept cuvânt zice doar proverbul: *Urâtă mi-este înțelepciunea prea timpurie la un copil.*

Cine ar putea îndura tovărăşia unui bătrân care ar fi pe cât de sprinten la minte, pe atât de cumpănit şi hârşit? Aşa că eu îl fac pe cel vârstnic să aiureze, să bată câmpii şi această fericită aiurare îl fereşte de grijile şi necazurile care îl muncesc pe înțelept. Comesean plăcut, el ştie încă să le vorbească în pilde tovarăşilor de pahar. Trăieşte nepăsător şi deabia simte povara vieții, pe care cu greu o pot duce pe umeri oameni mai zdraveni. Câteodată chiar face ca moşneagul lui Plaut: învață să rostească şi dulcea vorbă *iubesc.* Cât de plâns ar fi dacă s-ar afla în toate mințile!

Şi totuşi, blagoslovit de mine, el este iubit de prieteni şi poate încă întreține o conversație plină de duh. Căci, dacă e să-l credem pe Homer, de pe buzele bătrânului Nestor curgeau cuvinte ce întreceau în dulceață mierea, în timp ce amare erau vorbele năvalnicului Ahile. După acelaşi poet, bătrânii îşi petreceau la adăpostul zidurilor timpul şăguind. Aici bătrânețea o ia încă o dată înaintea copilăriei. Aceasta din urmă, deşi foarte plăcută, nu poate gusta una din cele mai de preț desfătări ale vieții: pălăvrăgeala.

Mai apoi, bătrânii se dau în vânt după copii, şi copiii după bătrâni, fiindcă *zeilor le place să-i adune pe cei care se aseamănă.* Şi de nu luăm în seamă ridurile şi anii pe care îi poartă bătrânețea, pot semăna două lucruri mai bine decât bătrânul cu copilul?

Amândoi au părul alb, o gură fără dinți, un corp împuținat, le place laptele, se bâlbâie şi vorbesc despre nimicuri. Prostia, uituceala, curiozitatea, toate duc la o asemănare perfectă între aceste două vârste. Cu cât oamenii îmbătrânesc mai tare, cu atât se apropie de copii, până ce pără-

sesc această lume la fel ca nişte prunci, fără să fie dezgustaţi de viaţă şi fără să zărească moartea.

Să punem acum alături aceste binefaceri cu care îi copleşesc eu pe muritori cu metamorfozele celorlalţi zei. Şi să le lăsăm deoparte pe cele făcute de ei la mânie, pentru a le privi doar pe acelea care au fost luate drept cele mai mari semne ale bunăvoinţei lor. Cum îşi răsplătesc ei prietenii pe moarte? Îi prefac în copac, în pasăre, în furnică, ori chiar în şarpe. Dar nu-i totuna să mori sau să-ţi schimbi astfel natura? Eu una, fără să nimicesc omul, îl întorc la clipele cele mai fericite ale vieţii sale. De-ar vrea numai oamenii să dea de-o parte înţelepciunea şi să-şi petreacă viaţa întreagă alături de mine, cum i-aş cruţa de neajunsurile tristei bătrâneţi şi le-aş dărui ceas de ceas bucuria şi fericirea tinereţii veşnice.

Uitaţi-vă la slăbănogii, morocănoşii şi necăjiţii ăştia care se apucă să studieze filosofia ori vreun alt lucru serios şi anevoios. Sufletul lor, necontenit tulburat de o mulţime de gânduri diferite, apasă asupra firii. Spiritul li se risipeşte în prea multe, seva vieţii seacă în ei şi de obicei îmbătrânesc înainte de a fi fost vreodată tineri. Dimpotrivă, nerozii mei, toţi rotofei şi durdulii, strălucesc de sănătate şi bunăstare, de parcă ar fi godaci de Acarnania. Şi beteşugurile bătrâneţii le-ar fi cu desăvârşire străine, de nu s-ar fi molipsit puţin de la înţelepţi. Dar omul nu este făcut să fie perfect fericit pe pământ.

Încă un vechi proverb vine în sprijinul a ceea ce susţineam: *„Doar prostia încetineşte scurgerea tinereţii şi alungă nesuferita bătrâneţe* ". Aşa că pe drept cuvânt s-a spus despre locuitorii Brabantului că, pe dos faţă de ceilalţi oameni, cu cât îmbătrânesc, cu atât se prostesc, în loc să se facă mai cuminţi. Şi totuşi nu se află neam de oameni cu care să fie mai plăcută petrecerea timpului şi căruia să-i pese mai puţin de necazurile bătrâneţii. Un alt popor care se aseamănă cu aceştia prin moravuri, dar şi în privinţa climei ţării lor, sunt vrednicii mei prieteni olandezii. Cum nu le-aş spune prieteni vrednici din moment ce mă cinstesc şi mă slujesc cu atâta râvnă încât îşi merită cu vârf şi îndesat porecla de neghiobi şi, departe de a fi ruşinaţi, se mândresc cu ea şi o ţin la mare cinste?

Degeaba vor chema muritorii neghiobi în ajutor pe Medeea, Circe, Venus, Aurora ori cine ştie ce fântână închipuită a tinereţii! Numai eu

pot da mult dorita tinereţe. Eu ştiu elixirul cu care fiica lui Memnon l-a păstrat tânăr pe bunicul său Tithon. Eu sunt acea Venus care i-a înapoiat lui Phaon întreaga putere şi farmecele tinereţii, de şi-a pierdut Sapho capul după el. Şi chiar de s-ar găsi ceva buruieni fermecate, ori descântece, ori vreo fântână care să redea tinereţea, sau, încă şi mai bine, să o păstreze pe vecie, tot sub stăpânirea mea s-ar afla. Deci dacă îmi daţi cu toţii dreptate că nu este pe lume nimic mai de preţ decât tinereţea şi nimic mai urât ca bătrâneţea, atunci recunoaşteţi că îmi sunteţi îndatoraţi peste poate, mie care vă las un bine atât de mare şi vă feresc de un rău pe potrivă.

Dar prea am lungit vorba despre muritori. Să ne preumblăm împreună prin întinsul Olimp. Să luăm toţi zeii pe rând şi primesc să-mi fie luat numele în râs de veţi găsi vreo zeitate, dintre cele cu bun nume şi nepocite la înfăţişare, care să nu datoreze mărinimiei mele cea mai mare parte din faima sa. De unde fermecătoarea tinereţe care străluceşte întotdeauna pe faţa lui Bachus? De unde părul de adolescent care îi cade cu atâta graţie pe umeri? Tocmai pentru că acest zeu neghiob umblă tot timpul beat, o duce numai în jocuri, dans şi ospeţe şi se fereşte de Palas ca dracul de tămâie. Departe de el gândul să pară cuminte, căci numai prin jocuri şi lăsându-te în voia nebuniei îl poţi cinsti cum se cuvine. Nici nu se simte jignit de renumele de nerod pe care i l-a făcut proverbul. Şi să vedeţi cum: stând el la uşa templului, plugarii adesea îi mânjeau chipul cu vin dulce şi smochine moi. Şi cât nu l-a luat în răspăr vechea comedie? Ce mai zeu – ziceau anticii – nici măcar să iasă pe unde ies toţi oamenii şi zeii n-a fost în stare! Dar cine n-ar vrea oare să fie asemenea acestui zeu bleg şi caraghios, mereu tânăr şi ferice, mereu pus pe şoaldă şi aducând în tot locul desfătarea şi bucuria, mai degrabă decât să-i semene întunecatului Jupiter în faţa căruia tremură pământ şi cer, ori lui Pan, ce otrăveşte totul şi seamănă groaza, lui Vulcan cel mânjit tot timpul de funingine şi cărbuni şi în jurul căruia sar mereu scântei, ori chiar lui Palas care se uită pieziş la toată lumea şi bagă oamenii în sperieţi cu lancea şi groaznicu-i scut?

De ce rămâne Cupidon mereu copil? pentru că, veşnic nebunatic şi şugubăţ, spune şi face numai prostii. Şi de ce se află Venus necontenit în primăvara frumuseţii sale? Fiindcă ea se înrudeşte de departe cu mine. Şi poate nu ar fi atât de bălaie de nu l-ar fi moştenit pe tătâne-meu. De

altfel, dacă trebuie crezuți poeții şi rivalii lor sculptorii, pe drăgălaşa-i față nu domneşte mereu un surâs zglobiu? Flora, voluptuoasa zeiță care a dat naştere atâtor desfătări, n-a fost ea cea mai slăvită dintre zeitățile romanilor?

Dar, dacă e să luăm de bună spusa lui Homer, ca şi a altor poeți, chiar şi viața celor mai posaci şi mai austeri dintre zei a plătit clipă de clipă bir prostiei. Să nu mai lungim însă vorba, cu toții cunoaşteți dragostele şi renghiurile pe care le-a jucat pe pământ năprasnicul Jupiter. Şi pe mândra Diana care îşi uita sexul şi vâna fără încetare prin păduri până i s-au aprins călcâiele după frumosul Endymion... Tare mi-ar place ca Momus să le citească iar zeilor despre năzbâtiile toate câte le-au făcut. Nu demult aceştia s-au mâniat pe el, care cu înțelepciunea sa se punea mereu de-a curmezişul năzdrăvăniilor lor, şi l-au prăvălit din cer dimpreună cu Ate, zeița nenorocirii. De atunci el rătăceşte neostenit pe pământ, fără ca vreun muritor să fi îndrăznit încă să-l primească în ospeție. Iar de oploşire pe la curți nici măcar nu poate trage nădejde, căci pe acolo este atotputernică devotata mea *Linguşire,* şi Linguşirea se are cu Momus ca lupii cu mieii.

După ce s-au descotorosit de un asemenea critic incomod, zeii s-au putut pune în voia lor pe tot soiul de petreceri deşucheate. Câte glume în doi peri nu le prilejuieşte zeilor acel caraghios Priap! Ce plăcere le fac şiretlicurile haimanalei de Mercur! Până şi Vulcan face câteodată pe măscăriciul la ospăț. Îi face să râdă când prin umbletul său împiedicat, când cu vorba de duh. Ba chiar şi moşneagul Silen nu se dă în lături să se drăgostească cu nimfele şi să dănțuiască fără ruşine cu ele şi cu Polifem. Satirii cu picioare de capră se chinuie în mii de feluri să ațâțe simțurile. Pan, cu cântecele sale din topor, le e mai pe plac zeilor, care n-ar da viersul lui pe cel al muzelor, cu deosebire când nectarul începe să li se urce la cap. Şi dacă v-aş spune şi la câte se încumetă după masă, când sunt beți criță! Zău că, aşa proastă cum sunt, câteodată nu pot să nu râd de ei... Destul însă! Poate trage vreun zeu cu urechea şi n-aş vrea să-i țin de urât lui Momus.

După pilda lui Homer, care pe rând urcă de pe pământ în ceruri şi coboară la loc, las în urmă Olimpul ca să revin printre oameni. Nu, fără mine n-ar fi pe pământ nici bucurie, nici fericire, nici desfătare. Ia priviți numai cu câtă grijă natura, mama bună a spiței umane a semănat

prostia în toate! Căci, după stoici, a fi înțelept înseamnă să-ți iei de călăuză judecata, iar a fi neghiob să te laşi în voia simțurilor. Dar Jupiter, pentru a îndulci puțin amărăciunile şi nefericirile vieții, nu le-a făcut parte oamenilor mai mult de patimi decât de minte? Primele trag la cântar ca douăzeci şi patru de uncii față de una singură. Iar mintea a ascuns-o într-un colțişor al capului. Şi a mai ridicat împotrivă-i doi tirani aprigi şi care dau totul la o parte din calea lor; mânia, ce domneşte asupra părților de sus ale corpului, aşadar şi asupra izvorului vieții, inima, şi pofta care stăpâneşte în josul buricului. Purtarea oamenilor ne arată cu vârf şi îndesat ce poate judecata contra acestor doi vrăjmaşi zdraveni. Ea predică legile cinstei şi țipă până răguşeşte pentru ca să nu fie încălcate, şi cam atât. Dar duşmanii săi îşi bat joc de ea, care chipurile ar trebui să le fie regină, o ocărăsc şi țipă mai tare decât ea. Copleşită, judecata n-are încotro şi se dă bătută, lăsându-i să facă tot ce le trece prin cap.

Cum omului, născut pentru treburile obşteşti, nu-i era de ajuns ca să se descurce cu fărâma de minte pe care o avea, Jupiter – nemaiştiind în ce fel s-o scoată la capăt – mi-a cerut ca de obicei sfatul. Şi nu s-a căit. Căci i-am dat o povață vrednică de mine; să dea bărbatului de soață femeia. E adevărat că femeia este o creatură ciudată şi uşuratică, dar plăcută şi atrăgătoare. Dacă bărbatul îşi va împărți viața cu ea, femeia va şti să-i alunge cu prostiile ei posomoreala şi ursuzenia.

Când Platon se îndoia dacă locul femeii se află printre viețuitoarele înzestrate cu judecată sau printre cele lipsite de minte, voia doar să arate prostia nemăsurată a sexului frumos. Căci, dacă o femeie îşi pune în cap să pară cuminte, face doar o prostie mai mult pe lângă cele dinainte. Când natura te-a potcovit cu un năravpăcătos, a încerca să i te pui de-a curmezişul ori să-l ascunzi sub masca virtuții înseamnă să-i faci pe plac. Spune doar proverbul grec că *maimuța rămâne maimuță şi îmbrăcată în purpură.* La fel şi femeia e tot femeie, orice ar face, adică tot proastă, oricât s-ar strădui să se prefacă.

Încă nu-mi vine a crede să fie femeile aşa de proaste încât să le supere cele ce am spus aici. Sunt doar de acelaşi sex cu ele, sunt Prostia. Dovedindu-le proaste nu le fac oare supremul elogiu? Şi, la o dreaptă cumpănire, ar trebui să vadă că mie, Prostiei, îmi datorează ele fericirea lor cu mult mai mare decât a bărbaților. Nu eu le-am dat farmecele şi aţâțările, pe care cu drept cuvânt le socotesc ele mai de preț decât orice

şi care le ajută să-i înlănţuiască până şi pe cei mai crunţi tirani?

De unde vine oare sluţenia bărbaţilor, cu pielea lor plină de păr, cu barba aceea ca o pădure, de par bătrâni şi în floarea vârstei? De la cel mai mare dintre vicii, înţelepciunea. Dimpotrivă, femeile au obraji catifelaţi, vorbă cristalină, piele netedă, tot atâtea semne ale unei tinereţi veşnice. Au ele vreo altă dorinţă în viaţă decât să placă bărbaţilor? Gătelile, sulemenelile, băile, dichisirea părului, parfumurile, mirodeniile şi toate celelalte care slujesc la înfrumuseţarea chipului, ochilor ori ascund beteşugurile, nu sunt închinate acestui scop? Şi nu prostia le ajută pe femei să şi-l atingă? Dacă bărbaţii îndură fără crâcnire toanele femeilor, o fac ei oare din alt motiv decât pentru că aşteaptă ca ele să-i răsplătească dăruindu-le plăcere? Iar plăcerea e totuna cu prostia. Cine ia aminte la toate neroziile pe care le spune şi la toate prostiile pe care le săvârşeşte bărbatul care vrea să intre pe sub pielea unei femei nici că are nevoie de mai bună dovadă.

Ştiţi deci acum care este obârşia celei mai mari plăceri a vieţii. Dar multă lume, cu moşnegii în frunte, ar da dulceaţa amorului pe hatârurile lui Bacchus. După ei nu găseşti desfătare care să întreacă pe cea pricinuită de ospeţe. N-am să cercetez aici de se poate masă bună fără femeie. Dar este neîndoios că petrecerile ar fi triste şi lipsite de farmec de nu le-ar înveseli prostia. De aceea, la ospeţe, când nu se găseşte niciun comesean neghiob ori care măcar să vrea să se prostească, este chemat un măscărici plătit ori un târâie-brâu hazliu care, prin ghiduşiile şi glumele sale, adică prin prostii, să alunge tăcerea şi aleanul, stârnind râsetele petrecăreţilor. Altfel la ce bun să te îmbuibi cu cărnuri şi zaharicale, dacă ochii şi urechile nu se pot bucura şi ele, ori dacă mintea nu se desfată cu jocuri şi hohote de râs? Iar jocurile, râsetele şi desfătările vin numai de la mine. Toate acele vesele obiceiuri de petrecere, cum ar fi trasul la sorţi al regelui festinului, cântecele, băutul în cerc, danţul şi ţopăielile, cui credeţi că se datorează? Celor şapte înţelepţi? Nicidecum. Eu le-am născocit pentru izbăvirea spiţei umane. Cu cât sunt mai neroade aceste petreceri, cu atât lungesc viaţa oamenilor care, dacă se trece în amărăciune, nici nu merită numele de viaţă. Şi, de n-ar fi aceste plăceri care să izgonească amarul ce se ţine scai de ei, traiul muritorilor ar fi trist.

Sunt poate alţi oameni pe care îi lasă reci toate aceste desfătări şi nu-şi găsesc fericirea decât în prietenie. După ei, nu se află pe lume ceva

mai însemnat decât prietenia. *La fel de trebuincioasă omului ca şi apa, focul sau aerul,* ea ar fi pentru el ceea ce este soarele pentru natură. Dacă le dăm crezare, ea este aşa de plăcută şi de cinstită (cum s-o potrivi aici vorba asta nu văd) că însuşi filosofii au aşezat-o în rândul celor mai mari bunuri. Să vă dovedesc că prieteniile se întrupează şi ele cu binecuvântarea mea? Nimic mai lesnicios şi am să v-o arăt limpede, dar fără să vă împui capul cu dileme, sorţi şi alte asemenea obişnuite şiretlicuri de-ale subtililor noştri logicieni. Îmi voi lua drept călăuză doar bunul simţ şi purced.

Ce poate fi mai prostesc decât să te faci că nu vezi metehnele prietenilor, să îi ţii la mare preţ pentru cele mai mari cusururi şi să faci asemenea lor, luându-i drept pilde de virtute? Bărbatul care sărută negul iubitei sau se dă în vânt după polipii ei, tatăl care spune despre fiul său saşiu că are o privire drăgăstoasă, nu sunt acestea curate nerozii? Ba, cum să nu, şi încă dintre cele mai gogonate. Şi totuşi aceste nerozii dau naştere prieteniilor şi apoi le întreţin. Vorbesc aici numai de muritori, care au toţi beteşuguri din născare, iar cel care are mai puţine este întâiul printre ei. Cât despre înţelepţii zei, ei nu leagă aproape niciodată prietenii ori, dacă se mai întâmplă, legăturile dintre ei sunt din acelea triste şi lipsite de farmec, pe care prea puţini le împărtăşesc. Nu mi-aş ierta însă de aş spune răspicat că ei nu iubesc pe nimeni, căci majoritatea oamenilor sunt nătângi, ba se poate chiar zice că nu se află vreunul care să nu fie nerod în mai multe feluri şi toate prieteniile se întemeiază taman pe asemănare.

Dar dacă cumva aceşti filosofi severi se întâmplă să simtă o simpatie reciprocă, o asemenea legătură şubredă între oameni veşnic posaci şi care văd cu ochi de linx cusururile prietenilor, dar sunt orbi la ale lor, n-are viaţă lungă. Acestor fiinţe li se potriveşte ca o mănuşă fabula cu desaga[3] păcatelor. Când te gândeşti că toţi muritorii sunt osândiţi din născare la câteva vicii de căpătâi, când te uiţi mai bine la osebirile pe care vârsta, firea şi priceperile felurite le iscă între ei, când vezi toate beteşugurile, rătăcirile şi întâmplările neaşteptate care împovărează o viaţă trecătoare, cum să-ţi închipui că o prietenie între oameni cu priviri aşa de agere ar putea ţine fie şi numai o oră, dacă prostia, căreia îi puteţi

[3] Fabula lui Esop spune că Jupiter a dat fiecărui om o desagă cu păcate. El a umplut buzunarele din faţă cu defectele altora şi pe cele din spate cu ale noastre.

spune şi îngăduinţă, nu i-ar îmblânzi? Oare Cupidon, părintele şi zămislitorul tuturor legăturilor plăcute nu este un zeu orb, căruia adesea i se întâmplă să ia sluţenia drept frumuseţe? Tot el îi face pe bărbaţi să se mulţumească cu ce au: moşneagul cu baba lui şi băiatul cu fata sa. Toată lumea îşi dă seama de acest lucru şi face haz de necaz, fiindcă acest caraghioslâc este temeiul prieteniei.

Ce am spus despre prietenie merge însăşi mai bine pentru căsnicie. Pe zei!, câte divorţuri şi chiar nenorociri mai mari nu s-ar întâmpla în fiecare zi dacă linguşirea, năzbâtiile, îngăduinţa, şiretlicurile şi ascunzişurile, ce cu toatele de la mine purced, nu ar întări mereu unirea dintre bărbat şi femeie! Nu s-ar număra oare nunţile pe degetele de la mâini dacă logodnicul ar fi îndeajuns de prevăzător să cerceteze cu grijă toate poznele pe care aleasa lui, ce îi pare aşa de cuminte şi sfioasă, le-a făcut înainte vreme? Şi câte căsnicii nu s-ar duce pe apa sâmbetei dacă n-ar fi prostia şi orbirea soţilor ce nu iau aminte la zburdălnicia nevestelor? Toate acestea izvorăsc din neghiobie, dar această neghiobie împacă bărbatul cu femeia, păstrează liniştea căminului şi împiedică despărţirile. Un bărbat este batjocorit, i se spune încornorat, dus de nas sau mai ştiu eu cum, iar el şterge cu sărutări lacrimile prefăcute ale soaţei necredincioase! Ba este de o mie de ori mai fericit să se lase astfel înşelat decât să cadă pradă chinurilor neostoite ale geloziei şi să vadă totul în negru.

Într-un cuvânt, de n-aş fi eu, n-ar exista pe lume legături plăcute şi durabile. Poporul nu şi-ar mai suferi păstorul, stăpânul sluga, stăpâna slujnica, profesorul elevul, nu s-ar mai înghiţi prieten cu prieten, soţ cu soţie, tovarăş cu tovarăş, de nu s-ar linguşi unul pe altul şi nu şi-ar trece cu vederea greşelile. Nu mă îndoiesc că v-a minunat ce v-am zis deja, dar o să auziţi acum una şi mai şi.

Ia spuneţi-mi dacă poţi iubi pe cineva când te urăşti pe tine? Poţi trăi în bună înţelegere cu alţii când nu te poţi suferi pe tine? Poţi aduce vreo bucurie celorlalţi când eşti obosit şi plictisit de propria viaţă? Ar trebui să fie cineva mai prost ca Prostia ca să spună că da. Şi dacă eu nu m-aş mai amesteca în viaţa obştii, omul nu numai că nu i-ar putea suporta pe ceilalţi, dar s-ar urî pe sine. Scârbit de tot ce are vreo atingere cu el, va ajunge repede să se creadă vrednic de ură şi dispreţ. Căci natura, prea adesea maşteră, i-a dăruit pe toţi oamenii şi mai ales pe cei cât de cât înţelepţi, cu o păcătoasă înclinaţie spre a nesocoti calităţile pe care le au şi

de a râvni la cele care le lipsesc. Aşa se strică şi pier pe de-a-ntregul înlesnirile, desfătările şi farmecul vieții. La ce bun frumusețea, darul cel mai de seamă pe care zeii nemuritori îl pot face oamenilor, dacă celui care o are ea nu îi face nicio plăcere? La ce mai e bună tinerețea, dacă o otrăveşte veninul tristeții? V-ați putea pune în gând să întreprindeți ceva în viața publică sau particulară, bizuindu-vă doar pe bună-cuviință (căci buna-cuviință nu este numai temeiul artei, ci şi al traiului de zi cu zi), de nu v-ar sări în ajutor Iubirea de sine, care stă cu îndreptățire aici lângă mine, fiindcă se face luntre şi punte pentru a-mi împlini voile?

Ce poate fi mai prostesc decât să-ți placă ceea ce faci, să te admiri pe tine însuți? Recunoaşteți aşadar că orice lucru frumos şi plăcut pe care l-ați trăit s-a datorat prostiei. Pentru că fără iubire de sine ar dispărea şi desfătarea, şi farmecul, şi cuviința din toate. Odată dăruit acest dulce reazem al vieții, oratorul îşi va pierde patosul, muzicantul plăcerea sunetului, saltimbancul puterea de a-i înveseli pe ceilalți, poetul şi muzele sale vor fi luate în răspăr, pictorul va fi disprețuit dimpreună cu arta sa, iar doctorul va muri de foame printre hapurile sale. Nireu va trece drept Tersit, Phaon drept Nestor, un om cu duh va fi privit ca un nătâng, cetățeanul destoinic ca un mucos, iar cavalerul cu cele mai alese purtări ca un țărănoi. Şi asta din cauză că, pentru a fi pe placul celorlalți, un om trebuie să se prețuiască şi să se linguşească mai întâi pe el, altfel nu face două parale.

Mulțumirea de sine nu dă oare şi fericirea? Ei bine, pentru acest hatâr să-i mulțumiți credincioasei mele Iubiri de sine. Ea îl împacă pe fiecare cu înfățişarea, mintea, originea, starea, moravurile şi patria sa. Aşa ajunge irlandezul să se creadă mai fericit decât italianul, tracul decât atenianul, scitul decât locuitorul Insulelor Fericite. Cu adevărat grijulie această natură care, în ciuda numărului nesfârşit de daruri pe care le face muritorilor, ține mereu dreaptă cumpăna pentru ca să nu primească unul mai multe şi altul mai puține. Iar dacă vreunuia îi refuză unele din aceste daruri, îl fericeşte în schimb cu mai multă iubire de sine. Dar atunci cum mai pot fi aşa de proastă să spun că i-ar refuza ceva când iubirea de sine este cadoul cel mai de preț?

Am să vă mai dovedesc şi că tot eu sunt răsadul faptelor bune, ştiințelor şi artelor. Nu prilejuieşte oare războiul toate faptele mari? Nu deschide el calea spre glorioasele bătălii în care eroii culeg lauri? Şi doar nu

este nerozie mai mare decât să porneşti o ceartă din pricini mărunte şi pe care deseori potrivnicii nici nu şi le mai amintesc, ştiind că ea va face mai mult rău decât bine amândurora? Iar de cei care mor în război nu se sinchiseşte nimeni. Când două oştiri stau să se lovească şi în văzduh se înalță glas de trâmbițe, cui i-ar mai face trebuință aceste fețe vlăguite de studiu, aceşti filosofi secătuiți de puteri, care de abia îşi duc zilele de azi pe mâine? La luptă e nevoie de oameni puternici şi vânoşi, cu multă îndrăzneală şi minte puțină. Doar de i-ar fi unuia pe plac soldați după chipul lui Demostene care, urmând sfatul lui Arhiloc, a zvârlit scutul cât colo şi a rupt-o la sănătoasa de cum a zărit vrăjmaşul, dovedindu-se la fel de mişelnic la război pe cât de iscusit la procese.

O să-mi ziceți poate că înțelepciunea e trebuincioasă în bătălie. Da, dar numai căpitanilor, ba încă şi acestora le trebuie o înțelepciune ostăşească, şi nu filosofie. Restul armiei se poate lipsi de ea. Laurii victoriei nu sunt pentru filosofi, ci sunt făcuți să-i culeagă trândavii, nelegiuiții, hoții, ucigaşii, țărănoii, nerozii şi calicii, într-un cuvânt drojdia obştii.

De veți voi să vă convingeți cât de puțin folositori sunt filosofii la toate treburile acestei lumi, n-aveți decât să îl luați de pildă pe Socrate, pe care oracolul lui Apolo îl numise atât de prosteşte cel mai înțelept dintre oameni. Încercând odată să vorbească norodului s-a făcut de râs. Cu toate că uneori avea şi idei care nu erau chiar aşa de neghioabe. De exemplu n-a primit titlul de înțelept, zicând că el se cuvine numai zeilor, sau a spus că filosofii nu trebuie să se amestece în trebile statului. Mult mai bine ar fi însă dacă îi învăța pe ceilalți că, pentru a fi om, trebuie să laşi înțelepciunea de o parte. Nu din pricina înțelepciunii sale i s-au adus învinuirile ştiute, fiind judecat şi osândit să bea cucută? Dacă ar fi deprins cele trebuincioase pentru o viață obişnuită, în loc să filosofeze asupra norilor şi ideilor, să măsoare piciorul puricelui şi să caşte gura la bâzâitul muştelor, nu i s-ar fi întâmplat această nenorocire. Dar ce să mai zici de Platon, faimosul discipol al lui Socrate care, tremurând pentru viața maestrului său, a încercat să-l apere în fața tuturor. Şi a fost un apărător de toată isprava de vreme ce, speriat de urletele gloatei, nu şi-a putut duce până la capăt nici măcar prima frază. La fel şi Teofrast care, poftind într-o bună zi să vorbească mulțimii, s-a înspăimântat şi n-a putut scoate o vorbuliță. Cum ar putea un asemenea om să îmbărbăteze soldații în vâltoarea bătăliei? Isocrate era aşa de sfios că n-a îndrăznit

niciodată să vorbească în public. Însuşi Cicero, părintele elocinţei romane, era stângaci, se bâlbâia şi se bâţâia ca un copil când îşi începea discursurile. Adevărat că Fabius privea această nesiguranţă ca pe o însuşire a oratorului hârşit care îşi cunoaşte răspunderea. Dar nu e totuna oare cu a spune deschis că înţelepciunea este o piedică în bunul mers al trebilor obşteşti? Cum se vor putea bate cu duşmanul oameni cărora le îngheaţă sângele în vine şi când trebuie să lupte numai cu vorba?

Şi atunci naiba ştie de ce se mai face atâta caz de acea cugetare a lui Platon care glăsuieşte cum că *statele vor fi fericite când filosofii vor fi regi sau regii vor fi filosofi!* Dar întrebaţi-i pe istorici, şi ei vă vor spune că nu s-au pomenit cârmuitori mai păguboşi pentru statele lor decât cei loviţi de damblaua filosofiei sau a literaturii. Nu este îndeajuns exemplul celor doi Catoni? Unul a tulburat pacea republicii cu pâre fără rost, celălalt, vrând să apere cu înţelepciune libertatea poporului roman, i-a pus juvăţul de gât. Mai puneţi-i la socoteală şi pe Brutus, Casius, pe Grachi şi chiar pe Cicero, care a făcut la fel de mult rău republicii romane ca şi Demostene celei ateniene. N-am să tăgăduiesc că Marc Antoniu a fost stăpânitor bun. Deşi aş putea foarte bine, căci faima-i de filosof l-a făcut nesuferit şi urât cetăţenilor. Binele pe care cârmuirea lui l-a făcut republicii păleşte pe lângă nefericita ispravă de a lăsa în urmă-i pe tron un fiu a cărui domnie a adus atâtea nenorociri. Toţi cei care au păşit pe calea filosofiei, şi pe care norocul de obicei îi ocoleşte în toate ale vieţii, nu izbutesc mai cu seamă să le tragă pe odraslele lor după ei. Natura are grijă şi împiedică neprielnica înţelepciune să se răspândească în rândul oamenilor. Se ştie că fiul lui Cicero era un degenerat, iar copiii lui Socrate băteau mai mult în partea mamei decât în a tatălui, adică erau neghiobi.

Încă li s-ar trece cu vederea filosofilor dacă s-ar purta ca *măgarii în faţa lirei* numai în funcţiile publice şi ar fi de oarece ispravă în viaţa de zi cu zi. Dar chemaţi un filosof la un ospăţ şi, cu tăcerea lui tânjitoare şi întrebările sale nelalocul lor, va izgoni voioşia de pe chipurile meseni-lor. La danţ el va fi tot aşa de uşor în mişcări şi graţios precum o cămilă. Târâţi-l împotriva vrerii sale la un spectacol şi mutra lui îndurerată va strica de una singură cheful gloatei, care îl va da afară din teatru pe cumintele Caton dacă nu se poate veseli dimpreună cu ceilalţi. Ajunge să-şi facă apariţia acolo unde se sporovăieşte aprins şi pe dată se aşterne tă-

cerea. De este vorba să cumpere ceva, să se tocmească cu cineva sau să facă vreo treabă dintre cele mai simple, bietul filosof parcă nici n-ar fi om, căci vă va părea la fel de neîndemânatic ca un buştean. El nu se pricepe la nimic în viaţa obişnuită, iar părerile şi obiceiurile celorlalţi îi sunt aşa de străine că nu poate fi de niciun folos ţării ori alor săi. Deosebit de toţi prin purtările şi sentimentele sale, nici nu este de mirare că va fi urât de întreaga obşte, căci tot ce se face pe lumea asta poartă stigmatul Prostiei, este făcut de proşti şi pentru proşti. Dacă vrea cineva să se împotrivească de unul singur prostiei tuturor, mai bine ar urma pilda lui Timon şi s-ar înfunda în vreo pustietate pentru a se bucura acolo de unul singur de propria-i înţelepciune.

Ca să mă întorc de unde am plecat, ce putere i-a putut sili pe oameni, care de la natură sunt aspri, sălbatici şi necioplţi, să se adune în oraşe ca să-şi ducă traiul împreună? Nu cumva Linguşirea? La urma urmei lira lui Amfion şi Orfeu tot acolo duce. Când plebea romană răzvrătită contra senatului era gata să pornească o răzmeriţă sângeroasă, ce a convins-o să se întoarcă la pace şi bună înţelegere? Cumva vreun discurs filosofic? Nicidecum. A fost de ajuns fabula prăpădită cu stomacul şi părţile corpului. Iar Temistocle nu şi-a atins ţelul cu fabula tot aşa de caraghioasă a vulpii şi ariciului? Ce înţelept cu vorba lui dulce ar fi avut aceeaşi înrâurire ca născocirile lui Sertorius cu căprioara, perii din coada calului şi cei doi câini ai lui Licurg? Ca să nu mai vorbesc de Minos şi Numa, care prin istoriile pe care le-au scornit au putut cârmui în linişte mulţimea, căci numai cu asemenea nerozii poate fi urnit acest uriaş şi puternic animal care este norodul.

De altfel ce oraş a primit vreodată să se călăuzească după legile lui Platon sau Aristotel, ori după maximele lui Socrate? Cine l-ar fi putut face pe Decius să se jertfească pentru patrie, sau pe Curtius să se arunce în prăpastie, dacă nu deşarta glorie, sirena ale cărei farmece îi lasă aşa de reci pe înţelepţi? Ce nerozie poate fi mai mare, spun aceştia, decât să cânţi slugarnic în strună gloatei ca să-i intri în voie, să-i cumperi laudele, să cauţi neobosit preţuirea atâtor neghiobi, să te îmbeţi cu urale zgomotoase, să te laşi purtat în triumf ca icoanele ori să îngădui să ţi se ridice statuie în piaţa publică? Titlurile, poreclele, toate onorurile cu care sunt copleşiţi oameni care nici măcar nu sunt demni de numele de oameni, apoteozele publice ale celor mai josnici tirani sunt, după păre-

rea filosofilor, neghiobii vrednice de luat în râs. Şi cine îi contrazice, domnii mei? Totuşi, de dragul acestor prostii eroii cei mai de seamă au făcut toate faptele vitejeşti pe care le-au ridicat în slăvi poeţii şi oratorii. Tocmai această prostie clădeşte oraşele, şi pe ea se întemeiază imperii, legi, religie, adunări şi judecăţi. Într-un cuvânt, ea este piatra de temelie a vieţii muritorilor şi cârmuieşte lumea după bunu-i plac.

Dar să nu scăpăm din vedere ştiinţele şi artele. Nu setea de glorie le-a dat glas oamenilor să născocească şi să lase urmaşilor toate aceste ştiinţe şi arte care sunt ţinute la mare preţ? Mai nerozi decât toţi nerozii la un loc, plăsmuitorii ştiinţelor şi artelor şi-au închipuit că faima pe care ar putea s-o dobândească îi va răsplăti pentru trudă şi nesomn. Dar nu se află pe lume lucru mai îndoielnic decât faima, pe când cele mai de soi desfătări ale vieţii sunt lucrarea prostiei, inclusiv dulcea plăcere de a trage foloase pe seama prostiei altora.

După ce mi-am lăudat puterea şi dibăcia ce-aţi zice de mi-aş proslăvi şi cumînţenia? Dar bine, veţi cârti, a dovedi că aceasta şi prostia pot să meargă mână în mână e totuna cu a dovedi că apa se poate împreuna cu focul. Trag totuşi nădejde să izbutesc, de veţi binevoi să mă ascultaţi la fel de atent ca şi până acum. Mai întâi, dacă e adevărat că până la urmă cumînţenia înseamnă să ştii să te foloseşti de lucruri, cui i se cuvine mai degrabă numele de om cuminte: înţeleptului pe care teama şi ruşinea l-au împiedicat dintotdeauna să facă ceva, ori prostului lipsit de ruşine şi orb la primejdii care se bagă cu îndrăzneală în tot ce-i trece prin cap? Înţeleptul stă mereu cu nasul vârât în bucoavnele cele vechi şi nu învaţă decât cuvinte deşarte măiestru potrivite. Dimpotrivă, prostul, care ia tot timpul în piept valurile vieţii, deprinde adevărata cumînţenie. Orb cum era, Homer a văzut totuşi limpede acest lucru când a zis în „Iliada": „Cu păţanii se-nvaţă doar prostul". Căci sunt cu osebire două piedicile care se ridică în calea omului ce vrea să cunoască bine lucrurile: ruşinea, care îi întunecă sufletul, şi teama, care îi arată primejdia şi îl face să ocolească faptele mari. Iar prostia ne scuteşte de amândouă. Puţini sunt oamenii care îşi dau seama câte pot câştiga în schimbul ruşinii şi temerii. Poate unii văd mai degrabă cumînţenia ca o dreaptă cumpănire a lucrurilor. Dar plecaţi, rogu-vă, urechea la mine şi credeţi-mă că nu poţi atinge nici pe departe această virtute, chiar de ai crede că o ai în cel mai înalt grad.

Mai întâi este neîndoios că toate lucrurile omeneşti au două feţe cu totul diferite, ca Silenii lui Alcibiade. Vă sare mai întâi în ochi una dintre ele, dar de întoarceţi medalia albul se va face negru şi negrul alb, veţi vedea sluţenia în locul frumuseţii, sărăcia lucie în locul belşugului, gloria în locul infamiei, neştiinţa în locul cunoaşterii. Puterea vă va părea nevolnicie, josnicia noblеţe, tristeţea veselie, hatârul osândă, ura prietenie. Lucrurile se vor preface în fiecare clipă sub ochii voştri, după partea din care le priviţi.

Veţi zice poate că devin prea filosofică. Ei bine, am să fiu mai limpede.

Nu este regele în ochii tuturor un muritor putred de bogat şi atotputernic? Dar dacă în sufletul său nu-şi află locul nicio însuşire mai de soi, dacă nu dă doi bani pe tot ce are, nu este el oare un nevoiaş? Dacă îl stăpânesc patimi josnice, nu este el mai ticălos decât cel din urmă sclav? Şi la fel se poate raţiona asupra tuturor celorlalte lucruri de pe lumea asta, aşa că nu vom mai lungi vorba. Şi unde duc toate aceste raţionamente, mă veţi întreba poate. O să vedeţi. Unul care ar smulge măştile actorilor ce îşi joacă rolurile şi ar arăta astfel spectatorilor feţele lor aşa cum sunt în realitate n-ar strica oare piesa şi ar merita să fie izgonit din teatru ca un neghiob? Dar asta nu ar împiedica totul să se schimbe pe dată: femeia ar deveni bărbat, tânărul moşneag. Regii, eroii, zeii şi-ar lua tălpăşiţa, lăsând în urma lor doar nişte biete puşlamale. De se duce iluzia dispare şi tot farmecul piesei. Travestirea şi măştile îi înlănţuiesc pe privitori. Nu este viaţa însăşi o nesfârşită comedie, în care oamenii, deghizaţi într-o mie de feluri osebite, se urcă pe scenă şi îşi joacă rolurile până ce regizorul îi scoate de pe rampă? Dar mai întâi acesta îl pune pe unul şi acelaşi să joace în mai multe straie, când în mândra purpură a regelui, când în zdrenţele scârbavnice ale nemernicului sclav. La drept vorbind, lumea asta nu-i decât o umbră trecătoare, însă comedia vieţii de zi cu zi se joacă după cum v-am arătat.

Dacă vreun înţelept căzut din cer s-ar ivi deodată printre noi şi ar striga: „Cel pe care toţi îl ţineţi drept domnul şi stăpânul vostru nu este vrednic nici măcar de numele de om, căci nu este mai presus decât fiarele, lăsându-se ca şi ele în voia patimilor. Este cel mai ticălos dintre sclavi dacă ascultă de bunăvoie asemenea stăpâni josnici". Dacă i-ar spune unuia care îşi plânge tatăl răposat: „Bucură-te pentru tatăl tău ca-

re s-a trezit la adevărata viață, căci viața acestei lumi nu este decât un fel de moarte". Ori de i-ar mai zice unui nobil care se împăunează cu titlurile sale: „Nu eşti decât un coate goale şi un bastard, căci nu se află în tine virtutea, fără de care nu există noblețe adevărată". În sfârşit, dacă ar ține-o aşa asupra tuturor celor ale vieții, ce-ar câştiga prin asemenea vorbe frumoase? Doar atât că toți s-ar uita la el ca la un nebun de legat. Pentru că nu e nimic mai nesocotit decât o cumințenie dăunătoare, precum nu e nimic mai prostesc decât o înțelepciune nelalocul ei. Şi nu este cumințenie mai dăunătoare decât aceea care nu ştie să țină seama de timp şi de împrejurări şi ar vrea să nu mai fie comedia comedie. *Beți ori plecați,* le spuneau grecii comesenilor. Şi aveau dreptate. Adevărata cumințenie înseamnă, de vreme ce suntem oameni, să nu vrem să fim mai înțelepți decât ne este firea. Trebuie ori să îngădui prostiile mulțimii, ori să te laşi în voia şuvoiului neroziei, dimpreună cu ea. Veți zice iar că asemenea purtare e curată neghiobie. Nu tăgăduiesc, dar recunoaşteți măcar că numai asta înseamnă să joci de-adevăratelea comedia vieții.

Pe zei, să dau ori nu glas la ce-mi mai rămâne de spus? Dar de ce aş tăcea din moment ce este adevărul gol-goluț? Poate ar fi nimerit ca, într-o împrejurare de asemenea însemnătate, să chem în ajutor zeieştile muze pe care poeții le invocă prea ades pentru fleacuri. Coborâți deci o clipă de pe Helicon, mărețe fiice ale lui Jupiter, şi inspirați-mă, vreau să dovedesc acum că niciun muritor n-ar fi în stare să ajungă la acel sacru şi minunat Templu al Înțelepciunii, zis şi tărâmul de nepătruns al fericirii, de nu l-ar lua de mână prostia.

Mai întâi se ştie că toate patimile nemăsurate sunt lucrarea prostiei. Osebirea între un prost şi un înțelept este că primul ascultă de patimi, iar al doilea de înțelepciune. Stoicii îl sfătuiau pe omul înțelept să se ferească de patimă ca de boală. Dar totuşi patima îi împinge de la spate pe cei care nu ştiu cum să apuce mai grăbit pe calea înțelepciunii. Ea îi îndeamnă spre tot ce înseamnă virtute şi le inspiră gândul şi dorința de a face bine. Seneca, prea faimosul stoic, spune în deşert că înțeleptul nu trebuie în niciun fel să se lase pradă patimii. Un asemenea om n-ar mai fi om, ci un soi de zeu, o făptură închipuită care n-a fost şi nici nu va fi vreodată. Sau, ca s-o zic pe şleau, ar fi un idol prostesc, lipsit de orice sentiment omenesc şi la fel de nesimțitor ca marmura cea mai tare. Să se bucure stoicii cât poftesc de înțeleptul lor închipuit, să-l iubească în vo-

ie, căci n-au a se teme că alții li-l vor jindui, dar să se ducă împreună cu el în republica lui Platon, în regatul iudeilor sau în grădinile lui Tantal.

Cum să nu te îngrozească un asemenea monstru fioros, cum să nu fugi de o asemenea făptură, de ar fi ea vreodată cu putință? Surd la chemarea firii, dragostea, mila, binefacerea nu şi-ar găsi loc în inima lui de cremene. Nimic nu-i scapă, nimic nu îl înşeală. Ochii linxului nu sunt mai ageri ca ai lui; întoarce lucrul pe toate fețele şi îl cumpăneşte cât poate mai bine. Lipsit de îngăduință pentru semenii săi, el nu este mulțumit decât de sine şi se crede singurul om bogat, sănătos şi liber. Este în sfârşit încredințat că este unicul care are tot ce poate fi avut pe lume, dar nimeni altcineva nu îl crede. Nu îl frământă grija de a avea prieteni şi nu poate fi tovarăşul nimănui. Îndrăzneşte să îi disprețuiască chiar şi pe zei, şi nu se face ceva pe pământ care să nu fie întruna criticat şi batjocorit de el. Aceasta este făptura pe care Stoicii o privesc drept pildă de perfecțiune şi înțelepciune. Spuneți-mi, rogu-vă, ce popor ar primi să-i fie dregător un asemenea om? Ce oştire l-ar vrea de căpitan? Ar găsi el oare un om care să-l primească la masa lui, o femeie care să vrea să-l ia de bărbat, o slugă care să-l accepte de stăpân? Şi de s-ar afla cumva asemenea muritori, nu li s-ar face iute nesuferit şi le-ar fi o povară? Cine nu l-ar da cu dragă inimă pe unul din acei nerozi de ispravă de care e plină lumea şi care, prin nerozia lor, sunt nimeriți să poruncească şi să se supună unor proşti. Iubitori cu nevestele, îndrăgiți de prieteni, veseli la ospețe şi tovarăşi plăcuți, asemenea tonți se vâră cu mare mulțumire în toate trebile omeneşti. Dar destul cu acest aşa-zis înțelept, mie necaz că l-am băgat prea mult în seamă.

De ar privi cineva neamul omenesc din vârful unui foişor înalt, cum după spusa poeților făcea odinioară Jupiter, ar zări toate relele la care e supusă viața nefericiților muritori; naşterea murdară şi scârbavnică, creşterea anevoioasă, copilăria pândită de tot soiul de primejdii, tinerețea chinuită de învățătură şi muncă, bătrânețea plină de nesuferite neputințe şi moartea de neocolit. Mai puneți la socoteală şirul nesfârşit al bolilor ce nu contenesc să ne dea târcoale de-a lungul acestei vieți triste, buclucurile în care poți intra din te miri ce, beteşugurile care ne încovoaie dintr-o dată, toată astă fiere amară care ne otrăveşte clipele cele mai dulci. Şi unde n-ar mai fi toate ticăloşiile pe care le face omul aproapelui său, cum ar fi sărăcia, temnița, necinstea, ruşinea, caznele,

capcanele, trădările, judecățile, ocările, vicleniile.... Dar cum să le înşiri pe toate, când sunt la fel de multe ca firele de nisip din mare? Prin ce păcate şi-au meritat oamenii toate aceste rele? Ce zeu mâniat le-a hărăzit să trăiască într-un asemenea afund al durerii? V-aş spune eu ce cred despre aceste lucruri, dar nu mi-este îngăduit. Un om a cărui minte le judecă limpede greu s-ar putea împiedica să nu ia pilda fecioarelor din Milet[4] oricât de jalnică ar părea.

Şi cine sunt cei pe care disprețul față de viață i-a făcut să şi-o ia cu mâna lor? Nu sunt oare mai ales oameni care au mers pe calea înțelepciunii? N-am să-i mai pomenesc aici pe Diogene, Xenocrate, Caton, Cassius şi Brutus, dar centaurul Chiron, care putea să se bucure de viața veşnică, n-a ales să fie muritor? Iată ce s-ar întâmpla dacă înțelepciunea s-ar înstăpâni asupra tuturor. Curând pământul ar fi deşert şi ar trebui un nou Prometeu pentru a da viață iar omului. Dar eu ştiu să alin toate nenorocirile acestea într-o mie de chipuri osebite: când le dăruiesc oamenilor neştiința şi zăpăceala, când le trimit dulcea speranță a unei soarte mai bune, ori presar sub paşii lor pieritorii trandafiri ai plăcerilor. Câştigați de binefacerile mele, ei părăsesc lumea cu inima îndoită, chiar şi când Parcele nu mai au ce fir să toarcă, iar viața pare să-i lase ea înşăşi. Departe de a fi cât de puțin dezgustați de această viață, cu cât rațiunea le dă mai multe prilejuri s-o părăsească, cu atât se simt mai puternic legați de ea.

Datorită binecuvântărilor cu care eu îi copleşesc, se pot vedea în tot locul bătrâni împovărați de ani şi care nici nu mai seamănă a făpturi omeneşti ce țin la viață din toate puterile. Se bâlbâie, bat câmpii, nu le-a mai rămas niciun dinte în gură, iar pe țeasta cheală de-abia se mai zăresc câțiva peri albi. Şi totuşi moşnegii ăştia iubesc aşa de tare viața că se dau peste cap să treacă drept juni. Unul îşi căneşte şuvițele cărunte, altul îşi ascunde chelia sub păr de împrumut, al treilea poartă în gura-i ştirbă dinții vreunui animal ce-i seamănă, iar încă unul îşi pierde capul după vreo fetişcană şi face de dragul ei mai multe trăsnăi decât cel mai novice şi mai tăntălău dintre tineri. Iar fapta hodorogilor încovoiați şi cu un picior în groapă care iau de nevastă o fată fără zestre a ajuns atât de obişnuită că lumea nu mai vede în ea nimic rău, ba dimpotrivă.

Mai hazlie încă este priveliştea hoaştelor pe care bătrânețea pare să le

[4] Se spune că fecioarele din Milet au fost prinse de o furie care le-a dus la moarte.

fi şters demult de pe răbojul viilor, aceste schelete umblătoare, iasme care duhnesc a cimitir, dar nu încetează să spună că *nu e nimic mai frumos ca viața.* Frământate de poftele cărnii, n-au altceva în minte decât să-şi ostoiască veşnica dorință de împerechere şi caută peste tot vreun alt Phaon care, pentru bani buni, să stingă focul ce le mistuie. Mereu cu gândul la găteli, îşi sulemenesc fața din belşug, nu se dezlipesc de oglindă şi se străduiesc prin tot soiul de mijloace să ascundă tainicele ravagii ale vârstei. Îşi arată țâțele lăsate şi smochinite, încercând să trezească vigoarea iubiților schelălăind cu glasul lor tremurător şi dogit, beau şi dănțuiesc împreună cu fetele de măritat, scriind ca şi ele răvaşe de dragoste pentru amanți.

Cei care fac asemenea neghiobii sunt luați în râs de toată lumea, după cum şi merită. Li se spune nerozi, dar ei nici că se sinchisesc. Plini de ei, înoată într-o mare de desfătări şi sorb nectarul cu înghițituri lungi. Într-un cuvânt, se bucură de fericirea pe care eu le-o aduc. Strâmbe cârcotaşii din nas la pilda mea, dar să-mi spună cum e mai bine: să te laşi purtat de o dulce nebunie ori să n-ai alt gând decât să-ți pui ştreangul de gât? Adevărat că asemenea nătângi sunt de batjocura privitorilor, dar ce le pasă lor? Batjocura e una dintre bolile pe care nu le simt, iar dacă îi mai înțeapă uneori, ajung repede să alunge neplăcerea pe care le-o provoacă. Să-ți cadă un bolovan în cap, asta da nenorocire! Dar ruşinea, necinstea, batjocura şi ocările nu îi ating decât pe cei care vor cu tot dinadinsul să fie răniți. Răul nu este rău pentru cel ce nu-l simte. Ce-ți pasă de te fluieră toată lumea, când te poți aplauda de unul singur? Şi numai Prostia dă puterea de a te aplauda pe tine însuți.

Parcă-i aud deja pe filosofi împotrivindu-se: „Dar nefericirea înseamnă să fii prost, să trăieşti în greşeală şi neştiință". Însă, prieteni, acesta este omul. Căci nu văd de ce i-ați zice nefericită unei ființe care trăieşte potrivit cu obârşia, creşterea şi firea sa. Nu este aceasta legea a tot ce există? Nimeni care nu iese din starea sa naturală nu poate fi nefericit, altfel s-ar putea susține că omul este de plâns pentru că nu poate zbura ca păsările ori merge în patru labe ca dobitoacele, sau pentru că pe fruntea lui nu cresc coarne ca ale taurilor. Tot aşa un cal de rasă ar fi nefericit pentru că nu ştie gramatică şi nu înfulecă prăjituri, iar soarta taurului ar fi jalnică, neputând el deprinde niciuna din învățăturile Academiei. Omul însă nu este mai nefericit din pricina prostiei sale decât

bidiviul fiindcă nu este grămătic, căci ea îi stă în fire. Dar iată că, pătrunzătorii mei gânditori, mă contrazic încă o dată. „Zeii, spun ei, i-au dat doar omului ştiinţele şi artele, ca să poată ajunge cu spiritul la ceea ce natura i-a tăgăduit. Dar ia vedeţi, rogu-vă, dacă natura, mama atât de grijulie care a înzestrat insectele, plantele şi cele mai mici flori cu tot ce le trebuie, ar fi uitat să dea oamenilor ştiinţele şi artele în caz că le-ar fi crezut indispensabile fericirii lor. Căci artele şi ştiinţele nu vin de la natură, ci le-a zămislit Theut, geniu potrivnic spiţei umane, ca să o ducă de râpă. Departe de a fi de vreun folos, ele au fost plăsmuite numai spre paguba muritorilor. Acel rege pe care îl pomeneşte Platon simţise acest lucru când a osândit născocirea alfabetului.

Ştiinţele s-au strecurat prin urmare în lume dimpreună cu celelalte nenorociri. Naşterea lor se datorează celor vinovaţi de toate pacostele neamului omenesc, adică demonilor, ce şi-au luat acest nume, de ştiutori, de la dăunătoarele ştiinţe.

Pământenii aceia cuminţi ai vârstei de aur nu aveau habar de aceste ştiinţe deşarte şi primejdioase, ascultau chemarea naturii şi îşi urmau orbeşte instinctul. La ce le-ar fi fost bună gramatica, de vreme ce vorbeau toţi aceeaşi limbă şi grăiau numai spre a se face înţeleşi? De ce să fi avut nevoie de dialectică, dacă părerile contrare nu iscau între ei dispute fără rost? Cum le-ar fi folosit retorica unora care nu ştiau ce înseamnă să te judeci? Cum să le fi trecut prin minte să izvodească legi înţelepte şi drepte pentru a pedepsi fărădelegile şi a stârpi viciile, lor care erau curaţi şi nevinovaţi? Respectuoşi faţă de zei, ei nu profanau din curiozitate tainele firii, încercând să afle distanţele dintre stele, mişcările lor de revoluţie, influenţele lor asupra muritorilor şi pricinile ascunse ale tuturor lucrurilor. Cât despre dorinţa de a cunoaşte ceea ce se află dincolo de cer, asemenea neghiobie nu le-a trecut niciodată prin cap.

Cum nevinovăţia şi curăţia vârstei de aur s-au dus încetul cu încetul, geniile cele rele au născocit ştiinţele şi artele. Acestea au fost întâi puţine la număr şi nu mulţi erau oamenii care îşi băteau capul cu ele. Dar în scurtă vreme superstiţioşii caldeeni şi grecii puturoşi şi uşuratici le-au adăugat altele şi altele, până au ajuns să fie o mulţime de asemenea cazne ale spiritului. Şi vorba ceea, un om îşi poate pierde minţile şi numai din cauza gramaticii, care este una dintre ştiinţele cele mai simple.

Totuşi, dintre toate aceste ştiinţe, mai de folos sunt cele care se pun

în slujba vieții obişnuite, adică a prostiei. Teologii mor de foame, fizicienii rebegesc de frig, astrologii sunt luați peste picior, iar dialecticienii disprețuiți. Doctorul plăteşte cât toți de-alde ăştia la un loc. Ştiința lui se numără printre cele mai greu de pătruns, dar pentru a câştiga încrederea oamenilor, ba chiar şi a celor mai de vază capete încoronate, lui nu-i trebuie altceva decât să se arate cât mai neştiutor, neruşinat şi fără minte. De altfel medicina, aşa cum se practică azi, nu este decât un fel de linguşire şi se poate spune că în privința asta tare seamănă cu retorica.

După doctori, locul al doilea se cuvine oamenilor de legi. Şi zău că, dacă mă gândesc bine, ar fi îndreptățiți şi la cel dintâi. Oricum ar fi, meseria lor este luată în râs de toți filosofii, care îi privesc ca pe un soi de măgari (i-am invocat pe filosofi ca să nu o spun eu însumi). Dar totuşi aceşti urecheați hotărăsc după bunul lor plac mersul tuturor treburilor pe lumea asta. Aşa neştiutori cum sunt, ei îşi sporesc avuția, pe când teologul ce a pătruns tainele Dumnezeirii se mulțumeşte cu o biată fiertură de legume şi trebuie să se războiască necontenit cu puricii şi păduchii.

De vreme ce ştiințele care se apropie de prostie aduc mai multă mulțumire decât acelea care se țin departe de ea, nu sunt oare înzecit mai fericiți cei care fug de orice ştiință şi îşi iau drept singură călăuză natura, care nu îi lasă niciodată de izbelişte, atâta timp cât nu încearcă să iasă din țarcul menit muritorilor? Natura nu suferă să fie prefăcută ori stânjenită, iar zămislirile sale cele mai desăvârşite sunt cele pe care arta n-a apucat să le strice.

Nu sunt oare mai fericite printre necuvântătoare animalele care trăiesc în afara oricărei rânduieli şi nu cunosc alte legi decât cele ale firii? Este pe lume vreo vieţuitoare mai fericită şi mai vrednică decât albina? N-or avea albinele cinci simțuri ca omul, dar nu este arhitectura lor cu mult mai presus de a voastră? Nu e republica lor de o mie de ori mai bine întemeiată decât cele pe care le-au imaginat filosofii voştri? Să luăm dimpotrivă, calul. El împarte cu omul toate nenorocirile, căci trăieşte pe lângă el şi se aseamănă cu el la simțire. Priviți-l în toiul bătăliilor: când se teme de ruşinea înfrângerii se însufleţeşte şi mănâncă pământul, când îl înflăcărează dorința victoriei înaintează neînfricat şi nu rareori îşi găseşte sfârşitul străpuns de fierul vrăjmaşului şi muşcând țărâna lângă stăpânul său pe moarte. Mai puneți la socoteală frâiele care îi răpesc li-

bertatea, pintenii care îl înjunghie, grajdurile în care este întemniţat, nuielele, bicele, hamurile, chingile care îl chinuie şi îl stingheresc mereu, corvoadele de tot felul care îl copleşesc şi îl prăpădesc cu zile, ca şi alte asemenea robii pe care le îndură de bună voie, pentru că, aşa cum se întâmplă multor principi, setea de răzbunare l-a împins să facă o mare tâmpenie[5]. Nu-i oare de o mie de ori mai dulce viaţa muştelor şi a păsărilor, care trăiesc fericite lăsându-se în voia chemărilor naturii şi fiind ameninţate numai de capcanele oamenilor? Închideţi-le în cuşti, învăţaţi-le să papagalicească cuvinte ale graiului vostru şi veţi vedea cum le vor pieri deodată farmecele şi frumuseţea lor firească. Nimic mai adevărat decât că toate lucrurile create numai de natură sunt cu mult mai minunate decât cele pe care arta se străduieşte să le împopoţoneze cu podoabe de împrumut! Din astă pricină n-am să ostenesc a-l lăuda pe cocoşul lui Lucian, care prin metempsihoză s-a întrupat în filosoful Pitagora. După ce a trecut prin tot felul de stări şi a fost pe rând bărbat, femeie, rege, sclav, peşte, cal, broască, ba chiar şi burete, din câte ştiu, şi-a putut da seama la sfârşit că omul este cel mai nefericit dintre toate animalele, căci este singurul care nu se împacă cu propria-i soartă şi încearcă să iasă din hotarele pe care i le-a pus natura. Mai spunea el că în ochii săi proştii şi neştiutorii erau la mai mare preţ decât învăţaţii şi geniile şi ca Gryllus, când Circe îl prefăcuse în porc, a fost mult mai cuminte decât *înţeleptul Ulyse,* fiindcă a vrut să-şi continue viaţa grohăind liniştit într-o cocină mai degrabă decât să-l însoţească iarăşi pe erou în cine ştie câte întâmplări pline de primejdie. Homer, părintele fabulei, a gândit cam la fel cu mine, când i-a făcut pe toţi oamenii „prăpădiţi" iar lui Ulysse, pe care l-a zugrăvit ca un model de înţelepciune, i-a hărăzit epitetul de „nenorocit", cu care nu i-a dăruit niciodată pe Paris, Ajax ori Achile, nerozi de frunte. Şi de ce mă rog era Ulyse nefericit? Pentru că nu-i mergea mintea decât la vicleşuguri şi şiretlicuri, pentru că nu ieşea din cuvântul lui Palas şi pentru că, îndepărtându-se pe cât îi stătea în puteri de legile firii, era prea înţelept şi cuminte. Într-adevăr, cu cât păşesc oamenii mai apăsat pe calea înţelepciunii, cu atât îşi îndepărtează fericirea. Mai proşti decât proştii, ei uită atunci că sunt nişte bieţi oameni şi se cred zei. După pilda titanilor, îngrămădesc ştiinţe peste ştiinţe, arte peste arte şi încearcă să se războiască prin ele cu natura. Dar

[5] Aluzie la apologiul calului şi cerbului făcut de Horaţiu.

numai apropiindu-se cât vor putea de prostia şi sălbăticia fiarelor, neîncercând să facă vreodată ceva care să se ridice deasupra împlinirilor la care i-a îndrituit firea, vor putea oamenii să se descotorosească de nenorocirile fără număr ce îi încearcă şi îi covârşesc. Nu voi să mă folosesc de argumentele stoicilor, aşa că voi încerca să găsesc un exemplu care să vină în sprijinul părerii mele.

Pe zei, se află oare pe pământ muritori mai fericiți decât cei alintați îndeobşte cu numele de proşti, smintiți, neghiobi şi dobitoci? Vi se va părea că aiurez, dar vă încredințez totuşi că nimic nu e mai vrednic de crezare. Mai întâi că nu le e teamă de moarte, ceea ce nu-i puțin lucru. Nu cunosc mustrările unei conştiințe încărcate, spaimele deşarte pe care le trezesc în alți oameni palavrele despre infern, nici nu se înspăimântă de stafii şi strigoi. Pacea sufletului lor nu poate fi tulburată nici de gândul relelor care îi pândesc, nici de nădejdea vreunui bine ce le-ar sosi pe neaşteptate. Într-un cuvânt, pe ei nu îi frământă grijile ce pasc necontenit viața oamenilor. Nu sălăşluiesc în ei ruşinea, frica, râvna, gelozia ori iubirea. Iar dacă e să ne luăm după teologi, atunci când aceste ființe sunt îndeajuns de norocite să se apropie mai tare de sălbăticia fiarelor, mai sunt şi neprihănite.

O, tu, cel mai nerod dintre oameni, căutătorul înțelepciunii, ia cântăreşte, rogu-te o clipă, chinurile şi tulburările care te muncesc zi şi noapte, ia seama la spinii pe care această înțelepciune ți-i presară fără încetare pe cărarea vieții şi vei şti de câte rele îmi feresc eu supuşii! Veşnic veseli şi mulțumiți, ei nu numai că îşi petrec viața doar în dănțuri, cântări, râsete şi voie bună dar îi trag după ei şi pe toți cei care îi înconjoară. Mai că îți vine a spune că zeii i-au lăsat pe pământ cu singurul rost de a alunga posomoreala traiului muritorilor. Tocmai de asta oamenii, care nu se înțeleg în nicio altă privință, îi privesc cu toții în acelaşi chip pe proşti. Le caută tovărăşia, îi îndrăgesc, îi dezmiardă, le caută de vorbă, îi ospătează, le sar în ajutor la restrişte, le îngăduie să facă şi să zică orişice fără teamă de pedeapsă. Întreaga fire se fereşte să le pricinuiască vreun rău, că până şi dobitoacele cele mai fioroase nu se ating de ei, de parcă le-ar simți cumva nevinovăția. Şi pe drept cuvânt sunt ei astfel cinstiți şi respectați, căci şi-au închinat viața zeilor, cu osebire mie.

Chiar stăpânitori dintre cei mai puternici se dau în vânt după nerozi, iar unii dintre ei merg până acolo că nu pot nici să mănânce, să se plim-

be ori să se lipsească vreo clipită de aceştia. În ochii lor, proştii au mai mare căutare decât filosofii întunecaţi şi fără haz, pe care nu îi ţin de obicei în preajma lor decât din vanitate. Şi nu mă miră deloc alegerea lor, nici nu-mi pare greu de priceput. Înţelepţii nu găsesc altceva de spus principilor decât lucruri dureroase şi neplăcute, ba, mândri de ştiinţa lor, cutează uneori să le rănească gingaşele urechi cu adevăruri aspre şi muşcătoare. Dimpotrivă neghiobii îi desfată pe regi în fel şi chip, înveselindu-i, stârnindu-le râsul şi făcându-le toate voile.

Altă însuşire de preţ a proştilor mei este că dintre pământeni ei sunt singurii sinceri şi care nu mint. Cum ar putea fi ea nesocotită, de vreme ce nimic nu-i mai frumos ca adevărul? Degeaba spune Alcibiade al lui Platon că el izvorăşte de pe buzele copiilor şi din vin. Numai eu mă pot făli că îl fac să fie rostit, după cum bine a grăbit Euripide în faimoasa lui zicală: *Căci nebunii nebunul spune.* Prostului i se citeşte pe faţă ce are în suflet, la el ce-i în guşă şi-n căpuşă, pe când înţeleptul, tot după Euripide, are două limbi, una ca să spună adevărul şi cealaltă ca să-l sulemenească ori să-l ascundă. El ştie să facă din negru alb, întoarce lucrul şi pe faţă şi pe dos, una spune şi alta gândeşte.

În ciuda strălucirii cu care se înconjoară, îmi pare totuşi că primii sunt nefericiţi pentru că n-au pe nimeni care să le vorbească pe şleau şi pentru că sunt nevoiţi să rabde pe lângă ei doar linguşitori care le ascund adevărul. Dar, veţi sări, capetelor încoronate nu le place să-l afle şi tocmai din această pricină fug de tovărăşia înţelepţilor, de frică să nu se găsească vreunul să îndrăznească a le spune adevărul în loc să le cânte în strună. N-am să mă împotrivesc: regilor nu le place adevărul. Cu atât mai mare deci mirarea că le place să asculte din gura iubiţilor mei proşti nu doar adevăruri, ci chiar ocările cele mai limpezi şi că un cuvânt pentru care ar trimite la ştreang un filosof îi distrează în gura unui nerod. Atunci când nu jigneşte, adevărul are îl el ceva nevinovat care bucură inima oricui, şi zeii le-au dat darul de a rosti adevărul, fără să supere, numai proştilor. Tot aşa femeile, înclinate cum sunt spre petreceri şi fleacuri, îngăduie multe proştilor, şi cu toate că lucrurile merg adesea departe, se prefac că n-ar fi la mijloc decât glume şi jocuri. Dar femeile sunt tare şirete când e vorba să-şi ascundă poznele!

Întorcându-mă la fericirea proştilor mei, după ce şi-au petrecut viaţa în veselie şi petreceri, părăsesc această lume fără să se înspăimânte de

moarte, fără să o simtă şi merg drept în Câmpiile Elizee, unde norocitele lor sufletele gustă într-o sfântă trândăvie cele mai mari desfătări. Ia daţi-mi acum cel mai înţelept om pe care vi-l puteţi închipui şi să-l punem alături de unul dintre nerozii mei. El îşi petrece copilăria şi tinereţea căznindu-se să înveţe o mie de ştiinţe felurite, nesomnul, munca şi frământările îi mănâncă anii cei mai frumoşi, iar viaţa i se trece fără cea mai mică bucurie. Veşnic sărac, jalnic, mohorât şi prost dispus, nesuferit lui însuşi şi urât celorlalţi; pământiu şi sfrijit, el este doborât de bătrâneţe şi beteşuguri de tot soiul tocmai când truda sa începe să rodească şi moare la o vârstă când ceilalţi oameni încep să trăiască. Deşi, la drept vorbind, ce însemnătate are ceasul morţii pentru unul care n-a trăit niciodată? Cam ăsta ar fi magnificul portret al acestui prealăudat înţelept.

Dar aud iarăşi orăcăind *broaştele din Stoa.* „Nimic nu este mai de plâns ca nebunia", susţin stoicii. Or prostia nemărginită se apropie foarte de sminteală, ori mai degrabă se confundă cu ea. Ce-i nebunul? Nu-i oare un om cu mintea rătăcită? Dar a judeca astfel înseamnă să baţi câmpii. Am să încerc să spulber şi această împotrivire, de nu m-ar părăsi muzele. Argumentul stoicilor este din cale afară de iscusit, dar dialecticienii, care ţin peste măsură să treacă drept oameni cu bun simţ, ar trebui să-şi amintească măcar că Socrate, după Platon, a arătat că dacă tai o Veneră în două vor fi două Venere şi dintr-un Cupidon împărţit în două ies doi Cupidoni. Prin urmare ar trebui să chibzuiască şi ei că pot fi mai multe nebunii. Într-adevăr, nu toate smintelile sunt nefaste. Altminteri n-ar fi spus Horaţiu:

Nu căzut-am oare pradă dulcii nebunii?

şi n-ar fi socotit Platon printre cele mai de seamă bunuri ale vieţii nebunia poeţilor, profeţilor şi îndrăgostiţilor, iar Sybila n-ar fi luat drept nebunie călătoria piosului Enea. Există aşadar două feluri de nebunie. Pe una dintre ele, făptură înfricoşată a infernului, o răspândesc pe pământ cruntele Furii de câte ori îşi aruncă îngrozitorii şerpi asupra inimilor muritorilor pentru a semăna în ele pornirile războinice, setea neostoită de aur, dragostea ruşinoasă şi nelegiuită, paricidul, incestul şi alte ticăloşii de soiul ăsta, chinuind apoi sufletele vinovaţilor şi supunându-le la caznele remuşcării. Dar mai este şi o a doua, pe de-a întregul diferită de prima, hărăzită să îi fericească pe toţi muritorii şi izvodită de mine. Aceasta este un fel de dulce amăgire care ia în stăpânire sufletul, îl face

să-şi uite orice necaz, tulburare sau amărăciune şi îl înfundă în şuvoiul plăcerilor. Tocmai această dulce amăgire o prenumăra Cicero în scrisoarea către Atticus printre darurile de preţ ale zeilor, căci ea are puterea de a ne face să trecem cu vederea relele nesfârşite ale acestei lumi. Tot pe ea o regreta nespus un oarecare grec pe care ştiinţa doctorilor îl vindecase de cea mai plăcută dintre sminteli: rămânând de unul singur în teatru zile întregi, el râdea şi bătea din palme ca şi cum i s-ar fi înfăţişat cele mai nostime comedii din lume, deşi pe scenă nu se juca nimic. Altfel îşi ducea traiul obişnuit ca toată lumea: prieten bun, soţ blând şi stăpân îngăduitor, nu se mânia pe un sclav care desfundase pe ascuns o sticlă. „Cruzi prieteni, departe de a-mi face un bine, voi îmi luaţi viaţa, răpindu-mi plăcerile şi lipsindu-mă de o nălucire care mă făcea fericit". Şi nu greşea când grăia în acest chip, iar cei ce vedeau în norocita şi dulcea lui sminteală o boală pe care medicina trebuie s-o stârpească se înşelau amarnic şi aveau mai mare nevoie de ceai de spânz decât acela căruia i-l băgau pe gât.

De altfel, nu mă încumet să pretind că orice rătăcire a simţurilor sau a minţii este sminteală. Dacă de pildă un om are orbul găinilor şi ia catârul drept măgar ori se extaziază în faţa celei mai jalnice rapsodii ca şi cum ar citi un poem nemaiauzit, nu va trece de nebun. Dacă însă judecata cuiva îi este la fel de tulbure ca şi simţurile şi se poartă de parcă ar veni de pe altă lume, repede va fi blagoslovit cu faima de smintit. Aşa s-ar întâmpla bunăoară cu un om care de fiecare dată când ar auzi răgetele unui măgar şi-ar închipui că ascultă o simfonie fermecătoare sau, fiind el născut în mocirlă, s-ar crede la fel de bogat şi puternic ca şi Cresus. Dacă asemenea nebunie este însoţită şi de veselie, cum se întâmplă îndeobşte, îi desfată din plin şi pe cei care suferă de ea şi pe cei care îi privesc, fără a fi loviţi ei înşişi de ea. Şi felul ăsta de sminteală, care de la mine purcede, e mult mai răspândit decât aţi crede. În tot locul găseşti nebuni care râd unul de altul şi se înveselesc împreună. Ba adesea nebunul mai mare râde cu inima împăcată de nebunul mai mic.

După mine, cu cât eşti atins de mai multe soiuri de scrânteală, cu atât eşti mai fericit, doar să nu suferi de vreunul care nu îşi are obârşia în mine. Dar stăpânirea mea este aşa de întinsă că mă îndoiesc să se afle pe întregul pământ vreun muritor care să fie înţelept ceas de ceas şi să nu intre din când în când în rândul supuşilor mei. O deosebire ar fi de pil-

dă că unul care ia un dovleac drept femeie va fi privit de toți ca un zevzec, căci nu e obişnuită o astfel de trăsneală, pe când cel care se mândreşte cu nevasta-i mai credincioasă decât Penelopa şi se leagănă cu această dulce amăgire, în vreme ce femeiuşca îşi face de cap cu o groază de ibovnici, n-o să fie socotit țicnit de nimeni, căci asta e ceva banal şi se întâmplă tuturor bărbaților însurați.

În aceeaşi oală intră şi iubitorii vânătorii. După ei mare desfătare înseamnă să asculți sunetul dogit al cornului şi lătratul bezmetic al câinilor. Cred că ar adulmeca şi lăsăturile acestora din urmă ca şi cum ar fi mosc. Câtă plăcere apoi când trebuie să tranşeze vânatul! Măcelăritul boilor şi oilor este o îndeletnicire josnică şi disprețuită, demnă numai de plebei, dar să tai o fiară care încă mai mişcă, asta da ocupație nobilă şi glorioasă pentru eroi. Asemenea ceremonie se săvârşeşte în genunchi, cu capul dezvelit şi cu un cuțit menit acestei împrejurări (ce crimă ar fi să foloseşti altul!), cu evlavie şi gesturi dinainte ştiute. Toți cei ce iau parte la ea se adună în jurul sacrificatorului şi tac mâlc, minunându-se ca de ceva nou şi nemaivăzut, de un lucru pe care îl voi fi văzut de mai bine de o sută de ori. Fericit, muritorul căruia i se îngăduie să guste o bucățică din vânat va păstra această cinstire în amintire ca pe un titlu de glorie al neamului său... Singurul lucru cu care se aleg vânătorii împătimiți este că se sălbăticesc precum fiarele, pe care le hăituiesc şi le mănâncă. Cu toate acestea, nu le-ai putea scoate din cap că nu duc o viață împărătească.

Alt soi de țicniți care le seamănă nu puțin vânătorilor sunt aceia care, apucați de damblaua clăditului, dărâmă ce-au zidit, ridică la loc ce-au stricat, prefac necontenit pătratele în cercuri şi cercurile în pătrate, până ce, sfârşiți, se trezesc că nu mai au nici unde sta, nici ce mânca. Dar cui îi pasă, de vreme ce s-au bucurat ani întregi de ce şi-au dorit?

În urmă vin alchimiştii. Cu capul veşnic plin de taine noi, ei încearcă să schimbe natura lucrurilor, să transforme metalele şi caută în tot locul o chintesență himerică pe care nu o găsesc niciodată. Îmbătați de aburii unei dulci nădejdi, nu-şi cruță nici avere, nici trudă, iar spiritul rodnic născoceşte zi de zi vreo altă nălucire care să-i ducă de nas. Când nu mai au din ce să facă nici cel mai mic cuptor, ajunşi la sapă de lemn, nu ies din visările lor şi se dau de ceasul morții să-i stârnească şi pe alții la goana după mulțumirea ce nu le-a fost dată lor. Iar de îi părăseşte orice cre-

dință, se împacă îndeajuns cu frumoasa zicală că: *În lucrurile mari ajunge să încerci.* Şi poate chiar le pare rău că cerul n-a dat oamenilor o viață îndeajuns de lungă pentru a izbândi într-o asemenea străduință.

Cât despre pătimaşii jocurilor de noroc, nu ştiu dacă s-ar cuveni să-i număr printre supuşii mei. E adevărat că nu se află nimica mai prostesc şi mai jalnic decât circul la care se dedau zi de zi. Sunt câte unii cărora le-a intrat jocul în sânge, încât le bate inima mai tare de cum aud zornăitul zarurilor. Alții, chipurile, adulmecând apropierea câştigului, îşi zdrobesc corabia de stânca norocului şi, scăpați în pielea goală din naufragiu, nu le mai rămâne decât să pungăşească şi ei pe alții. Dar, suflete alese, înşeală pe orişicine în afară de cel care i-a despuiat. Moşnegi împuținați şi aproape orbi joacă încă, cu ochelarii pe vârful nasului. Alții, cărora o gută bine meritată le-a înțepenit degetele, plătesc pe cineva să arunce zarurile pentru ei. Jucătorii intră în totul sub stăpânirea mea, dar câteodată îi cuprinde turbarea, care e partea dreaptă a Furiilor.

Iată însă şi pe unii care sunt numai ai mei. Vorbesc de cei ce povestesc ori ciulesc urechea la braşoavele acelea despre minuni şi vrăjitorii. Cu ce plăcere, cu cât nesaț nu ascultă gloata istoriile de doi bani cu fantome, duhuri, strigoi, făpturi ale iadului şi câte şi mai câte din acestea! Băsmuitorul ştie că n-are decât să o ia razna cât poate şi norodul îi va sorbi cuvintele. Nu credeți însă că toate snoavele astea sunt bune numai să alunge urâtul celor care le spun şi ascultătorilor lor; ele mai au şi alt rost, păstrează focul aprins sub ceaunul popilor şi călugărilor.

Asemenea nebuni nu sunt prea osebiți de cei care, încrezându-se orbeşte în sfinții ce-i apără, se lasă purtați de cele mai dulci nădejdi. Unul crede că nu va păți nimic rău peste zi dacă are norocirea să zărească dimineața vreo icoană ori vreo statuie cât casa a Sfântului Cristofor, Polifemul creştinilor. Altul ar jura că va ieşi viu şi nevătămat din bătălie fiindcă a înălțat înainte o rugă sfintei Varvara, al treilea nu se îndoieşte că se va îmbogăți curând pentru că se duce mereu la icoana sfântului Erasm, aprinde câteva lumânărele şi mormăie niscaiva rugăciuni. Mai sunt unii care au închipuit un Sfânt Gheorghe care le ține loc şi de Hercule şi de Hipolit al păgânilor. Îi împodobesc calul cu paftale şi hamuri scumpe şi puțin lipseşte să nu i se închine lui la fel ca şi călărețului său, pe care îl cinstesc aşa de tare că se jură pe coiful lui ca odinioară zeii pe Styx.

Ce să mai zic de cei care se bizuie aşa de mult pe puterile indulgenţelor că socotesc timpul cât vor rămâne în purgatoriu în ani, luni, zile şi ore, la fel de precis ca şi cum s-ar călăuzi după tablele matematicienilor? Sau de ceştilalţi care, încrezători în niscaiva amulete ori închinăciuni pe care le-a izvodit vreun şarlatan evlavios spre a-şi râde sau spre a trage foloase, nu îşi doresc nici mai mult, nici mai puţin decât bogăţii, slavă, desfătări, chiolhanuri, sănătate de fier, viaţă lungă, bătrâneţe verde şi la sfârşit un loc în ceruri, lângă Hristos? Cât despre hatârul din urmă, râvnesc la el doar cât mai târziu cu putinţă, când nu vor mai putea gusta niciuna din plăcerile acestei lumi. Numai atunci s-ar îndura să se înfrupte şi din binefacerile raiului.

Dacă vreun neguţător, ostaş sau judecător îşi smulge un gologan din mormanul de galbeni strânşi din hoţii şi îl dă pentru vreun fleac cucernic, nu-i trebuie mai mult să creadă că şi-a curăţit sufletul de toate murdăriile vieţii sale. Sperjur, destrăbălări, gâlcevi, beţii, omoruri, trădări, înşelăciuni şi vicleşuguri, cu toatele au fost răscumpărate de acel gologan, şi încă atât de bine că le pot lua de la capăt.

Sunt oare pământeni mai loviţi cu leuca şi prin urmare mai fericiţi decât aceia care cred că, doar să rostească zilnic anumite versete din psalmi, şi porţile raiului li se vor deschide? Se spune că însuşirile magice ale acestor versete au fost descoperite de nimeni altul decât de un diavol pus pe şotii. Mai mult palavragiu decât şiret, împieliţatul a fost destul de nechibzuit să se laude cucernicului că ştie această taină, iar călugărul fiind mai isteţ decât el l-a tras pe sfoară. Toate năzbâtiile astea, care zău că m-ar face şi pe mine să roşesc, au trecere nu doar la mulţime, ci chiar la preoţi şi teologi.

Un obicei la fel de alăturea cu calea şi de caraghios este acela potrivit căruia fiecare ţinut îşi alege sfântul lui. Orice palmă de loc îşi are patronul ei, care este cinstit doar într-un anume fel şi care la rândul său are puteri numai ale lui: unul vindecă durerile de dinţi, altul uşurează chinurile femeilor ce stau să nască, al treilea înapoiază lucrurile furate. Şi mai sunt protectori ai marinarilor, ai păstorilor şi tot aşa. Dar n-am să sfârşesc nicicând dacă mă apuc să înşir toate virtuţile acestor sfinţi patroni. Se află câte unii ce au mai multe însuşiri, ca de pildă Maica Domnului, căreia norodul îi pune în seamă mai multe minuni decât fiului ei.

Dar oare oamenii le cer altceva cereştilor lor apărători în afară de lu-

cruri ce țin de Prostie? Zidurile şi chiar boltele bisericilor sunt înțesate de nenumărate *ex voto,* dar ați văzut vreodată pe cineva să aducă prinos pentru că a scăpat de Prostie ori că s-a făcut măcar cu atâtica mai mintos? Unul a ieşit teafăr dintr-un naufragiu, altul s-a vindecat de rana amarnică primită în război, acesta mulțumeşte Domnului pentru că în toiul luptei a luat-o la sănătoasa în chip pe cât de norocit, pe atât de vitejesc, cestălalt, fiind pus în ştreang, a căzut din spânzurătoare prin voia nu ştiu cărui sfânt prieten al hoților şi a putut să-i dea înainte cu jefuitul trecătorilor. Ici se vede ofranda vreunui ticălos care s-a smuls din ghearele justiției, fugind din temniță, dincolo cea a unuia care a zăcut de friguri şi s-a vindecat de la sine, păcălind astfel lăcomia doctorului ce îşi muşcă degetele că boala nu l-a ținut mai mult. Acesta şi-a găsit leacul într-o otravă care ar fi trebuit să-i vină de hac, spre jalea nevestei care oftează după banii şi truda cheltuită de pomană, ăstălalt, căruia i s-a răsturnat căruța, s-a întors acasă cu caii teferi, al treilea slăveşte vreun sfânt fiindcă nu şi-a dat duhul sub dărâmăturile unei case, iar în urmă un crai prins de un bărbat la nevasta acestuia şi scăpat cu fața curată cinsteşte amintirea pățaniei. Nimeni, dar nimeni, n-a mulțumit încă cerului că s-a descotorosit de dulcea, plăcuta şi minunata prostie pentru care oamenii s-ar lipsi de toate.

Dar de ce să mă încumet în largul acestui ocean de superstiții? De mi-ar fi date, după spusa lui Vergiliu, o sută de guri, o sută de limbi şi un glas de aramă, şi tot n-aş putea să termin de istorisit despre toate soiurile de prostie care puiesc pe pământ. Viața întregii creştinătăți e plină de o grămadă de asemenea nerozii, pe care preoții le încuviințează şi chiar le întrețin bucuroşi, de vreme ce ştiu că or să le aducă foloase!

Printre atâția smintiți, să se ridice un înțelept din aceia nesuferiți şi să le zică pe şleau: „Numai ducând o viață cuminte veți fi feriți de întâmplări nefericite. Păcatele nu vi le puteți ispăşi doar prin banii pe care îi dăruiți preoților, ci prin neprihănire. Cutare sau cutare sfânt vă va lua sub aripa lui doar de veți urma pilda sa". De câte dulci amăgiri n-ar lipsi sufletele vorbele acestui om? Câtă tulburare n-ar isca ele în conştiințe?

Să-i mai numărăm în tagma proştilor şi pe cei care, în viață fiind, îşi rânduiesc cu mare chibzuială înmormântarea, voind atâtea făclii, atâția oameni în convoiul care îi duce pe ultimul drum, atâția cântăreți şi atâtea bocitoare. Ai zice că trag nădejde că toată pompa asta le va folosi în

mormânt ori că le-ar fi ruşine să moară dacă leşul lor n-ar fi pogorât cu mare alai. Ba chiar se poartă ca nişte edili de-abia aleşi, ce cugetă deja la jocurile şi ospeţele ce trebuie să le dea poporului.

Trecând aşa de iute de la un soi de nebuni la altul, era cât pe-aici să-i uit pe unii ticăloşi dintre cei mai josnici care se laudă întruna cu deşartele lor titluri de noblețe. Unul este chipurile coborâtor din Enea, altul din Brutus, al treilea din regele Arthur şi niciunul nu uită să proțăpească în tot locul statuile şi portretele strămoşilor. Îşi înşiră necontenit sforăitorul pomelnic al moşilor şi strămoşilor, din gură le ies numai nume şi porecle vechi, dar cu toate palavrele lor, se vede de la o poştă omul mai tare de cap decât statuia cu care se umflă în pene. Însă iubirea de sine le ajunge să ducă un trai mulțumit. Iar uneori se găsesc şi neghiobi care să cinstească asemenea dobitoace neroade ca pe zei.

Dar de ce să dau doar câteva pilde din rândul celor ce-şi întemeiază viața pe iubirea de sine, când ea împrăştie fericire peste tot şi în mii de chipuri osebite. Unul urât ca un maimuțoi se crede la fel de frumos ca Nireu, altul se închipuie al doilea Euclid fiindcă a tras câteva linii cu compasul, al treilea are pesemne viersul lui Harmogene, chit că nu-i făcut pentru muzică mai mult decât măgarul cel mai oropsit de natură, iar glasul lui e tot aşa de spart şi țipător ca al cocoşului.

Alți trăsniți nu mai puțin caraghioşi decât cei de până acum sunt cei care se împăunează cu însuşirile şi talentele slugilor, de parcă pe ei i-ar fi pricopsit cerul cu ele. Aşa era acel bogătaş al lui Seneca: de fiecare dată când povestea o istorioară îşi ținea sclavii pe lângă el ca să-i şoptească numele eroilor şi, deşi abia mai sufla, ar fi îndrăznit să se ia la trântă cu cei mai faimoşi atleți, căci credea că în el se adună toată puterea robilor săi.

Este oare nevoie să-i mai amintesc şi pe artişti? Iubirea de sine le stă aşa de tare în fire că mai degrabă şi-ar da şi amărâta de haină de pe ei decât să renunțe la numele de oameni de geniu. Aşa se întâmplă cu actorii, muzicienii, oratorii şi poeții. Cu cât au mai puțin talent, cu atât sunt mai plini de ei, mai lăudăroşi şi mai înfumurați. Şi totuşi neghiobii ăştia găsesc alți neghiobi care să-i aplaude, căci ajunge ca un lucru să fie anapoda şi destui vor da năvală să-i înalțe ode. O operă proastă va plăcea celor mai mulți. Nimic mai firesc, fiindcă, după cum v-am, spus, majoritatea oamenilor sunt proşti. Ori, de vreme ce artiştii cei mau neînsem-

nați sunt întotdeauna încântați de micimea lor şi sunt linguşiți de mulțime, la ce s-ar mai căzni să dobândească haruri adevărate? Până la urmă acestea doar le-ar spulbera buna părere pe care o au despre ei înşişi, i-ar mai domoli şi le-ar împuțina îndeajuns admiratorii.

Firea a fericit cu darul iubirii de sine nu numai inşi, ci chiar oraşe şi țări întregi. Englezii se mândresc cu frumusețea, muzica şi ospețele lor. Scoțienii se fălesc cu titlurile şi strămoşii lor, cu legăturile de sânge care-i apropie de familia domnitoare şi cu iscusința lor fără egal în disputele scolastice. Francezii se împăunează cu politețea, iar parizienii se laudă mai ales cu Sorbona, cea mai înaltă şcoală de teologie. Italienii, încredințați că artele frumoase şi elocința sunt numai ale lor, se țin drept singurul neam care s-a smuls din întunericul barbariei. Şi printre ei cel mai tare fac caz de această dulce amăgire locuitorii Romei, ce visează la mărirea vechilor romani şi îşi închipuie că le-a mai rămas şi lor ceva din ea. Pe venețieni îi face fericiți noblețea, iar pe greci gândul că ei au născocit ştiințele şi că şi ei sunt pe măsura eroilor antici. Turcii, ca şi toate nenumăratele neamuri barbare care sunt răspândite pe trei pătrimi din întinderea pământului, se laudă că numai credința lor este cea adevărată şi îi privesc pe creştini ca pe nişte eretici înrăiți. Evreii, şi mai şi, se leagănă cu nădejdea venirii unui Mesia şi păstrează până atunci legea lui Moise. Spaniolii vor să treacă drept cei mai viteji războinici de pe lume, iar nemții, pe lângă statură, se mai umflă în pene şi cu ştiința magiei, zicând că ar fi mari vrăjitori.

Ajunge dar, fără doar şi poate că ați văzut cum Iubirea de sine îşi împarte binefacerile fiecărui om în parte şi tuturor laolaltă. Această binecuvântată Iubire de sine merge mână în mână cu sora ei Linguşirea, cu care se aseamănă ca două picături de apă. Căci, într-adevăr, să te linguşeşti pe tine se cheamă iubire de sine, iar să gâdili trufia altora înseamnă linguşire. Adevărat că în zilele noastre Linguşirea este ținută de rău, însă numai de cei care dau mai mare atenție cuvântului decât lucrului. Aceştia cred că nu poți fi şi linguşitorul şi prietenul sincer al cuiva. Se înşeală, după cum arată şi pilda dobitoacelor. Se află oare vreun animal care să fie mai linguşitor, dar şi mai credincios decât câinele? Dar veverița, meşteră în dezmierdări şi totodată prietenă bună a omului? Neîncrezătorii nu mai au temei să clatine din cap, doar de nu li se pare că leii furioşi, tigrii cei crunți şi sălbaticii leoparzi sunt mai apropiați decât

aceste drăgălaşe vieţuitoare. Ştiu prea bine că mai este şi un alt soi de linguşire ticăloasă, de care muritorii vicleni şi batjocoritori se slujesc pentru a-şi duce la pieire ori la ruşine nefericiţii semeni. Dar însoţitoarea mea nu este aşa de josnică. Născută din îngăduinţă şi blândeţe, ea aduce mai degrabă a virtute decât asprimea posomorâtă şi nesuferită de care vorbeşte Horaţiu şi cu care se bate cap în cap. Ea învie curajul, alină supărările, alungă nepăsarea, uşurează durerea, îmblânzeşte cruzimea, potoleşte furia, iscă şi păstrează iubirea. Tot ea le dă ghes copiilor la învăţătură, îi fericeşte pe moşnegii ce tânjesc după vremurile de altădată şi se strecoară până la prinţi, sub chipul de împrumut al laudei, poveţelor şi lecţiilor care nu îi supără. Într-un cuvânt, ea le dă tuturor pământenilor buna părere despre ei înşişi pe care se întemeiază fericirea.

Ia priviţi cât de îndatoritori sunt doi catâri care se scarpină unul pe altul! Acest fel de linguşire se regăseşte în bună parte în retorică, în medicină şi în întreaga poezie. Din ea izvorăsc desfătarea şi dulceaţa vieţii. Îmi veţi zice poate că e rău să te înşeli. Spuneţi mai repede că rău este să nu te înşeli. Mare nerozie este să crezi că fericirea stă în lucrurile înseşi. Numai părerea pe care ne-o facem despre ele ne poate da mulţumirea. Pe lume totul este aşa de nedesluşit şi de schimbător că nu se poate şti sigur nimic, după cum cu îndreptăţire s-au rostit prietenii mei academicii, cei mai puţin înfumuraţi dintre filosofi. Sau, dacă ajungi să cunoşti un lucru, mai mereu se întâmplă să fie spre paguba vieţii şi a fericirii. În sfârşit, omul este astfel făcut că fleacurile îl interesează mai tare ca adevărurile. De vreţi o dovadă limpede, intraţi într-o biserică la vremea predicii. Când vorbitorul se apleacă asupra vreunui lucru serios, lumea se plictiseşte, cască, moţăie; dacă însă strigaciul (să-mi fie cu iertăciune, am vrut să spun predicatorul) schimbă deodată tonul, cum se petrece deseori, şi începe să înşire vreo istorie răsuflată, toţi se trezesc, îşi îndreaptă spinarea, îi sorb cuvintele. La fel şi cu praznicele bisericii. Dacă e cinstit vreun sfânt ce a dus o viaţă plină de peripeţii şi a fost cântat de poeţi – cum ar fi bunăoară Sfântul Gheorghe, Sfântul Cristofor şi Sfânta Varvara – norodul li se va închina cu mai multă evlavie decât sfinţilor Petru şi Pavel ori lui Iisus însuşi. Dar n-am să intru acum în lucruri mărunte.

Întorcându-mă la plăcerile pe care ni le prilejuiesc iluziile noastre despre lucruri, nu sunt oare acestea cele mai uşor de dobândit? Câtă

caznă şi trudă nu cer chiar şi cunoştinţele cele mai neînsemnate, cum ar fi regulile gramaticii, pe când amăgirea vine de la sine, fără nicio osteneală şi ne fericeşte tot atât, de nu mai mult decât cunoştinţa reală a lucrurilor. Ia spuneţi-mi, rogu-vă, dacă unul se ghiftuieşte cu o bucată de slănină râncedă care pute de îţi mută nasul din loc, dar lui i se pare ambrozie, cu cât îi va micşora pofta gustul îngrozitor al mâncării sale? Iar dacă altuia o tocană desăvârşită îi întoarce stomacul pe dos, aroma ei îmbietoare îi poate stârni vreo plăcere? Dacă o femeie slută ca moartea îi pare bărbatului la fel de arătoasă ca zeiţa din Cythera, nu este el tot aşa de mulţumit ca şi cu Elena? Unul are un tablou de două parale al vreunui mâzgălitor jalnic, dar socoteşte că este pictat de Appelles ori de Zeuxis. Sincer în greşeala lui, îl priveşte şi-l admiră neîntrerupt. Nu se desfată el mai tare decât cel care a plătit o avere pe o capodoperă de-a acestora şi nu o găseşte în niciun fel minunată şi vrednică de laudă? Cunosc pe unul care îmi poartă numele[6] şi care, proaspăt însurăţel, i-a dăruit nevestei un sipet cu diamante false. Cum era şoltic din fire, a încredinţat-o că erau pietre preţioase adevărate şi de mare preţ. Iar femeia era pe deplin mulţumită, îşi bucura ochii şi sufletul privind acele bucăţi de sticlă şi le păzea ca pe ochii din cap, de parcă ar fi fost o mare comoară. La fel, soţul scutise o cheltuială şi îşi râdea în barbă, căci soaţa îi era la fel de recunoscătoare ca şi cum cadoul l-ar fi costat o avere.

Spuneţi-mi, vă rog, dacă nerozii din peştera lui Platon, care nu văd decât umbrele şi aparenţele lucrurilor, împăcaţi cu soarta şi mulţumiţi de ei înşişi, sunt mai puţin fericiţi ca înţeleptul ce iese din peşteră şi vede lucrurile aşa cum sunt! Ori cârpaciul lui Lucian, dacă ar fi visat toată viaţa acel vis în care era copleşit de munţi de aur, ar mai fi râvnit la altceva? Nu este nicio deosebire între înţelepţi şi neghiobi, ori de se află vreuna este numai spre paguba celor dintâi, fiindcă pe nerozi fericirea întemeiată pe amăgire îi costă mult mai puţin, apoi fiindcă o împart cu mult mai mulţi oameni. Căci să te bucuri de unul singur nu înseamnă adevărata desfătare. Şi nu ştiţi cât de puţini la număr sunt înţelepţii? Ba chiar s-ar putea să nu se găsească nici măcar unul de sămânţă. Adevărat că grecii se laudă că de-a lungul multor veacuri au avut şapte. Dar zău că dacă îi iei pe toţi la bani mărunţi n-ai să afli nicio jumătate de înţe-

[6] Se pare că Erasmus face aici aluzie la Thomas Morus. Prostia pretinde că Morus îi poartă numele pentru că în greacă ea se cheamă *Moria*.

lept; ori poate nicio treime.

Cea mai de seamă dintre laudele ce i se aduc lui Bacchus este fără îndoială aceea că alungă grijile, frământările şi necazurile. Dar beţivanul se trezeşte şi ele îl năpădesc iarăşi. Nu este oare mult mai deplină fericirea pe care o aduc eu muritorilor? Eu îi cufund într-un soi de beţie fără sfârşit, sufletele lor înoată necontenit într-o mare de plăceri şi nu le cer nimic în schimb.

Eu îi întrec în mărinimie pe ceilalţi zei, care nu îşi împart darurile decât câtorva pământeni, şi nu sufăr să văd un om lipsit de binefacerile mele. Licoarea cu care Bacchus îmbărbătează, împrăştie zbuciumul şi revarsă în inimi nădejdea şi bucuria nu creşte în toate ţările. Venus doar rareori dăruieşte frumuseţea, Mercur şi mai rar elocinţa. Hercule îi ajută pe puţini să se înavuţească, Jupiter pune coroanele doar pe capul câtorva norociţi. Marte ascultă rugile a două armate vrăjmaşe şi nu le împlineşte nici pe unele, nici pe celelalte. Apolo îi întristează prea adesea pe cei care caută povaţă la oracolele sale, Jupiter aruncă uneori fulgerul, iar Phoebus trimite din timp în timp ciuma. Neptun înghite în genunile-i fără fund mai mulţi marinari decât cei pe care îi aduce teferi în port. N-am să le mai pomenesc pe zeităţile răufăcătoare ca Pluto, Discordia, Pedepsele şi Frigurile, care sunt mai degrabă călăi decât divinităţi. Numai eu, Prostia, aşa cum mă vedeţi, fac parte tuturor muritorilor din bunurile pe care zeii le acordă numai protejaţilor lor. Şi nici nu cer răsplată ori închinăciuni, nu mă mânii pe oameni cerându-le să ispăşească prin jertfe dacă au uitat să-mi facă slujba de mulţumire cu tot dichisul. Nu asmut cerul şi pământul împotriva unui om care, poftindu-i pe toţi zeii la un sacrificiu gras, a cutezat să mă lase deoparte. Zeii ceilalţi ţin aşa de mult la aceste fleacuri că e mai bine să-i laşi în pace decât să li te închini, căci seamănă cu acei oameni veşnic ursuzi, morocănoşi şi gata să-şi iasă din pepeni, cu care e mai cuminte să te duşmăneşti pe faţă decât să fii prieten.

Veţi cârti poate că nimeni nu aduce jertfe Prostiei şi nu-i ridică temple. V-am mărturisit deja că mă cam miră atâta nerecunoştinţă, dar inima mea bună mă împiedică să mă supăr prea tare. Şi nici nu jinduiesc din cale afară la ofrande. Cu ce m-ar bucura un dram de tămâie, o turtă, un ţap ori un godac pe mine căreia omenirea întreagă, cu teologii în cap, îmi aduce o cinstire fără seamăn? Poate doar dacă aş pizmui-o pe Diana

pentru sângele omenesc ce se varsă pe altarele ei. N-aş avea însă pricină, fiindcă eu cred că sunt slăvită îndeajuns de oameni, care mă poartă peste tot în inimă şi mi se potrivesc în obiceiuri şi purtări.

Nici măcar sfinţilor creştini nu li se aduce un cult aşa de sincer. O groază de oameni cred spre pildă că o cinstesc pe Fecioară dacă aprind ziua în amiaza mare o lumânărică în faţa icoanei sale. Dimpotrivă, ce puţini sunt cei ce încearcă să-i urmeze neprihănirea, smerenia şi dragostea de cele dumnezeieşti. Şi totuşi asta ar fi adevărata închinăciune, ce ar merge drept la inimă tuturor locuitorilor Olimpului şi Raiului.

Ce să fac cu un templu ? Nu-i oare templul meu întreagă această lume ce mă ţine la mare preţ? Dacă s-ar găsi pe pământ vreun locşor în care să nu îmi am credincioşii mei, fără doar şi poate că ţinutul acela este pustiu. Nici să nu mă credeţi aşa de nebună să-mi doresc icoane şi statui, căci ştiu cât de tare strică acestea cinstirii adevărate. Norodul tălâmb şi mojic adoră statuia, nu sfântul, şi atunci ar fi ca şi cum aş fi dată afară de pe locul meu de cel care mi-l ţine. Toţi muritorii, vor, nu vor sunt statui şi icoane vii în care m-au zugrăvit pe mine. N-am deci pentru ce să pizmuiesc alte zeităţi pentru cinstirea care li se dă în anumite zile ori în cine ştie ce colţ al pământului. Fie Phoebus slăvit în Rodos, Venus în Cipru, Junona în Argos, Minerva la Atena, Jupiter pe Olimp, Neptun la Tarent, Priap în Lampsac. Ce-mi pasă mie dacă lumea nu încetează să-mi aducă ceas de ceas jertfe cu mult mai presus de cele care sunt înjunghiate pe altarele acestor zeităţi?

Se va spune poate că în ce am grăit se găseşte mai multă neruşinare decât adevăr. Dar haideţi să aruncăm o privire asupra vieţii oamenilor şi veţi vedea şi cât îmi sunt ei de îndatoraţi, şi cât mă cinstesc atât cei mari, precum şi cei mărunţi. N-am să iau pe rând toate stările, căci ar fi curată pierdere de vreme. Am să vorbesc numai de cele mai osebite, după care se poate judeca şi restul. De ce m-aş apuca oare să cercetez viaţa prostimii, când nimeni nu se îndoieşte că tot norodul acesta ţine în întregime numai de mine? Printre ei prostia îmbracă atâtea forme felurite, al căror număr sporeşte pe zi ce trece, că o mie de Democriţi abia ar putea să biciuiască toate neghiobiile lor. Iar această mie de Democriţi, dacă ar fi cu putinţă să existe, ar putea fi şi ea în multe chipuri bătaia de joc a unui nou Democrit.

Nici nu aţi putea crede cât îi desfată şi îi înveselesc zi de zi aceşti

omuleți pe zei. Din zori până la cină, locuitorii Olimpului îşi fac de lucru cu treburi serioase, țin sfaturi care se preschimbă adesea în certuri şi ciulesc urechea la rugăciunile ce le sunt hărăzite. Dar după ce aburii nectarului li s-au urcat la cap şi nu mai sunt în stare să cumpănească lucruri de seamă, ei se cațără în vârful Olimpului, se aşează binişor acolo şi se uită la ce se petrece pe pământ, bucurându-se de cel mai hazliu dintre spectacole. Zei nemuritori, ce comedie, ce mulțime pestriță de nătărăi de toate culorile! Şi ştiu prea bine ce glăsuiesc, deoarece mă alătur uneori zeilor în această petrecere.

Unul se prăpădeşte după o femeiuşcă şi dragostea lui sporeşte pe măsură ce ea îl respinge. Altul se însoară mai degrabă cu zestrea, decât cu fata. Ici vezi un bărbat care vâră singur străini în patul soației, dincolo altul care o gelozeşte aşa de tare că n-o scapă din ochi o clipită. Câte unul, încercat de moartea cuiva apropiat, face şi spune o mie de trăsnăi şi plăteşte bocitoare ca să joace comedia durerii. Colo, unul a cărui inimă râde la asemenea întâmplare se străduieşte din răsputeri să pară trist şi, după cum spuneau grecii, *varsă lacrimi pe mormântul soacrei.* Mai departe îți sare un mâncău care îşi dă şi ultimul gologan ca să-şi umple pântecul, pentru ca apoi să nu mai aibă nici după ce bea apă, ori vreun leneş care îşi găseşte fericirea deplină în trândăvie şi somn. Unii îşi lasă treburile lor deoparte şi se dau peste cap să meargă bine cele ale vecinului. Unii, împrumutând bani ca să-şi plătească datoriile, se cred bogați, deşi îi pândeşte ruina. Zgârcitul cela trăieşte ca un calic ca să-şi îmbogățească moştenitorii. Neguțătorul nesătul pleacă pe mare în căutarea unui câştig uşor, dar nesigur şi îşi lasă la cheremul vânturilor şi valurilor viața pe care, odată pierdută, nu i-o va înapoia tot aurul din lume. Dincoace e altul care se duce să-şi caute norocul în război în loc să ducă un trai liniştit şi tihnit la el acasă. Dincolo, câțiva visează să se îmbogățească peste noapte îmbrobodind un bătrân lipsit de moştenitori. Alții, în acelaşi scop, intră pe sub pielea vreunei babe avute. Dar ce desfătare pentru zei când şi unii şi alții sunt înşelați de cei pe care voiau la rândul lor să-i tragă pe sfoară!

Cea mai smintită şi mai josnică breaslă este cea a neguțătorilor. Stăpâniți mereu de urâta patimă a câştigului ei şi-o ostoiesc în cele mai murdare chipuri. Minciuna, sperjurul, furtul, înşelăciunea şi pungăşeala le călăuzesc întreaga viață. Dar asta nu îi împiedică să se creadă mai pre-

sus de toți ceilalți oameni. Şi nu puțini sunt călugăraşii linguşitori care îi blagoslovesc în față obştii cu nume de cinste, ca să le smulgă o părticică din galbenii strânşi pe căi atât de ticăloase.

În alt loc se zăresc oameni care, după pilda şcolii lui Pitagora, sunt încredințați că toate bunurile sunt comune şi îşi însuşesc fără mustrări de conştiință orice lucru, iar apoi cred că au acelaşi drept să-l stăpânească precum dacă l-ar fi primit moştenire. Singura bogăție a altora este nădejdea; se visează plini de comori şi nu le trebuie mai mult să fie fericiți. Mai sunt oameni care acasă n-au ce mânca, dar se străduiesc să pară înstăriți celorlalți. Unul îşi mântuie avutul cât ai zice peşte, altul îl grămădeşte în fel şi chip. Acesta pofteşte dregătorii, cestălalt nu-şi găseşte mulțumirea decât în singurătatea căminului. Mulți oameni se târăsc prin tribunale luându-se parcă la harță cine să umple mai tare desaga judecătorului care îi amână şi a avocatului care te duce de nas. Ci se pune de o răzmeriță, dincolo se coace vreo faptă măreață. Unii se duc ca să se afle în treabă la Ierusalim, la Roma ori la sfântul Iacob de la Compostella şi îşi lasă nevasta şi copiii fără sprijin. Pe scurt, dacă ai sta pe lună şi te-ai uita la furnicarul omenesc, ți s-ar părea un nor de muşte şi țânțari care se ceartă, se bat, îşi întind capcane, se jeluiesc, se veselesc, fac nebunii, se nasc, se prăbuşesc şi mor. Nici nu se poate închipui câtă forfotă, câte frământări şi privelişti de tot soiul prilejuieşte pe globul pământesc omul, această vietate neînsemnată care de-abia poate nădăjdui o clipită de viață, ba şi aceasta mereu primejduită de război, ciumă şi de celelalte rele care bântuie şi pustiesc adesea aşezările sale. Dar aş fi toantă cu asupra de măsură şi aş merita să râdă Democrit în hohote de mine dacă m-aş aşterne acum să înşir toate felurile de prostii şi aiureli răspândite în norod. Aşa că am să mă opresc asupra celor care îşi poartă printre oameni masca înțelepciunii şi aleargă după ceea ce numesc ei ramura de aur.

Voi începe cu dascălii de gramatică. Aceştia ar fi neîndoios muritorii cei mai jalnici, mai de plâns şi mai oropsiți de zei, dacă eu nu aş alina printr-un anume fel de sminteală anevoințele tristei lor îndeletniciri. Veşnic hărțuiți de chinurile cele mai grozave, lihniți de foame şi slinoşi, nu îşi părăsesc mai niciodată şcolile, ce le servesc mai repede drept galere şi temnițe, şi trudesc până la adânci bătrâneți în mijlocul unei turme de copii pe care îi chinuie ca pe hoții de cai. Zbiară până surzesc, se sta-

fidesc şi îi mănâncă rapănul, însă, datorită binefacerilor mele, se cred cei dintâi printre oameni. Cum nu se umflă în pene când văd cum feţele lor împietrite şi glasurile lor sparte şi stropşite bagă în sperieţi turma micuţilor lor supuşi, pe care îi croiesc fără pic de milă cu nuiaua, varga şi cureaua! Cât de mari se cred când îi pedepsesc şi îi chinuie în tot felul pe bieţii ţânci, victimele nevinovate ale samavolniciei lor! Aidoma măgarului din poveste, cred că ajunge să se îmbrace în pielea leului ca să dobândească şi puterea lui. Îşi admiră slinul, iar duhoarea pe care o împrăştie în jur le pare dulce mireasmă de iasomie ori trandafiri. Pentru totdeauna prinşi în lanţurile înrobitoarei lui slujbe, ei şi-o închipuie vrednică de împăraţi şi n-ar schimba-o nici pe tronul lui Phalaris ori al tiranului Denis. Însă cel mai tare îi fericeşte amăgirea erudiţiei lor. Prizăriţii aceştia împuie capul copiilor cu un maldăr de nimicuri, dar se uită de sus şi plini de dispreţ la Palemon, Donat şi alţii din breasla lor care nu au făcut umbră pământului degeaba! Mă uimeşte însă foarte că reuşesc nu ştiu cum să-i facă şi pe nerozii de părinţi ai şcolarilor să-i ţină drept mari învăţaţi. Toate bucuriile dascălilor de la mine purced şi când se întâmplă să dea prin cine ştie ce manuscris mucegăit de numele mamei lui Anhise ori de vreun cuvânt necunoscut norodului şi când dezgroapă vreo piatră din vechime cu urmele unei inscripţii. Zei nemuritori! Ce veselie, ce triumf, ce mare glorie, ce laude deşănţate! De-i vezi, ai zice că cine ştie ce nou Scipio a izbândit în alt război punic, ori că încă un Darius a cucerit Babilonul. D-apoi când se găsesc niscaiva împuţinaţi la minte să le admire stihurile şchioape şi banale pe care le citesc peste tot? Îşi închipuie că geniul lui Vergiliu s-a pogorât asupra lor. Dar nimic nu e mai hazliu decât priveliştea a doi dintre aceşti dascăli care îşi întorc laudele ca doi măgari ce se scarpină unul pe altul. Dacă vreunuia dintre ei îi scapă vreo greşeală de gramatică şi altul îl prinde cu ocaua mică, se lasă cu tărăboi, certuri, ocări şi sudalme. Şi ia ascultaţi acum o întâmplare adevărată, pe care dacă o înfloresc câtuşi de puţin să mă ajungă blestemele tuturor grămăticilor. Cunosc un om căruia nicio ştiinţă nu îi este străină. Greaca, latina, matematicile, filosofia, medicina nu au taine pentru el. A trecut deja de hotarul celor şaizeci de ani şi, de mai bine de douăzeci, a lăsat toate aceste ştiinţe în plata domnului şi se chinuie zi şi noapte cu gramatica. Ba nu visează altceva decât să trăiască destul ca să poată statornici o deosebire limpede între cele opt părţi de

vorbire, lucru de care nu s-au învrednicit nici grecii, nici latinii. Ca şi cum ar fi o cumplită nenorocire să pui o conjuncţie printre adverbe şi pentru îndreptarea unei atari greşeli ar trebui pornite războaie sângeroase. Mânat de această dulce nădejde, omul meu cercetează, chibzuieşte, citeşte şi reciteşte necontenit tot ce au scris vreodată grămăticii despre gramatică, oricât de plicticos şi de împiedicat le-ar fi stilul. Treabă anevoioasă, căci sunt tot atâtea gramatici câți grămătici, ba chiar mai multe, căci numai prietenul meu Aldus a scos vreo cinci. Şi de fiecare dată când altul a odrăslit vreo lucrare pe această temă, oricât de neghioabă şi de mediocră ar fi ea, pe truditorul nostru îl încearcă fiori de moarte la gândul că acela i-a luat-o cumva înainte şi a făcut minunata descoperire pentru care el s-a ostenit până atunci. Spuneți-i sminteală, prostie, cum vreți voi, dar recunoaşteți şi că dascălul, cea mai obidită dintre vietăți, atinge cu ajutorul meu un asemenea grad de mulțumire că nu şi-ar schimba soarta cu niciun stăpânitor al lumii.

Poeții nu-mi sunt aşa de îndatorați, căci prin chiar meseria lor îşi au dreptul firesc la binefacerile mele. După cum ştiți ei sunt un neam slobod, care nu-şi găseşte niciodată ceva mai bun de făcut decât să gâdile urechile nătărăilor cu prostioare şi istorii de doi bani. Nici nu le trebuie mai mult pentru a se crede îndreptățiți la nemurire, ba chiar le pare că o pot făgădui şi altora. Rareori află Iubirea de sine şi Linguşirea muritori cu care să se înțeleagă mai bine şi nimeni nu-mi aduce pe pământ prinoase mai dese şi mai sincere.

Oratorii, deşi se îndepărtează uneori de învățăturile mele şi se dau câteodată de partea filosofilor, intră în destule privințe între supuşii mei. Şi ca să vă arăt numai una dintre ele, nu înşiră ei zi de zi tot felul de bazaconii? Cine altcineva a scris tratate lungi şi serioase asupra artei de a glumi? Ba încă autorul, care o fi acela, al tratatului asupra artei de a vorbi, închinat lui Herennius, numără nerozia printre lucrurile cu care poți desfăta ascultătorii. Demostene, prințul oratorilor a scris un capitol asupra râsului mai lung decât *Iliada.* În sfârşit, cu toții recunosc puterea prostiei, când zic că din încurcătură ieşi mai repede cu o glumă decât cu raționamente serioase. Şi nu văd cum s-ar îndoi cineva că râsul şi glumele țin numai de mine.

Cei ce aleargă după nemurire scriind cărți nu se deosebesc prea tare de oratori. Cu toții îmi sunt îndatorați până peste cap, dar de inspirat îi

inspir mai cu seamă pe scriitorii de flecuşteţe şi istorioare. Căci autorii care prin opere miezoase aspiră la preţuirea puţinilor oameni înzestraţi cu judecată îmi par mai degrabă vrednici de milă decât de invidie. Îşi storc veşnic creierii, adaugă, schimbă, taie, pun la loc, se întorc, îndreaptă, citesc în stânga şi-n dreapta. Veşnic nemulţumiţi de roadele muncii lor, lucrează nouă sau zece ani la o carte. Şi cu ce se aleg după atâtea cazne şi trude, după atâtea nopţi în care n-au gustat dulceaţa somnului? Cu cea mai deşartă şi mai uşuratică răsplată de pe lume, preţuirea câtorva cititori. Şi asta nu-i tot, căci îndârjirea lor are şi urmări neplăcute. Sănătate, bunăstare, tihnă se duc pe apa sâmbetei. Deoarece se lipsesc de toate plăcerile vieţii, ajung urduroşi, traşi la faţă, sfrijiţi, ba adesea şi orbesc. Sărăcia îi împovărează, invidia îi macină, bătrâneţea le este timpurie şi, copleşiţi de toate relele de soiul ăsta, mor înainte să le vină sorocul. Şi toate acestea le înfruntă scriitorii înţelepţi doar de dragul laudelor a încă trei ori patru prăpădiţi asemenea lor. Dimpotrivă, fericit autorul ce intră sub aripa mea ocrotitoare! El nu cunoaşte munca pe brânci şi chinul, scrie tot ce-i trece prin cap, pune pe hârtie tot ce visează noaptea cu mintea-i înfierbântată. Nu şterge şi nu îndreaptă nimic, încredinţat că va avea mai mulţi admiratori de va scrie gogomănii mai mari, pe gustul gloatei neghioabe şi neştiutoare. Ce-i pasă dacă rarii învăţaţi şi oamenii cu judecată îl citesc şi îl disprețuiesc? Fluierăturile a două sau trei persoane cu capul pe umeri nu vor fi oare înăbuşite de aplauzele tunătoare ce răsună din toate părţile?

Şi mai cuminţi sunt cei ce-şi însuşesc scrierile altora, căci uzurpă fără osteneală o glorie pentru care alţii au trudit din greu. Desigur, fapta va fi în cele din urmă dovedită, dar până atunci plagiatorii se bucură de admiraţia tuturor. Merită să îi priveşti cum se umflă în pene când sunt lăudaţi, când lumea îi arată cu degetul în piaţă şi zice: *uite-l pe cutare!* când îşi văd cărţile într-o librărie şi citesc, în susul fiecărei pagini numele lor împopoţonate cu două-trei porecle îndeobşte străine ce aduc a cuvinte dintr-o carte de vrăji! Iar toate aceste nume ce sunt? Nişte nume şi atât. Dintre milioanele de locuitori ai pământului numai unii au auzit de ele şi încă dintre aceştia şi mai puţini sunt cei care fac caz de ele, căci gusturile neştiutorilor sunt la fel de împărţite ca şi cele ale doctorilor tobă de carte. Câteodată îşi dau ei înşişi acele porecle ori le împrumută de la vreun scriitor dintre cei vechi. Unul se botează cu de la sine putere

Telemah, altul Stelenus ori Laerte, cestălalt vrea să-l chemi Policrate, acela Trasimah. Asta sună ca şi cum şi-ar zice Cameleon ori Dovleac şi, după pilda câtorva filosofi, şi-ar numi cărţile după literele alfabetului. Dar nu-i nimic mai hazliu decât să vezi cum se laudă unii pe alţii în scrisori, poezii şi panegirice: proştii îi proslăvesc pe proşti, neştiutorii îi admiră pe cei asemenea lor. „Îl întreci pe Alceu", zice unul. „Eşti mai iscusit decât Calimah", răspunde altul. „Vorbeşti mai bine decât Cicero", strigă unul. „Şi tu eşti de o mie de ori mai învăţat ca divinul Platon", nu se lasă celălalt mai prejos. Alteori îşi aleg vreun vrăjmaş faimos, ca să iasă şi ei în faţă. Şi cum se luptă ei, norodul şovăitor se împarte în tabere diferite:

Scinditur incertum studia in contraria vulgus,

până când potrivnicii, mulţumiţi de isprăvile lor, părăsesc arena cu fumuri de biruitor, fiecare încercând să tragă pe turta lui gloria triumfului. Oamenii cu judecată nu dau două parale pe toate certurile astea, şi bine fac. Dar la fel de adevărat e că toţi aceşti autori sunt fericiţi datorită darurilor mele, şi nu şi-ar da izbânzile pe ale lui Scipio.

Cât despre aşa-zişii înţelepţi, pe care îi văd răzând cu inima împăcată de toate aceste nerozii şi bătându-şi joc de prostia altora, cred ei oare că nu-mi datorează nimic? Dar cum nu, iar de ar îndrăzni să tăgăduiască ar însemna să fie cei mai nerecunoscători dintre toţi oamenii.

Primii îmi vin la îndemână legiuitorii. Ei se cred întâii între învăţaţi şi niciun muritor nu se închipuie mai desăvârşit decât ei, pentru că, asemeni lui Sisif, împing neîncetat spre vârful muntelui o stâncă ce se prăvăleşte la loc de îndată ce au ajuns cu ea sus, adică înjgheabă laolaltă cinci-şase legi, fără să se sinchisească dacă au sau nu vreo legătură cu lucrurile pe care ar trebui să le rezolve, îngrămădesc glose peste glose, citate peste citate, dând astfel de înţeles obştii că ştiinţa lor este din cale afară de complicată. Şi asta din pricină că le-a intrat în cap că nimic nu e demn de laudă decât ce se naşte din multă suferinţă şi muncă de istov.

Să-i punem în aceeaşi oală pe dialecticieni şi sofişti, oameni care fac mai mult zgomot decât toate cazanele Dodonei. Cel mai puţin gureş dintre ei ar ţine uşor piept la cele mai aprige douăzeci de mahalagioaice de sub soare. Şi încă bine ar fi de s-ar mulţumi să sporovăiască, dar se ceartă şi se iau la harţă cu atâta încăpăţânare pentru lucruri din cele mai deşarte şi neînsemnate că adesea în dârdora bătăliei pierd din vedere

adevărul pe care îl urmăreau. Iubirea de sine îi fericeşte şi pe ei. Înarmaţi cu două-trei silogisme, ei se încumetă să coboare în arenă şi să se lupte pe orice temă. Nu s-ar da bătuţi nici de le-ar fi potrivnic însuşi Stentor, căci îndărătnicia îi face de neînvins.

După ei vin filosofii, oameni foarte respectaţi datorită bărbii şi mantiei pe care le poartă şi care se laudă a fi singurii înţelepţi din lume, privindu-i pe ceilalţi muritori ca pe nişte palide umbre ce se zbuciumă zadarnic pe pământ. Ce fericire pentru ei să dea naştere, când aiurează zicând că fac filosofie, unui număr nesfârşit de lumi în cadrul universului, să măsoare lumina soarelui, a lunii, stelelor şi planetelor aşa de lămurit de parcă le-ar fi străbătut cu pasul, să desluşească de se produc tunetul, vânturile, eclipsele şi alte fenomene inexplicabile, vorbind mereu cu atâta încredere de parcă ar fi fost secretarii naturii când ea a zămislit lumea, ori de parcă taman ar fi sosit de la divanul zeilor. Dar natura, nesfârşit mai presus de ideile mărunte ale filosofilor, îşi bate joc de ei şi de presupunerile lor. Dovada că nu ştiu nimica sigur sunt părerile osebite şi de neînţeles pe care le au în felurite privinţe. Nu ştiu nimic, dar se făIesc că pătrund totul. Nu se cunosc nici măcar pe ei înşişi. Uneori albeaţa de pe ochi, slăbiciunea minţii ce o ia adesea razna, îi împiedică să vadă o hârtoapă sau un bolovan care le stă în cale. Dar dacă e să le dai crezare, ei văd cum nu se poate mai bine ideile, treptele pe care se aşează fiinţele şi conceptele, formele substanţei, materia primordială, individualităţile metafizice, entităţile, care sunt cu toatele aşa de prizărite că nu cred să le fi putut desluşi vreodată nici măcar ochii linxului. Dar mai ales cu cât dispreţ se uită ei la mulţimea profană, când înghesuie unele peste altele triunghiuri, cercuri, pătrate şi alte figuri matematice fără număr înlănţuite într-un soi de labirint, ori când adăugându-le acestora litere aranjate în linii de bătaie, combinate şi răscombinate într-o mie de feluri întunecă lucrurile cele mai limpezi şi le ascund în chip desăvârşit neştiutorilor ce-i ascultă? Încă se află printre ei şi unii care se bat cu pumnii în piept că pot citi viitorul în stele şi făgăduiesc ce n-ar cuteza nici cel mai mare vrăjitor. Binecuvântaţi nerozi, care întâlnesc oameni destul de slabi de cuget să-i creadă!

Cât despre teologi, ar fi poate mai bine să tac, fiindcă *nu este cuminte să atingi ori să mişti din loc ce miroase urât.* Ăştia nu ştiu de glumă şi se fac foc şi pară dintr-o nimica toată. S-ar putea să se năpustească deodată

asupra mea şi să mă silească să abjur, sau să mă dea în vileag ca eretică, de nu mă dezic de spusele mele. Căci asta e sperietoarea cu care îi înspăimântă îndeobşte pe cei ce nu au cinstea să le câştige bunăvoința. Cu toate că nimeni pe lume nu se fereşte mai tare să-mi recunoască binefacerile, şi ei se înfruptă din darurile mele. Şi nu puțin. Iubirea de sine îi urcă până în al treilea cer şi se închipuie zei, aruncând din vârful amăgitorului lor Olimp o privire încărcată de milă asupra celorlalți muritori, biete târâtoare în ochii lor trufaşi. În stufărişul lor de definiții fără cusur, concluzii, corolare, propoziții implicite şi explicite, ei ştiu să-şi lase atâtea portițe de scăpare că s-ar strecura şi printre ochiurile năvodului în care a prins-o Vulcan pe soața-i necredincioasă cu aprigul zeu al războiului. Cu o grămadă de distincții ce retează dintr-o lovitură nodul celei mai încâlcite probleme şi izvorul nesecat de cuvinte noi şi sucite la îndemână, este pentru ei floare la ureche să iasă basma curată din orice. Tot ei desluşesc după cum îi taie capul tainele cele mai nepătrunse, cum ar fi facerea lumii şi minunata ei rânduială. Mai arată şi cum se face că păcatul originar a ajuns să apese şi asupra urmaşilor primilor părinți sau ceasul, felul şi chipul în care Hristos s-a zămislit în Fecioara Maria, ori pun degetul pe trupul nevăzut al lui Hristos din taina împărtăşaniei. Şi încă astea sunt lucruri banale şi pisate peste poate, celor pe care îi numesc iluştri şi iluminați fiindu-le menite alte întrebări însemnate, ca de pildă: *Este un moment în naşterea Domnului? Hristos este şi Dumnezeu, ori numai om? Propoziția aceasta: Dumnezeu Tatăl îşi urăşte Fiul este cu putință? Dumnezeu putea să se facă femeie, drac, măgar, dovleac, piatră, de ce s-a făcut bărbat? De s-ar fi făcut dovleac, cum ar fi propovăduit, cum ar fi făcut miracole, cum ar fi fost răstignit? Ce anume ar fi sfințit apostolul Petru dacă ar fi rostit mesa cât timp trupul Mântuitorul nu fusese coborât de pe cruce? Nu mai era atunci om? Va fi îngăduit să bei şi să mănânci după înviere?* Ce oameni grijulii se gândesc încă de pe acum la ale pântecului în viața viitoare.

Dar teologii îşi mai pierd vremea şi cu o mulțime de nerozii subțiri mai gogonate decât cele de până acum. Vorbesc despre națiuni, relațiuni, condiții, lucrul în sine, individualitatea metafizică a ființei ori a conceptului, cu toatele aşa de mărunte că pot fi văzute doar de cei care au ochii destul de ageri să vadă în mijlocul nopții celei mai adânci ceea ce nu există niciunde. Şi încă nu-i tot; morala lor e înțesată de parado-

xuri pe lângă care cele ale stoicilor sunt copilării. Vă spun de pildă că *a cârpi o singură dată ciubota unui nevoiaş în ziua de duminică este o fărădelege mai mare decât a gâtui o mie de nevinovaţi.* Sau că *mai bine laşi să piară lumea cu toate ale sale decât să spui cea mai mică minciună.* Toate subţirimile acestea deja prea subţiri se subţiază şi mai tare dacă apucă să intre în păienjenişul şcolii. Mai uşor aţi găsi ieşirea dintr-un labirint decât aţi putea să scăpaţi din năvoadele realiştilor, nominaliştilor, tomiştilor, scotiştilor, albertiştilor şi ockaniştilor sau ale oricărei secte teologice din cele pe care nu mă mai ostenesc să le înşir. Toţi aceştia sunt aşa de învăţaţi şi născocesc necontenit alte chiţibuşuri, că şi apostolilor le-ar trebui cu totul alt har decât cel dumnezeiesc ca să-i biruiască în vreo dispută teologică.

Sfântul Pavel şi-a dovedit credinţa, dar n-a lămurit-o pe placul lor când a spus că ea stă în: *O încredere neclintită în lucrurile nădăjduite, o puternică încredinţare despre lucrurile care nu se văd.* Dragostea pe care sfântul apostol o purta oamenilor era fără *prihană,* dar felul cum defineşte şi împarte această virtute pe categorii în capitolul XIII al primei sale Epistole către Corinteni păcătuieşte împotriva regulilor logicii. Apostolii slujeau cu mare evlavie pâinea împărtăşaniei, dar de-ar fi fost întrebaţi asupra cuvintelor *a quo* şi *ad quem,* asupra euharistiei, asupra felului în care un corp se poate găsi deodată în mai multe locuri, *asupra osebirii* dintre trupul lui Iisus din ceruri şi trupul lui Iisus de pe cruce şi din taina împărtăşaniei, de li s-ar fi cerut să spună în ce clipă se săvârşeşte euharistia şi cum se poate ea săvârşi într-o clipă de vreme ce rugăciunea care face să se înfăptuiască acest miracol este rostită în mai multe clipe, de bună seamă că n-ar fi fost în stare să răspundă cu atâta meşteşug ca scotiştii, care numai despre aceste lucruri sporovăiesc şi le fac să pară simple ca bună ziua. Apostolii o cunoşteau pe Maica Domnului, dar s-a învrednicit vreunul dintre ei să arate aşa de limpede ca teologii noştri cum a scăpat neprihănita Fecioară de povara păcatului originar? Sfântul Petru a primit cheile raiului, şi le-a primit de la cel care ştia prea bine cui le încredinţează, dar tare mă îndoiesc că ar fi fost aşa sprinten la minte încât să-i treacă prin cap că aceste chei s-ar putea să fie cheile cunoaşterii date unui neştiutor. Apostolii botezau în stânga şi-n dreapta, dar totuşi n-au pomenit vreodată de cauza formală, materială, eficientă şi finală a botezului, nici despre caracterul său pieritor ori nepieritor. Îl

slăveau pe Dumnezeu ca duh şi adevăr întemeindu-se doar pe acest pasaj din Evanghelie: *„Dumnezeu este duh şi cine i se închină Lui, trebuie să i se închine în duh şi în adevăr".* Dar nu se arată în niciun fel că li s-ar fi mărturisit vreodată că un chip zugrăvit pe perete este demn de acelaşi cult şi de aceeaşi cinstire ca însuşi Iisus Hristos dacă are două degete împreunate ridicate în sus, păr lung şi aură strălucitoare de raze în jurul capului. Şi de unde să fi ştiut toate astea dacă nu şi-au petrecut treizeci ori patruzeci de ani printre ortacii lui Aristotel sau Scotus Erigena? Apostolii vorbesc întruna de har, dar nu lămuresc deloc diferența între harul dobândit şi harul primit. Îndeamnă la fapte bune, dar ce osebire fac ei între *opus operans* şi *opus operatum?* Propovăduiesc dragostea în tot locul, dar nu o împart în *dragoste dăruită* şi *dragoste primită,* nici nu spun dacă amintita virtute este accident sau substanță, dacă se găseşte în stare de creat sau de increat. Ei urăsc păcatul, dar capul mi-l pun că nu ar fi putut să dea o definiție ştiințifică a ceea ce se cheamă azi păcat, doar de nu cumva s-or fi pătruns de înțelepciunea scotiştilor. În ruptul capului nu mi-aş putea închipui că Sfântul Pavel, cel mai învățat dintre cei doisprezece, ar fi osândit în atâtea rânduri chestiunile, disputele, generalogiile şi, după cum grăieşte el însuşi, certurile în jurul cuvintelor, dacă ar fi priceput toate subțirimile doctorilor de astăzi. Apoi trebuie să mărturisim că disputele teologice de pe vremea apostolilor nici nu suflau pe lângă ale noastre, căci venerabilii noştri maeştri îl fac de ruşine pe Chrysip, cel mai de seamă chițibuşar din vechime.

Să admirăm totuşi cumpătarea teologilor. De li se întâmplă să descopere prin apostoli vreun pasaj ce păcătuieşte prin lipsă de limpezime şi erudiție, nu îl fac praf cu totul, ci se mărginesc să-l interpreteze după cum le vine lor la socoteală. Faptă cu adevărat demnă de laudă, la care îi îndeamnă cinstirea ce o dau vechimii textului şi numelui de apostol. Şi pe drept cuvânt că ar fi o strâmbătate să le ceri acestor primi învățători ai lui Iisus răspunsuri la întrebări aşa de complicate, despre care dumnezeiescul lor dascăl nu le-a pomenit nimic. Iar de află astfel de scăpări şi greşeli la Ioan Hrisostomul, la Vasile ori Ieronim, scriu doar pe margine: „Nu este admis". Evlavioşii Părinți ai bisericii îi aveau pe atunci drept potrivnici pe filosofii păgâni şi evrei, oameni foarte îndărătnici din fire, şi pe care i-au dovedit mai degrabă prin evlavia vieții pe care o duceau şi prin miracole decât prin argumente. Alegerea era bine chibzuită pentru

acele timpuri, deoarece vrăjmaşii lor nu erau destul de mintoşi să înțeleagă fie şi cea mai bicisnică subtilitate a lui Scotus.

Dar azi ce necredincios nu s-ar da pe dată bătut în fața atâtor adânci subtilități, afară doar de s-ar găsi unul îndeajuns de neghiob ca să nu le priceapă, destul de nesăbuit ca să-şi bată joc de ele şi destul de încrezător în judecățile sale perfide ca să nu dea bir cu fugiții înaintea luptei? De s-ar găsi vreun cutezător să poarte asemenea război, ar fi ca şi cum s-ar înfrunta doi vrăjitori ori s-ar bate doi duşmani ale căror arme au fost fermecate. Bătălia n-ar înainta mai repede decât pânza din războiul Penelopei.

Îmi vine a crede că, în loc să trimită toți soldățoii ăştia necioplți care n-au făcut mare ispravă în cruciadele din urmă, creştinii ar face mai bine să îi dea pe turci pe mâna tunătorilor scotişti, a căpățânoşilor ockanişti, a nebiruiților albertişti ori a întregii armate a sofiştilor. Zău că nu s-ar putea vedea război mai hazliu şi izbândă mai neobişnuită. Ce om ar avea inima aşa de împietrită să nu îl înflăcăreze disputele lor papagaliceşti? Ce muritor ar fi atât de nesimțitor să nu tresară la înțepăturile lor? Ce duşman ar avea ochi aşa de ageri să vadă printre negurile pe care le împrăştie ei în jur?

Nu luați în glumă spusele mele. Nu m-ar mira s-o faceți, căci ştiu că se mai găsesc, chiar şi printre teologi, inşi mai învățați, pe care uşuraticele şi deşartele dispute şcolăreşti îi îngrețoşează. Ba unii chiar văd în ele curate sacrilegii şi cumplite impietăți. Acestora li se pare că discursurile neruşinate asupra nepătrunselor taine pe care creştinii n-ar trebui să le cerceteze, disputele profane şi subtilitățile păgâne, definițiile fudule, vorbele şi sentințele găunoase înjosesc neîncetat nobila teologie. Dar asta nu îi împiedică pe cusurgiii noştri să se admire, să se aplaude singuri şi să se creadă ei cei mai fericiți dintre muritori. Prinşi zi şi noapte cu amintitele neghiobii, nu le mai rămâne nicio clipită să citească măcar o dată în viață Evanghelia ori Epistolele Sfântului Pavel. Bănănăind în şcolile lor despre toate aceste baliverne, ei cred că Biserica se va sprijini pe şubredele lor silogisme la fel ca şi cerul în vechime pe umerii lui Atlas, ba încă sunt încredințați că ea s-ar prăbuşi dacă n-ar fi neasemuitul lor reazem.

Ce desfătare încearcă atunci când mâinile lor frământă Sfânta Scriptură ca pe un aluat moale, turnând-o în forme după cum le place! Cu câ-

tă mulțumire de sine vă cer să le respectați interpretările mai ceva ca pe legile lui Solon şi să vă încredeți în ele mai tare decât în decretele pontificale, numai fiindcă au fost încuviințate de câțiva scolastici aidoma lor! Ce mare triumf li se pare să se închipuie judecători ai spiței umane. De-ar fi după ei, i-ar pune să se dezică pe toți cei ce au avut ghinionul să aibă o idee câtuşi de puțin osebită de concluziile lor implicite şi explicite. Țipă în gura mare, de parcă prin ei ar glăsui cine ştie ce oracol: *„Această propoziție e scandaloasă; cealaltă-i prea îndrăzneață"; asta miroase a erezie, ultima nu sună bine.* Botezul, Evanghelia, Sfinții Petru şi Pavel, Ieronim, Augustin şi Toma arhiperipateticianul la un loc n-ar mai putea face din voi creştini, dacă bacalaureii noştri nu le îngăduie. Cui i-ar fi trecut de pildă prin cap că nu eşti creştin dacă spui că două propoziții ca: *„Oală de noapte, tu puți"* şi *„Oala de noapte pute",* ori *"Cazanule, tu fierbi"* şi *„Cazanul fierbe"*[7] sunt câteşidouă bune, fără să afli întâi părerea învățaților doctori? Cine ar fi ferit Biserica de atâtea greşeli primejdioase, ce puteau să treacă nevăzute pe vecie, dacă sentința de condamnare a acestor propoziții, întărită cu sigiliul Universității, n-ar fi fost înfățişată obştii? Nu sunt oare teologii oamenii cei mai fericiți de pe lume în urma unor asemenea fapte bune?

Ce să mai spunem despre mulțumirea lor când reuşesc să zugrăvească infernul cu tot ce este pe dinăuntru aşa de bine că zici că şi-au petrecut prin acele locuri ani întregi, ori când zămislesc după pofta inimii ceruri noi, ca acel întins Empireu pentru sufletele drepților, ca să aibă şi ele un loc în care să se plimbe, să cheltuiască şi să joace mingea cât le-o place? Capetele teologilor sunt aşa de încărcate de astfel de nimicuri că nu ştiu dacă țeasta lui Jupiter la vremea când Vulcan a trebuit s-o despice cu securea ca să iasă Palas era aşa de îngreunată.

Nu vă miraţi aşadar că la discuțiile publice îşi încing capul cu atâta grijă, fiindcă de n-ar lua seama ar sări mii de țăndări din el. Nici chiar eu nu-mi pot câteodată stăpâni râsul când îi văd că se cred cu adevărat teologi doar dacă limbajul lor s-a coborât la ultimul grad de josnicie şi mojicie, dacă bolborosesc nişte fraze atât de chinuite şi de neînțelese că nu îi pot pricepe decât bâlbâiții. Predica o iau drept dovadă de duh ca vulgul să nu le pătrundă cuvintele, iar a supune teologia regulilor gra-

[7] Un călugăr zisese că aceste două propoziții: „Socrate, tu alergi" şi „Socrate aleargă" sunt amândouă bune şi perfecte. A fost din această cauză condamnat de Universitatea Oxford.

maticii ar însemna s-o târăşti în noroi. De aceea îşi apără necontenit dreptul de a nu vorbi corect, măcar că îl împart cu gloata cea mai de rând. Tot ei se cred aidoma zeilor doar fiindcă sunt salutaţi pe stradă cu un fel de evlavie, spunându-li-se pe deasupra şi *Magiştrii Noştri,* titlu care pentru ei are tot atâta importanţă ca tetragrama sacră pentru iudei. Asta este şi pricina pentru care li se pare o crimă să scrii înfricoşatul titlu MAGISTRUL NOSTRU altfel decât cu litere mari, iar de ar îndrăzni cineva să schimbe ordinea acestor două vorbe în latină şi să rostească *Noster Magister* în loc de *Magister Noster,* ar fi după ei un atentat la demnitatea teologiei.

Dar iată şi alţii pe care îi fericesc aproape cât pe teologi. Sunt cei numiţi îndeobşte călugări sau monahi, deşi niciuna dintre cele două denumiri nu li se potriveşte, căci nu ştiu de este cineva mai puţin credincios decât majoritatea acestor făţarnici şi peste tot întâlneşti hoarde de aşa-zişi singuratici. S-ar afla oare pe pământ soi mai nefericit de oameni ca acesta, dacă eu nu le-aş ascunde în fel şi chip adevărata lor stare? Lumea fuge de ei ca de jivine sălbatice, şi numai întâlnirea cu ei şi este ţinută de semn rău. Totuşi lor li se pare că nu au seamăn, încredinţaţi fiind că evlavia cea mai mare e totuna cu neştiinţa oarbă. Virtutea lor stă în aceea că nu cunosc slovă şi nu se îndoiesc că, atunci când rag în biserică psalmi pe care nu-i înţeleg, Dumnezeu, îngerii şi toţi sfinţii raiului îi ascultă şi se bucură. Unii, mândri de slinul pe care l-au strâns pe ei, merg şi cer de pomană din poartă în poartă cu o neruşinare fără pereche. Nu scapi de ei nicăieri. În hanuri, căruţe sau vapoare, ţi se bagă în suflet şi cerşesc până ce răpesc un obol care li s-ar cuveni adevăraţilor nevoiaşi. Aşa arată urmaşii apostolilor, care se străduiesc să le calce acestora pe urme prin murdărie, neştiinţă, mojicie şi obrăznicie.

Ce poate fi mai hazliu decât regulile acelea habotnice ale cinului lor, care pedepsesc orişice mică abatere ca pe un păcat ce trebuie ispăşit? Toate sunt hotărâte şi măsurate: numărul nodurilor de la opincă, culoarea şi lăţimea cingătorii, stofa din care trebuie făcută rantia şi din câte bucăţi, lăţimea tonsurii, forma şi mărimea glugii, ceasurile de somn. Ia chibzuiţi cum se vor simţi minţi şi trupuri aşa de felurite închise în aceleaşi canoane! Dar de la înălţimea acestor nerozii îi privesc de sus pe mireni, ba chiar ordinele lor se disprețuiesc între ele. Ajunge o cingătoare puţin deosebită şi o rantie de culoare mai mult ori mai puţin întunecată

ca să stârnească zâzanie printre cei ce şi-au făcut meserie din iubirea apostolică. Unii împing pocăinţa până într-acolo că poartă pe deasupra veşminte de păr de capră, iar pe sub ele cămăşi din cea mai fină stofă. Alţii dimpotrivă, poartă cămăşile pe deasupra şi haine de lână pe dedesubt. Pe unii îi apucă tremuriciul când văd bani, şi mai bine ar pune mâna pe un şarpe veninos decât pe vreun gologan. Dar când e vorba de vin ori fetişcane sfinţii părinţi repede uită de canon. Cu câtă grijă nu caută fiecare ordin călugăresc să se osebească de celelalte? Grija lor de căpătâi nu este să îi semene lui Hristos, ci să nu semene între ei. Fericirea lor mai stă şi în poreclele pe care şi le iau. Unora le place să-şi zică cordelieri, împărţindu-se apoi în coletani, minori, minimi şi bulişti. Alţii se numesc benedictini, bernardini, brigittini, augustini, wilhelmiţi şi iacobiţi, şi toţi se fălesc cu aceste nume, ca şi cum nu le-ar fi de ajuns să-şi spună simplu creştini.

Unii se încred aşa de tare în ceremoniile şi datinile mai lumeşti pe care le-au ţinut că şi-au vârât în cap că nu va fi destul un singur rai care să-i răsplătească pentru atâta evlavie. Nici nu le trece prin cap că Iisus Hristos nu se va sinchisi de asemenea deşertăciuni şi că îi va întreba dacă au respectat învăţătura sa de căpătâi, dragostea, pe care se întemeiază legea ce a dat-o oamenilor. Unul îi va arăta burdihanul umflat de tot soiul de peşti, altul îi ca descărca o mie de baniţi de psalmi, recitaţi în fiecare zi cu sutele. Al treilea va înşira toate zilele în care a postit şi va istorisi cum mânca doar o dată pe zi de-i plesnea burta, încă unul va scoate la iveală atâtea slujbe şi ceremonii la care a luat parte încât nu le vor putea duce nici şapte corăbii, celălalt se va lăuda că vreme de şaizeci de ani nu s-a atins de bani fără să-şi acopere înainte degetele cu mănuşi duble. Apoi fiecare se va mândri fie cu anteriul atât de murdar şi soios că s-ar ruşina cu el şi ultimul marinar, fie cu cei cincizeci şi mai bine de ani pe care i-a trăit ţintuit în acelaşi loc, ca un burete de stânca sa, fie cu glasul răguşit de atâta cântat, fie cu singurătatea care l-a prostit ori cu tăcerea ce i-a înţepenit limba. Dar Iisus va curma şirul lăudăroşeniilor şi le va spune: „De unde s-au mai ivit şi aceşti noi iudei? Nu ştiu să fi dat altă lege oamenilor decât cea pe care le-am mărturisit-o. Şi singura de care nu aud nimic. Le-am spus lămurit şi fără parabole că numai iubirea creştinească le va deschide porţile împărăţiei tatălui meu, şi nu glugile, rugăciunile şi posturile fără sfârşit. Nu-i cunosc pe cei ce îşi ştiu aşa de

bine meritul şi vor să pară mai sfinţi ca mine. Să-şi caute alt rai decât al meu, la cei a căror deşartă lege au urmat-o!" Iar când îşi vor auzi osânda şi vor vedea că în locul lor sunt aleşi corăbieri şi surugii, să vedeţi cum se vor privi atunci cuvioşii fraţi! Dar până atunci se bucură din plin de fericirea dulcilor nădejdi care de la mine le vin.

Deşi călugării se ţin departe de treburile lumeşti, nimeni nu este aşa de nesocotit să-i dispreţuiască, mai ales pe călugării cerşetori, care află la spovedanie ascunzişurile fiecăruia. Adevărat că li s-ar părea o mare nelegiuire să le dezvăluie, dar când li se urcă băutura la cap şi vor să înveselească vreun ospăţ nu mai au nici un fel de ruşine. Nu se mai tem să-l încondeieze fără greş pe unul ori pe altul, povestind ce ştiu despre el. Atâta hatâr le fac şi ei împricinaţilor că nu le dau numele. Iar de se întâmplă cuiva să supere cu orişice pe aceste viespi primejdioase, să te ţii răzbunare în predici! Îşi dau în vileag vrăjmaşul prin cuvinte cu dublu înţeles, dar totuşi aşa de limpezi că tălâmb să fii şi tot le pricepi! Şi dulăii noştri nu se opresc din lătrat până ce nu li se azvârle vreun oscior bun de ros.

Ia spuneţi-mi rogu-vă dacă se află vreun actor ori şarlatan care să desfete mai tare mulţimea în piaţa publică decât un călugăr? Cum să nu izbucneşti în râs la ridicolele lor strădanii, la chinurile la care monahii supun preceptele elocinţei? Zei nemuritori, cum pot să-şi bâţâie mâinile! Cum le mai scapă glasul, când în chiţăit, când în răget de înfumurare! Şi cum se mai schimonosesc, slobozind asemenea răcnete că tremură bolţile bisericii. Această oratorie fără cusur şi-o păzesc ca pe ochii din cap, lăsând-o moştenire celor ce vin după ei. Nu mi-este sortit mie să pătrund taine aşa de mari, aşa că am să încerc să v-o zugrăvesc după nevrednicele-mi presupuneri.

Călugării îşi încep îndeobşte predicile cu o invocaţie după pilda poeţilor. Apoi, într-un exordiu lung şi înflorit, o să amestece apele Nilului cu dragostea creştină, ca să explice apoi taina sfintei cruci pornind de la Bel, balaurul din Babilon. Până ajung la post trec prin cele douăsprezece zodii, iar ca să vorbească de credinţă trebuie neapărat să pomenească mai întâi de cvadratura cercului.

Am auzit cu urechile mele un asemenea nerod de frunte, voiam adică să spun un învăţat de seamă. Avea de gând să le explice taina Sfintei Treimi unor oameni tot unul şi unul. Şi a făcut-o într-un chip nemaiîn-

tâlnit, vrând să-şi arate nemăsurata erudiţie şi să îi lase cu gura căscată pe teologi. A vorbit întâi despre literele alfabetului, despre silabele ce formează cuvintele şi despre cuvintele ce alcătuiesc discursul. Apoi a amintit cum se face acordul substantivului cu verbul şi cu adjectivul. Ascultătorii erau uluiţi, ba unii mormăiau deja în barbă cu glas încet versul lui Horaţiu:

Quarsum haec tam putida tendunt?

Încotro vor să bată aceste prostii?

La sfârşit avea să demonstreze că în regulile gramaticii se oglindeşte aşa de bine Sfânta Treime că nici cel mai îndemnat geometru nu le-ar putea descrie mai lămurit şi mai aproape de adevăr. Învăţatul nostru se opintise opt luni în cap la această capodoperă teologică, iar acum este orb ca o cârtiţă: în sforţările titanice ale minţii sale, spiritul îşi însuşise toată agerimea vederii. Dar nu îl supăra prea tare pierderea luminii ochilor, căci este încredinţat că n-a plătit un preţ prea mare pentru nepieritoarea glorie pe care şi-a dobândit-o.

L-am auzit pe unul şi mai şi. Era un moşneag trecut de optzeci de ani, dar încă teolog din cap până în picioare, de-ai fi zis că este însuşi Scotus sculat din morţi. Vorbind despre taina numelui latinesc al lui Iisus-Jesus, a arătat cu minunată subtilitate că toate câte se pot spune despre Mântuitor se găsesc în numele acestuia, căci glăsuia el, numele latin al lui Iisus nu se declină decât la trei cazuri, ceea ce duce fără putinţă de tăgadă la cele trei persoane ale Sfintei Treimi. Luaţi seama că nominativul se termină în S, Jesus, acuzativul în M, JesuM, şi ablativul în U, JesU. Iar aceste trei terminaţii S, M şi U închid în ele un mister inefabil. Fiind primele litere ale celor trei cuvinte latineşti *Summum* (zenit), *Medium* (centru) şi *Ultimum* (nadir), ele înseamnă că Iisus este începutul, mijlocul şi sfârşitul tuturor lucrurilor. Mai rămâne însă o taină şi mai anevoie de explicat, dar doctorul nostru a dezlegat-o cu ajutorul matematicii. A împărţit numele de Jesus în două părţi egale, lăsând litera S singură în mijloc. „Acest S pe care îl scoatem din numele Domnului nostru se numeşte în ebraică *Syn,* vorbă cu care, din câte cunosc, scoţienii denumesc *păcatul.* E deci limpede ca lumina zilei că Iisus a scos păcatul din lume". Asemenea exordiu desăvârşit tăiase respiraţia ascultătorilor, iar pe a teologilor mai dihai, şi puţin a lipsit să nu se preschimbe toţi în statui de piatră, ca odinioară Niobe când Apolo i-a ucis copii sub

ochii ei. Cât despre mine, era cât pe ce să fac ca acel Priap din lemn de smochin al lui Horațiu, care spre marea sa nenorocire le-a văzut pe Canidia şi Sagana[8] făcând farmece. Şi zău că aveau de ce! Se mai auzise oare vreun discurs de soiul ăsta la greci ori la latini? Ne-au dat oare Demostene şi Cicero asemenea pilde de subtilitate? Cei doi erau huiduiți când îşi începeau discursurile cu un exordiu fără legătură cu tema, şi pe atunci nimeni nu-şi închipuia că nu-i nimic mai firesc decât aceste exordii, care ar putea ieşi chiar şi de pe buzele celui mai prăpădit văcar. Noroc că ai noştri doctori sunt cu mult mai luminați. După ei, aceste aşa-numite preambuluri sunt adevărate capodopere ale elocinței dacă nu se găseşte nimic în ele care să le lege de rest şi-l fac pe ascultător să se întrebe: Unde vrea să ajungă?

Abia în al treilea rând catadicsesc teologii să povestească la repezeală şi în cuvintele lor vreun pasaj din Evanghelie. Gândul că discursul lor ar trebui să se preocupe numai de explicarea acestuia nici nu le trece prin cap. În al patrulea loc schimbă personajul şi pun o problemă teologică ce nu are nimic de-a face cu cele de mai înainte, ceea ce după ei este o culme a iscusinței. Aici călugării noştri îşi dau în sfârşit pe față ifosele şi îşi umplu maeştrii de titluri pompoase: doctori solemni, doctori subtili, doctori prea subtili, doctori îngereşti, doctori irecuzabili. Tot aici revarsă asupra noastră potop de silogisme majore, minore, concluzii, corolare, supoziții şi tot felul de alte asemenea neruşinate vicleşuguri scolastice de care se slujesc ca să ducă de nas norodul neştiutor. Ajunşi în cele din urmă la actul cinci al comediei, în care actorul trebuie să strălucească în toată puterea talentului său, înşiră cine ştie ce bazaconie scoasă de prin *„Oglinda istoriei"* ori din *„Faptele romanilor",* o întorc pe toate fețele şi o interpretează *alegoric, tropologic şi anagogic.* Astfel îşi duc la bun sfârşit discursul, închipuire bolnavă de o mie de ori mai monstruoasă decât Himera care a zugrăvit-o Horațiu la începutul *„Artei poetice".*

Şi asta nu e tot. Au auzit spunându-se pe nu ştiu unde că începutul discursului trebuie rostit lin şi nu prea tare. Şi ce-mi fac dânşii? Şoptesc primele fraze aşa de încet că de-abia le pot auzi ei înşişi, ca şi cum ar fi mare meşteşug să vorbeşti astfel încât să nu te audă nimeni. Li s-a mai pomenit că exclamațiile merg drept la inima ascultătorilor şi, când te-ai

[8] În Horațiu, zeul grădinilor mărturiseşte că a fost aşa de speriat de vrăjitoriile celor două magiciene încât i-a scăpat un vânt.

aştepta mai puțin, înalță glasul şi zbiară ca din gură de şarpe la părțile domoale. Tare ați mai pofti să le dați ceai de spânz să-i vindece de sminteală, pentru că ar fi curată pierdere de vreme să le spuneți ce greşesc. Mai ştiu ei că discursul creşte treptat în însuflețire. Aşa că nu scapă niciodată prilejul ca, după ce au bălmăjit la întâmplare începutul fiecărei părți a predicii, să înşire năvalnic lucrurile cele mai banale şi mai nesărate şi să încheie de parcă şi-ar da duhul. Au mai fost învățați că retorii țin şi la glume, aşa că ar dori să-şi înveselească şi ei predica. Dar hazurile lor sunt aşa de căznite şi de alăturea cu calea ca şi cântecul din liră al măgarului. Ba câteodată se încumetă să fie muşcători, însă colții lor parcă gâdilă. Niciodată nu sunt mai linguşitori decât când spun chipurile lucrurilor pe nume şi îi iau în tărbacă pe păcătoşi. Într-un cuvânt, cine îi vede şi îi aude cum se trudesc cu predica ar jura că le-au fost maeştri luptătorii de bâlci, pe care însă nu i-au ajuns nicidecum. Cu toate că în privința elocinței nici unii nu-s mai breji decât ceilalți, încât toată lumea se întreabă numai dacă pehlivanii au învățat-o de la călugări, ori călugării. au deprins-o de la pehlivani.

Dar nici pe călugări nu-i las eu la greu şi îi ajut să-şi găsească admiratori. Unii văd în oricare predicator un Cicero sau un Demostene, cu precădere neguțătorii şi femeile. De aceea şi călugării se străduiesc numai să le intre în voie acestora. Dacă îi linguşesc pe neguțători, le pică şi lor câte un gologan din aurul strâns pe căi aşa de strâmbe. Cât despre femei, ele au o mie şi una de pricini să se dea în vânt după cuvioşii părinți, mai ales că la sânul lor aleargă ele să-şi aline toate tainicele necazuri dinspre partea bărbaților. Vedeți, cred că monahii îmi sunt îndatorați până peste cap, fiindcă, fără a avea alt merit decât că tiranizează gloata cu superstițiile, flecuştețele şi larma lor necontenită, se cațără în închipuire lângă Sfinții Pavel şi Antonie.

Să-i lăsăm însă baltă pe şarlatanii a căror nerecunoştință față de binefacerile mele nu este întrecută decât de prefăcătorie. Evlavioşi pe dinafară, ei sunt pe dinăuntru ticăloşi fără pereche.

Să-i vârâm acum pe scenă pe regi şi prinți, care aproape toți mi se închină ca sfintelor moaşte. Haideți să vorbim deschis despre oamenii care îmi urmează învățăturile. N-ar fi oare capetele încoronate cei mai obişnuiți muritori, de ar avea fie şi un dram de măsură. Şi-ar mai încărca cineva sufletul cu sperjurul şi paricidul pentru a dobândi un tron, de ar fi

chibzuit mai înainte la ce povară s-a înhămat cel ce vrea să fie un bun stăpânitor în toate. Omul care s-a încumetat să ia între mâinile sale soarta unui neam nu mai are viața lui, ci trăieşte doar pentru stat. Veşnic grijuliu cu fericirea supuşilor săi, el trebuie să fie întâiul care să se supună legilor, în care se reunesc puterea *legislativă* şi cea *executivă.* El trebuie să vegheze asupra cinstei miniştrilor şi dregătorilor. Toți ochii sunt ațintiți asupra sa, aşa că singur poate prin pilda purtărilor sale să se asemene fie cu un soare strălucitor ce-şi răspândeşte razele strălucitoare asupra pământului, fie cu o cometă blestemată ce aduce numai amărăciune şi moarte. Trebuie să ştie că viciile inşilor oarecare din mulțime nu sar în ochi, nici nu dăunează țării, dar că rangul său îl opreşte de la oricare încălcare a datoriei. Altminteri cea mai mică nesocotință a lui este un izvor otrăvit din care beau toți supuşii. Obârşia, plăcerile, libertatea, linguşirea, luxul şi alte o mie de lucruri mărunte îi întoarnă îndeobşte pe prinți din calea virtuții. Cât curaj nu îi trebuie oare regelui care hotărăşte să nu se abată de la ea şi câtă stăpânire de sine ca să nu fie ademenit de amăgitoarele sirene care vor să-l oprească din drum? Şi, lăsând la o parte capcanele, râcile şi alte primejdii care pândesc zilele unui rege luminat, nu l-ar munci oare gândul că va da curând seama de faptele sale în fața împăratului împăraților, gând cu atât mai înfricoşător cu cât stăpânirea sa ar fi mai întinsă? Da, de-ar cumpăni capetele încoronate acestea toate, nu cred că le-ar tihni măcar o clipă traiul ce-l duc. Dar am eu grijă să-i cruț de asemenea frământări şi tot eu îi împing să lase în plata zeilor soarta statelor. Cufundați într-o viață uşuratică plină de plăceri, ei se îndepărtează de orice le-ar putea stârni cea mai mică îngrijorare şi nu-i primesc în preajma lor decât pe linguşitorii ce ştiu cum să-i laude necontenit. Trebile țării vor merge ca pe roate dacă riga va umbla în fiecare zi la vânătoare, va creşte armăsari focoşi, va vinde dregătoriile ca să-şi umple buzunarele şi va născoci mereu alte dări ca să împuțineze avutul supuşilor şi să-l mute în visteria sa. Drept este că nici acestea nu le fac fără chibzuință şi îşi bat capul să găsească temeiuri pentru împiedicarea lor, ori să-şi înveşmânteze strâmbătățile strigătoare la cer în haina dreptății. Ba încă se străduiesc să şi câştige iubirea norodului pe care îl despoaie, măgulindu-l în fel şi chip.

Închipuiți-vă acum un domnitor cum se văd destui, neştiutor de legi, nepăsător la binele obştii, veşnic umblând să-şi ticsească punga şi să-şi

împlinească poftele, vrăjmaş al libertăţii, adevărului şi ştiinţelor, judecând totul după patimile sale şi foloasele ce i-ar putea ieşi. Pentru el binele ţării e vorbă goală. Puneţi-i acestui om un colan de aur în jurul gâtului, semn al tuturor virtuţilor împreunate, împodobiţi-i scăfârlia cu o coroană în care scânteiază nestemate, hărăzită să-i amintească datoria sa de a străluci în mijlocul tuturor prin neasemuitele sale însuşiri, puneţi-i între mâini sceptrul, simbolul sfânt al dreptăţii şi cinstei fără cusur, iar la sfârşit îmbrăcaţi-l în hlamida purpurie care să-i arate că trebuie să aibă pentru popor o iubire înfocată. Să alăture apoi un asemenea rigă purtările sale de toate aceste însemne, şi tare m-aş păcăli de nu i s-ar face ruşine să le poarte şi nu s-ar teme ca vreun hâtru să nu îşi facă râs de toate aceste zorzoane de teatru.

Ce să mai spun despre curteni, care mai toţi sunt cei mai josnici, mai ticăloşi, mai slugarnici şi mai netoţi dintre sclavi, dar vor să treacă drept fiinţe cum nici că se poate mai minunate? Să le dăm totuşi partea lor dreaptă, căci se află o privinţă în care ei sunt cei mai smeriţi muritori: mulţumindu-se să se împodobească în purpură, aur şi pietre preţioase, lasă pe seama altora grija să dovedească virtuţile pe care le reprezintă pomenitele podoabe. Ei cred că nu există fericire care să o întreacă pe cea de a rosti: *Stăpânul meu, regele,* de a şti să potriveşti un compliment din puţine cuvinte, de a împărţi cu şart în stânga şi-n dreapta titluri răsunătoare ca: *Măria voastră, Înălţimea voastră, Excelenţa voastră,* de a nu mai roşi de nimic şi de a linguşi cu eleganţă. Căci astea sunt toate ştiinţele curtenilor şi oamenilor de lume. În rest, dacă le-ai lua viaţa la bani mărunţi ai afla că sunt la fel de creduli şi de neghiobi ca fenicienii şi la fel de dezmăţaţi ca peţitorii Penelopei.

Dorm până-n prânz. Când se scoală, un diacon de-al casei, ce aşteaptă demult clipa asta, le mormăie repejor o slujbă, pe care o ascultă în pijama. Apoi soseşte prânzişorul, urmat curând de prânz. Cu cărţile de joc, zarurile, şahul, ghicitul, măscăricii şi saltimbancii, fetele uşoare, glumele deşuchiate şi câte o gustărică din când în când se trece timpul până la cină. Iar masă întinsă, şi Dumnezeu ştie de merg la culcare vreodată fără să fi tras o beţie straşnică. Aşa îşi petrec fericiţi şi lipsiţi de griji ceasurile, zilele, lunile, anii şi viaţa întreagă. Chiar şi mie mi se întâmplă câteodată, când sunt la curte, să mă satur de deşertăciunea şi înfumurarea oamenilor ăstora. Ici vezi o turmă de nimfe ce se cred zeiţe şi-şi măsoară

destoinicia şi nurii după lungimea cozii pe care o târâie după ele; colo vreun nobil grăbit îşi croieşte drum cu coatele printre ceilalţi ca să fie văzut lângă rege. Altul se umflă în pene fiindcă poartă la gât un lanţ gros de aur, cu care îşi arată în acelaşi timp şi puterea şi bogăţia.

Dar capetele încoronate nu sunt singurele care duc un asemenea trai: popii, cardinalii şi episcopii se străduiesc de mult timp să le calce pe urme şi până la urmă le-au luat-o înainte. Ce viaţă ar fi aceea pentru un episcop dacă s-ar gândi fără contenire că rasa de un alb orbitor pe care o îmbracă îl îndeamnă să fie neprihănit, că mitra cu care îşi acoperă capul ale cărei două colţuri sunt legate cu un singur nod înseamnă că trebuie să adune în el ştiinţa Vechiului şi Noului Testament, că mănuşile din mâinile sale mărturisesc tuturor că acestea din urmă trebuie să fie ferite de necurăţia acestei lumi când împart sfintele taine, că acea cârjă vorbeşte despre grija neîncetată pe care trebuie s-o poarte turmei ce i-a fost încredinţate, iar crucea este semnul biruinţei sale asupra patimilor. Toate aceste cugetări şi încă o mie de acelaşi fel nu l-ar copleşi şi nu l-ar îndurera oare pe bietul prelat? Dar episcopii din zilele noastre nu sunt aşa de tonţi. Ei se gândesc doar cum să se călăuzească pe ei înşişi, şi lasă lui Iisus, vicarilor şi călugărilor cerşetori de a le paşte turma, uitând prea uşor că înţelesul cuvântului episcop este *trudă, grijă, veghere,* dar amintindu-şi nesmintit că trebuie să-şi umple punga.

La fel s-ar întâmpla cardinalilor de şi-ar zice mereu că sunt urmaşii apostolilor şi trebuie să se ţină de pilda vieţii acestora, că sunt numai împărţitorii, şi nu stăpânii darurilor duhovniceşti şi că vor da curând seama de felul în care le-au gospodărit. Tot aşa, dacă ar chibzui puţin asupra podoabelor lor pontificale, eminenţele lor şi-ar grăi aşa: „Ce înseamnă albeţea acestei rase, nu o curăţie fără prihană şi purtări fără cusur? Ce vrea să zică sutana asta de purpură şi astă mantie largă de aceeaşi culoare ce se revarsă în cute largi sub catârca ce-o călăresc, ba ar putea la nevoie să acopere şi o cămilă? Cea dintâi nu este oare semnul iubirii înfocate de Dumnezeu? Iar a doua nu închipuie iubirea aproapelui, care se întinde până departe ca să le poată sări în ajutor tuturor, adică să-i îndemne, să-i dojenească, să-i îndrepte, să domolească pornirile războinice, să li se împotrivească răilor stăpânitori, să-şi jertfească de bună voie bogăţiile şi chiar viaţa pentru binele bisericii? Dar ce spun eu de bogăţii? S-ar cuveni să aibă aşa ceva urmaşii nevoiaşilor apostoli?" Un pre-

lat care ar fi pătruns de asemenea adevăruri n-ar mai râvni la primejdioasa dregătorie de cardinal, ba ar părăsi-o după ce ar fi înălțat în acest rang ori măcar ar duce o viață chinuită de griji, neliniști şi trudă, într-un cuvânt un trai de apostol.

Papii, care sunt vicarii lui Isus Hristos pe pământ, n-ar duce oare cea mai tristă şi mai obidită viață dacă ar dori să calce pe urmele Mântuitorului, dacă s-ar sforța să-i imite sărăcia, muncile, învățăturile, suferințele şi disprețul față de cele lumeşti, de s-ar gândi că papă este totuna cu părinte şi că numele cu care sunt cinstiți le cere să se arate demni de el? După asemenea raționamente, ce om şi-ar mai da toată averea ca să cumpere un scaun aşa de greu de umplut, ori nu s-ar da în lături de la folosirea pumnalului, otrăvii şi a altor samavolnicii pentru a-l păstra după ce l-a dobândit? De câte desfătări şi înlesniri nu s-ar lipsi papii de s-ar hotărî într-o bună zi să meargă pe calea înțelepciunii? Dar ce cuvântez eu despre înțelepciune? Au ei oare vreun dram din această sare a lui Hristos? De-ar avea, bogății, onoruri, izbânzi, slujbe, dregătorii, dări, binecuvântări, indulgențe, cai, catâri, paznici şi plăceri de tot soiul ar lăsa locul veghilor, posturilor, lacrimilor, rugăciunilor, predicilor, studiilor, suspinelor şi altor nenorociri aidoma acestora. Dar ce s-ar întâmpla atunci cu atâția scribi, copişti, notari, avocați, juzi, secretari, catârgii, rândaşi, bancheri, codoşi? (era să scap un cuvânt şi mai deochiat, să nu zgâriem însă urechile cuvioase). Toată mulțimea asta de oameni aşa de împovărătoare... aşa de onorabilă, vroiam să spun, pentru Sfântul Scaun, ar rămâne muritoare de foame, ceea ce ar fi un mare rău! Dar încă mai neomenos, îngrozitor şi dezgustător ar fi ca înşişi prinților bisericii, *luminilor lumii,* să le rămână doar toiagul şi desaga. N-aveam însă a ne teme în privința asta pentru prea sfinții noştri Părinți. Ei lasă Sfinților Petru şi Pavel, care au şi răgaz destul, grijile papalității şi păstrează pentru ei onorurile şi plăcerile care înconjură azi Sfântul Scaun apostolic.

Mie îmi datorează sfinții pontifi viața lor mai tihnită şi mai îndestulată ca a tuturor muritorilor. Tot eu îi scutesc de amărăciune şi supărări. Eu îi încredințez că Hristos are de ce să fie mulțumit de ei, văzându-i cum îşi joacă rolul de păstori ai bisericii în hainele lor mistice, luate parcă de la teatru, cum împlinesc tot felul de ceremonii, cum îşi dau nume ca Beatitudine, Eminență, Sanctitate, cum împrăştie binecuvântări şi afurisenii de-a lungul şi de-a latul pământului. Ați vrea ca papii să

facă minuni ca în vremea veche şi să ne întoarne la asemenea obiceiuri care şi-au trăit traiul, să se ostenească luminând norodul, să tălmăcească Sfânta Scriptură ca un dascăl, să se roage, ca şi cum n-ar avea altceva mai bun de făcut, să se coboare într-atât încât să plângă ca muierile ori să vieţuiască precum un calic? Aţi vrea ca un om care de-abia le îngăduie rigilor cele mai mari cinstea de a-i săruta papucul să se plece în faţa cuiva? Aţi vrea să se ducă cu inima uşoară la moarte cumplită şi să se lase răstignit ca un smintit? Ar fi nevrednic de el. Papii de azi au grijă să depărteze de ei astfel de nefericiri, păstrându-şi doar armele şi dulcile binecuvântări de care vorbeşte Sfântul Pavel. Şi nici de acestea nu se folosesc cu zgârcenie, că ţi-e mai mare dragul să-i vezi aruncând cu interdicte, ameninţări cu anatema, ameninţări repetate, anateme şi picturi în care excomunicaţii sunt chinuiţi de diavoli. Cu câtă iubire de aproape nu rostesc înfricoşata excomunicare, ce prăvăleşte într-o clipită sufletele bieţilor muritori mai jos de Tartar! Acest fulger nu îl năpustesc prea sfinţii noştri Părinţi întru Hristos şi vicari ai Mântuitorului asupra nimănui mai aprig decât asupra acelora ce, îndemnaţi de Satana, încearcă să împuţineze moştenirea Sfântului Petru. Deşi apostolul glăsuieşte în Evanghelie către dumnezeiescul său stăpân: *Iată că noi am lăsat tot şi Te-am urmat,* papii o ţin una şi bună că moştenirea lui a fost în pământuri, cetăţi, dări şi principate. Mânaţi de un zel creştinesc fără pereche, ei se luptă prin foc şi sabie pentru scumpa lui moştenire, iar braţele lor părinteşti şi sfinte varsă râuri de sânge creştin. Făcându-i una cu pământul pe acei amărâţi cărora le zic duşmani ai bisericii se laudă că se bat pentru ea şi că apără mireasa lui Hristos cu o vitejie de-a dreptul apostolică. Dar nici prin cap nu le trece că duşmanii cei mai înverşunaţi ai bisericii sunt papii ticăloşi care fac prin tăcerea lor să fie uitat numele Domnului, scot iertarea păcatelor la vânzare, îi strică învăţătura prin tălmăciri silnice şi o duc de râpă prin pilda molipsitoare a dezmăţului lor. Din cauză că biserica lui Hristos s-a întemeiat prin sânge, s-a întărit prin sânge şi prin sânge a crescut, pontifii chibzuiesc că trebuie să verse şi ei sânge pentru a o cârmui şi apăra, de parcă Mântuitorul n-ar mai fi ori nu i-ar mai sta în puteri să-i apere pe ai săi după cum a făcut-o întotdeauna. Ştiu că războiul este atât de crud încât se potriveşte mai degrabă fiarelor sălbatice decât oamenilor, atât de înverşunat de parcă înseşi Furiile l-ar fi vărsat pe pământ, după spusa poeţilor, atât de nefast

încât aduce după el tulburările cele mai crâncene, atât de nedrept că îndeobşte este meşteşugul tâlharilor şi atât de nelegiuit încât se bate cap în cap cu propovăduirile lui Hristos. Şi totuşi vicarii unui Dumnezeu paşnic lasă orice de-o parte pentru a se deda pe de-a întregul acestei arte înfiorătoare. Se întâlnesc uneori moşnegi hârbuiți[9] care parcă întineresc când merg la bătaie, spânzură avuții nemăsurate ca să plătească oşti, se înhamă neosteniți la toate caznele, calcă în picioare legi, religii, pace numai ca să devină pacostele spiței umane. Veți crede oare că se află şi linguşitori dibaci care îi spun acestei nebunii limpezi iubire creştinească, evlavie şi îndrăzneală, ba îşi folosesc toată agerimea minții spre a dovedi că în inima aceluia ce trage sabia şi îşi spintecă fratele se mai poate afla acea dragoste perfectă pe care Iisus le-o cerea credincioşilor săi?

Încă stau la îndoială dacă papii au dat asemenea pildă episcopilor germani ori au primit-o de la ei. Oricum ar fi, cei din urmă nu mai fac atâta caz de ei: nu mai poartă asupra lor toate zorzoanele episcopale, iar binecuvântările şi slujba nu mai sunt pentru ei. Îmbrăcându-se şi purtându-se ca adevărați satrapi, aceştia cred că este ruşinos şi nevrednic de un episcop să-şi dea puternicul şi destoinicul suflet lui Dumnezeu în altă parte decât pe câmpul de bătălie.

Preoților de rând li s-ar părea o fărădelege să se îndepărteze şi cu un pas de urmele mai marilor lor, aşa că nu întârzie să-i imite. De-ați vedea cu câtă neînfricare şi neîndurare luptă să-şi apere dreptul la dijmă, cum pun mâna pe săbii, lănci, măciuci, pietre şi alte felurite arme împotriva celor ce cutează să li-l tăgăduiască! Cât de grijulii şi pătrunzători se arată când e vorba să descopere prin vechile terfeloage vreun pasaj care să sperie norodul neştiutor şi să-l lămurească pe dată că trebuie să plătească şi alte dări. Însă ideea că se pot citi în tot locul şi sprijinul şi slujbele pe care poporul *care îi hrăneşte* are dreptul să li le ceară nu li se prilejuieşte în minte. Nici tonsura din cap nu le aminteşte că preotul trebuie să îndepărteze de el toate patimile lumeşti şi să se îngrijească numai de cele sfinte. Nici vorbă, căci bunii noştri duhovnici cred că şi-au îndeplinit îndatoririle cu vârf şi îndesat dacă şi-au bodogănit micile rugăciuni dar tare m-ar mira să le audă ori să le priceapă vreodată vreun Dumnezeu, căci nu le aud şi nu le înțeleg nici ei când le strigă în gura mare.

[9] Erasmus îl vizează aici pe papa Iuliu II, căruia îi făcea mai mare plăcere să dea o bătălie decât să facă o procesiune.

Preoții nu sunt osebiți de mireni când trebuie să-şi vegheze şi să-şi apere interesele, ci numai când este vorba de vreo sarcină trudnică. Atunci sunt destul de cuminți să şi-o zvârle unul altuia ca pe o minge. Cu îndatoririle bisericeşti este aproape acelaşi lucru ca şi cu trebile statului: regele se bizuie pe miniştri, miniştrii pe slujbaşii lor. Din modestie, preoții lasă evlavia pe seama norodului. Norodul la rândul său se culcă pe o ureche şi o aruncă pe umerii celor câtorva cărora le zice slujitorii bisericii, ca şi cum n-ar avea nimic de-a face cu biserica şi n-ar fi legat de ea prin taina botezului. Preoții aşa-numiți „lumeşti", ca şi cum slava lor ar fi că aparțin gloatei, şi nu lui Iisus Hristos, trec mingea preoților călugări, aceştia călugărilor, călugării nereformați celor reformați şi toți împreună călugărilor cerşetori, de la care pleacă la cartusieni, în mănăstirile cărora se ascunde evlavia. Şi încă se ascunde aşa de bine că nu poate nimeni s-o vadă aproape niciodată. Tot aşa şi papii, harnici la bogatul seceriş al dărilor, lasă episcopilor toată truda mai apostolească, episcopii o aşează în cârca preoților, preoții o trec vicarilor, iar vicarii fraților cerşetori, care la rândul lor cedează locul de păstori ai mioarelor celor ce ştiu aşa de bine să le tundă.

Dar nu vreau să puric aici viața prelaților şi preoților. Ar părea că fac mai degrabă satira altora decât propriul meu elogiu şi v-ați putea închipui că lăudându-i pe stăpânitorii răi i-am înfierat pe cei buni. Nu îmi stă însă în gând aşa ceva. Tot ce-am spus despre ei a fost doar ca să arăt limpede că niciun muritor nu poate trăi tihnit pe pământ dacă nu mi-a pătruns tainele şi dacă nu-l copleşesc cu hatârurile mele.

Şi cum ar putea fi oamenii fericiți fără mine, de vreme ce Fortuna, zeița care le hotărăşte soarta, a fost dintotdeauna duşmanca de moarte a înțelepților şi şi-a răspândit binefacerile asupra proştilor, chiar şi când aceştia dormeau? Negreşit c-ați auzit de Timoteu, generalul căruia i-a ieşit faimă că *ia oraşele în somn.* Şi fără îndoială că v-au trecut pe la urechi şi alte zicale, precum *S-a născut cu păr,* ori *La barza chioară-i face Dumnezeu cuib.* Toate acestea nu se potrivesc decât nerozilor. Dimpotrivă, despre un înțelept se spune îndeobşte că încalecă pe calul lui Sejanus. „S-a născut sub o zodie potrivnică" ori că „Are aur din Toulouse". Dar ajungă-mi cu proverbele, căci pe urmă m-ați bănui că am jefuit culegerea prietenului meu Erasmus.

Spuneam deci că Fortunei îi plac neghiobii, oamenii îndrăzneți şi cu-

tezători, care spun ca şi Cezar când a trecut Rubiconul: *Zarurile au fost aruncate.* Înțelepciunea îi face sfioşi pe oameni. De aceea vedeți că înțelepții ăştia se războiesc neîncetat cu sărăcia, foamea şi mizeria, fiind neluați în seamă, disprețuiți şi priviți chiorâş de toată lumea, pe când proştii se scaldă în bani, cârmuiesc împărățiile, într-un cuvânt au parte de un noroc înfloritor. Căci dacă fericirea va să zică pentru voi să intrați pe sub pielea domnitorilor şi să fiți îngăduiți în strălucitoarea turmă a principilor şi curtenilor, la ce v-ar face trebuință înțelepciunea? Tuturor zeilor le este urâtă şi nu o suferă printre ei. Vreți să vă îmbogățiți? În negoț, înțelepciunea nu plăteşte nicio ceapă degerată dacă nu îndrăzniți să jurați strâmb ori să vă călcați cuvântul, dacă roşiți când sunteți prinşi cu ocaua mică, dacă nu vă scoateți din cap toate părerile înțelepților despre furt şi cămătărie. Râvniți la dregătoriile şi bunurile bisericii? Ei bine prieteni, mai uşor ajunge la ele un bou sau un măgar decât un om mintos şi la locul lui. Vreți să vi se deschidă porțile desfătărilor şi petrecerilor? Femeile, care au multe chei, se prăpădesc după proşti şi fug de un înțelept ca de o lighioană spurcată şi veninoasă. În sfârşit, cine pofteşte la o viață de plăceri şi bucurie începe prin a pune un zid între el şi înțelepciune, iar un înțelept ar fi ultimul om de pe lume ce ar fi primit la un chef. Mergeți unde veți vedea cu ochii, la prinți, judecători, prieteni, duşmani la mărimi şi la cei mărunți, toate le face şi le desface banul. Cum înțelepții îl disprețuiesc, nici nu-i de mirare că toată lumea se fereşte de ei ca de dracul.

Deşi Elogiul meu ar putea continua la nesfârşit, trebuie ca şi discursul acesta să aibă un sfârşit. Îi voi pune deci capăt. Dar mai înainte aş vrea să arăt în puține cuvinte că mai mulți oameni de seamă mi-au înălțat osanale în scrieri sau prin faptele lor, altfel mă tem că destui m-ați privi ca pe o toantă care numai ea se vede frumoasă, iar legiştii o să clevetească pe seama mea, deoarece nu mi-am susținut vorbele cu niciun citat.

Mai întâi, nimeni nu pune la îndoială adevărul acestei cunoscute maxime: *Când n-ai un lucru, e bine să te prefaci că-l ai.* De aceea copiii sunt învățați de la o vârstă fragedă că: *E mare înțelepciune să ştii să faci pe prostul la timpul potrivit.* Şi ia cugetați cât de neprețuită poate fi prostia, dacă oameni învățați au dat aşa de mare însemnătate şi numai umbrei, aparenței sale. Horațiu, purcelul grăsun din turma lui Epicur, o

spune pe şleau când ne povățuieşte să *îmbinăm prostia cu înțelepciunea;* drept este că adaugă, spre ruşinea lui, că prostia se cade să fie de scurtă durată. Mai spune şi în altă parte că *E dulce lucru să baţi câmpii-a şti.* Şi că ar dori să treacă *mai degrabă drept un om aiurit şi de nimic, decât un înțelept acrit.* Homer care îl preamăreşte atât pe Telemah îi spune adesea „copilărosul", iar tragicii greci îi numeau deseori astfel pe copii şi pe tineri, ba încă epitetul acesta apărea ca o bună prevestire. Şi faimoasa „Iliadă" ce altceva este decât istoria mâniilor şi neroziilor neamurilor şi regilor. Cicero m-a lăudat cel mai deplin când a grăit: *Pământul este plin de proşti.* Şi toată lumea ştie că un bun este cu atât mai de preț cu cât este mai răspândit.

Dar poate creştinii vor da prea puțină crezare unor autori păgâni. De aceea îmi voi întemeia, ori cum zic învățații, îmi voi „fundamenta" elogiul pe mărturia Sfintelor Scripturi. Mai întâi am să cer cu smerenie teologilor să mi-o îngăduie. Apoi, pentru că mă prind la o lucrare anevoioasă şi n-ar fi cinstit să chem iarăşi muzele pentru ceva cu care n-au nici în clin nici în mânecă, chibzuiesc că ar fi nimerit ca, înainte să fac pe teoloaga şi să apuc pe această cărare presărată cu spini, să invoc spiritul lui Scotus, cel de o mie de ori mai țepos ca un arici. Îl voi ruga să părăsească nițel scumpa-i Sorbonă şi să se întrupeze în mine, iar apoi plece înapoi ori ducă-se de vrea la toți dracii. De ce nu pot eu oare să mă înfățişez vouă şi sub un alt chip, de pildă cu odăjdiile strălucitoare ale unui doctor de la Sorbona? Teamă mi-e însă că, auzindu-mă trăncănind atâta despre teologie, mă veți învinui că am jefuit scrierile venerabililor magiştri. Dar cumpăniți rogu-vă că, după legăturile mele aşa de vechi şi de strânse cu teologii, nu-i lucru de mirare că mi-am însuşit un pic din ştiința lor. Până şi Priap, zeul din lemn de smochin, a izbutit să-şi întipărească în minte câteva cuvinte greceşti, citite de stăpânul său. Cât despre cocoşul lui Lucian, pe care îl cunoaşteți desigur trăind cu oamenii, le deprinsese limba.

Dar să mă întorc la subiectul meu şi să pornesc cu încredere la drum. Stă scris în primul capitol al Eclesiastului: *Numărul proştilor este nesfârşit.* Şi în acest număr nesfârşit nu sunt oare cuprinşi toți muritorii, în afară de câțiva, pe care mă îndoiesc să-i fi văzut vreodată cineva la față? Ieremia o spune încă mai răspicat în capitolul zece: *atunci se arată omul cât este de prost cu ştiința lui.* El atribuie înțelepciunea numai lui Dum-

nezeu şi lasă prostia tuturor oamenilor. Spusese doar ceva mai sus: *înțeleptul să nu se laude cu înțelepciunea lui.* Şi de ce să nu se laude cuvioase Ieremia? Pentru că, răspunde el *n-are niciun fel de înțelepciune.* Şi mă întorn la Eclesiast. Când acesta strigă: *O, deşertăciune a deşertăciunilor. Totul este deşertăciune,* credeți că a înțeles altceva decât ce am spus şi noi, anume că viața întreagă nu-i decât o amăgire a Prostiei? Şi astfel întăreşte lauda lui Cicero, care n-ar putea fi repetată îndeajuns: *Pământul este plin de proşti.* Mai zice iarăşi acelaşi înțelept Eclesiast: *Prostul se schimbă ca luna, înțeleptul este statornic ca soarele,* vrând în ăst chip să arate că toți oamenii sunt nerozi şi că numai lui Dumnezeu i se cuvine numele de înțelept. Căci luna se tălmăceşte ca firea omului, iar soarele ca Dumnezeu, izvorul oricărei lumini. La fel şi Iisus în Evanghelie ne încredințează că nimănui afară de Dumnezeu nu i se poate zice bun. Or, de-i adevărat că toți cei ce nu sunt înțelepți sunt proşti şi că, după spusa stoicilor, bun e totuna cu înțelept, e limpede ca lumina zilei că Iisus Hristos a vrut astfel să spună că toți oamenii sunt proşti.

Solomon grăieşte în capitolul cincisprezece: *Prostia este o bucurie pentru cel fără minte,* mărturisind că fără prostie viața ar fi goală de bucurii. Că întocmai aşa este ne arată şi alt citat din el: *Cine agoniseşte ştiință, agoniseşte durere şi cine ştie multe, are şi multă supărare!* Şi tot asta rosteşte cu alte cuvinte şi în capitolul şapte: *Inima înțelepților este în casa de jale, iar inima celor fără minte este în casa veseliei.* De aceea nici nu s-a mulțumit să strângă înțelepciune, ci a dorit să mă cunoască şi pe mine, iar dacă nu îmi dați crezare n-aveți decât să căutați în primul capitol: *Mi-am dat inima să cunosc înțelepciunea şi ştiința şi vă cunosc greşelile şi prostia.* Şi băgați bine de seamă că a păstrat prostia la urmă, ca să-i dea mai multă cinstire, căci canonul bisericesc este ca acela cu rangul cel mai înalt să păşească ultimul, după Evanghelie.

Eclesiastul, oricine o fi fost el, desluşeşte în capitolul patruzeci şi patru că prostia face mai multe parale ca înțelepciunea. Dar am să vă fac acuma ce le face Platon celor ce discută cu Socrate, şi pe cuvântul meu că n-o să aflați o vorbuliță din pasajul cu pricina până ce n-am să vă silesc să dați răspunsurile care să-mi înlesnească încheierea la care voiesc să ajung.

Vă întreb aşadar: ce lucruri trebuie ascunse cu mai multă grijă, cele rare şi prețioase ori cele obişnuite şi pe care le are orişicine? Nu scoateți

o vorbă? Degeaba vă încăpățânați să tăceți mâlc, căci un proverb grec va vorbi în locul vostru. Iată-l. *Ulciorul se lasă la uşă.* Şi pentru ca să nu se găsească vreun nesocotit să-l respingă, să ştiți că a fost invocat şi de Aristotel, Dumnezeul suprem al teologilor. Se află printre voi vreunul atât de nerod încât să-şi lase banii şi giuvaerurile în stradă? M-aş îndoi, căci de fapt le pitiți prin ungherele cele mai ascunse ale caselor, în fundul sipetelor, iar zdrențele le lăsați în văzul întregii lumi. Or, de tocmai lucrurile de preț sunt dosite cu atâta grijă, iar cele neînsemnate sunt lăsate la îndemâna oricui, nu vrea oare să dea de înțeles scriitorul nostru că prostia trage mai greu la cântar decât înțelepciunea, de vreme ce aceasta din urmă poate fi arătată fără teamă, tuturor? Dar ascultați-l cum a cuvântat el însuşi: *Mai destoinic este omul ce-şi ascunde prostia decât cel ce nu lasă să i se vadă înțelepciunea.* Pe deasupra, Sfânta Scriptură recunoaşte celui sărac cu duhul o modestie de care înțeleptul nu se învredniceşte din pricină că nu crede pe altul demn de a-i sta alături. Cum altfel s-ar putea tălmăci acest pasaj din al zecelea capitol al Eclesiastului: „Şi pe orice drum ar merge nebunul, peste tot îi lipseşte mintea, şi spune tuturor că este un nebun!" Necuprinsă smerenie şi nevinovăție, să nu vrei a te ridica deasupra celorlalți şi să împarți cu ei bunul nume pe care ți l-ai făurit! Şi asta pe când fiecare se închipuie buricul pământului. Regele Solomon, cu toată măreția sa, nu s-a ruşinat de asemenea poreclă, ba a găsit chiar dinadins în capitolul treizeci: *Sunt mai prost decât oricine.* Sfântul Pavel, învățătorul păgânilor, îşi zice şi el aidoma în Epistola către corinteni; „Vorbesc ca un ieşit din minți, eu sunt şi mai mult", ba pare a gândi că ar fi nevrednic de s-ar lăsa întrecut în smintea-lă de cineva.

Dar îi aud deja cârtind pe eliniştii ceia de două parale care, prin tălmăcirile lor trase de păr, se dau de ceasul morții să ne lase cu gura căscată şi să ne dovedească neştiința teologilor. Iar prietenul meu Erasm e măcar al doilea, de nu chiar întâiul printre doctoraşii ăştia răsăriți peste noapte. Şi îl amintesc adesea fiindcă am drag de el şi voiesc a-i da cuvenita cinstire. Ce citat năstruşnic – spun ei – şi cât de vrednic de zeița Prostie! Altul a fost gândul apostolului. Țelul său n-a fost nicidecum să arate prin aceste cuvinte că este mai neghiob ca oricare altul. După ce glăsuieşte aşa: *Ei sunt slujitorii lui Hristos, sunt şi eu,* el adaugă: *Eu mai mult,* simțind pe drept cuvânt nu numai că este deopotrivă cu ceilalți în

slujba Evangheliei, ci se ridică oarecum deasupra lor. Şi, pentru a nu şi-i sui în cap pe cei cărora mărturisirea sa li s-ar fi putut părea prea înfumurată, drege busuiocul zicând că în privința asta vorbeşte ca un ieşit din minți, dând astfel de înțeles că „proştii au dreptul să spună adevărul fără să supere pe nimeni".

Să se ia la harță domnii ăştia asupra tălmăcirii pasajului cât vor pofti. Cât despre mine, eu merg pe mâna teologilor mari, groşi şi graşi pe care îi urmează tot norodul, şi în tovărăşia cărora cea mai mare parte dintre doctori mai bine ar cădea în greşeală decât să creadă fie şi o iotă din adevărul celorlalți. Aceştia, cu ebraica, greaca şi latina lor sunt priviți ca un fel de papagali cu multe limbi. Ia ascultați cum explică unul dintre aceşti învățați doctori – n-am să-i dezvălui numele[10], căci teologii mai puțin faimoşi, dar cu ştiință de carte n-ar întârzia să-l ia peste picior şi să-l batjocorească precum grecii cu acel proverb despre măgarul ce vrea să cânte din liră, ascultați aşadar în ce chip cu adevărat teologic şi magistral interpretează unul dintre aceşti faimoşi doctori pomenitul pasaj: Vorbesc ca un ieşit din minți, eu sunt şi mai mult. Din cuvintele de mai sus face un nou capitol, apoi, lucru care cere mare agerime dialectică, îi adaugă un paragraf şi îl tălmăceşte astfel (şi am să mă slujesc de cuvintele lui, materialiter şi formaliter: Vorbesc ca un om cu mai puțină minte, adică de v-aş părea neghiob aşezându-mă în acelaşi rând cu apostolii mincinoşi, m-ați crede încă şi mai nerod de m-aş ține mai presus de ei. Adevărat că nițel mai la vale doctorul nostru sare nitam-nisam la altă temă, ca şi cum n-ar mai şti nici el ce vorbeşte.

Dar de ce m-aş zdrobi atâta să mă apăr cu un singur exemplu? Este doar ştiut că teologii au dreptul de a întinde cerul adică Sfintele Scripturi, ca pe o piele. Nu se bat oare uneori cap în cap spusele Sfântului Pavel din Scriptură, iar în original se înlănțuie firesc. Dar ia ciuliți urechile la ce spunea Sfântul Ieronim, învățatul care cunoaşte cinci limbi, despre acest apostol: „Sfântul Pavel, zice el, descoperise din întâmplare la Atena un altar pe care stăteau înscrise slovele: DIIS ASIAE, EUROPAE ET AFRICAE, DIIS IGNOTIS ET PEREGRINIS – Zeilor Asiei, Europei şi Africii, Zeilor necunoscuți şi celor străini. Chibzuind că s-ar putea folosi de el spre propăşirea religiei creştine, nu s-a sinchisit de cele ce ar fi putut dăuna țelului său şi a luat doar cuvintele din urmă, DIIS

[10] Îl chema de fapt Nicolas de Lyra.

IGNOTIS, Zeilor necunoscuți, pe care le-a schimbat dintr-un condei în DEO IGNOTO, Zeului necunoscut. Astfel a arătat atenienilor că îi ridicaseră un altar lui Iisus, care ar fi fost acel Zeu necunoscut. Neîndoios că pilda apostolului o urmează şi teologii când smulg patru-cinci cuvinte dintr-o parte, patru-cinci din alta, le prefac chiar după cum le vine lor mai bine şi apoi le citează cu încredere, chit că adesea textul dinainte şi cel de după nu se potrivesc nicidecum cu aiurelile lor, ba chiar le dezmint fățiş. Dar pe teologi aceste citate răstălmăcite îi fericesc într-atât că până şi juriştii îi pizmuiesc, după ce-am văzut cum acel doctor pe care n-am vrut să-l numesc de frica proverbului grec a reuşit să dea unui pasaj din Sfântul Luca un înțeles care se împacă la fel de bine cu spiritul Evangheliei ca apa cu focul? La o mare restrişte, o vreme din acelea în care toți clienții credincioşi se adună în jurul patronului lor pentru a-l apăra pe cât le stă în puteri, Iisus Hristos şi-a chemat apostolii, voind să-i lecuiască de încrederea pe care o aveau în ajutorul semenilor, şi i-a întrebat de le-a lipsit vreodată ceva, cu toate că nu le dăduse când plecaseră în lume nici încălțări să-i apere de spini şi pietre, nici merinde, nici măcar o traistă din care să mănânce pe drum. Apostolii răspunseră că au avut mereu tot ce le-a făcut trebuință, iar Hristos le-a grăit aşa: Acum, cine are o traistă mare ori mică să o lase aici, iar cel ce n-are sabie să-şi cumpere, chiar de-ar fi să-şi vândă cămaşa de pe el. Or, cum învățătura lui Hristos se întemeiază pe blândețe, îngăduință şi disprețul vieții pământeşti, nu este limpede pentru orişicine ce-a vrut să zică Mântuitorul cu această pildă? Țelul său era să le arate că ei trebuie să fie aşa de nepăsători față de cele trecătoare încât să nu aibă nici măcar cămaşă, darmite încălțări şi arginți, ca să se dea pe de-a-ntregul propovăduirii Evangheliei. Îi povățuieşte să-şi cumpere numai o sabie, dar nu o sabie ca acelea ale tâlharilor şi ucigaşilor de tată, ci sabia duhului care pătrunde până în ungherele cele mai întunecoase ale sufletului, taie din rădăcină toate patimile şi lasă evlavia singură stăpână.

Dar stați să vedeți cum le potriveşte iscusitul nostru teolog. Sabia ar fi dreptul lor de a se apăra împotriva prigoanei. iar traista ar însemna merinde îndeajuns. După el, Hristos s-a răzgândit şi, temându-se ca solii săi să nu plece la drum fără să aibă tot ce le trebuie, şi-a schimbat hotărârea. Sau a uitat ce le cuvântase: că vor fi fericiți de vor îndura fără să crâcnească dispreț, vitregii şi cazne, oprindu-i să se împotrivească pri-

goanei şi amintindu-le că împărăția sa este făgăduită blajinilor, iar nu celor neînduraţi. Şi cum ar fi putut cel care le dăduse pilda cu vrabia şi crinii să țină aşa de mult la sabie? Ba încă să îi şi pună să-şi vândă cămaşa de pe ei pentru paloş, ca şi cum ar fi voit ca apostolii să se răspândească pe pământ mai repede goi puşcă decât fără spadă la brâu? Dar după cum pentru vrednicul teolog sabie înseamnă tot ce poate fi întors împotriva prigonitorilor, şi prin pungă înțelege tot ce poate ostoi nevoile lumeşti. Aşa că acest tălmaci al harului dumnezeiesc îi înarmează pe apostoli cu lănci, spade, arcuri, săgeți şi îi trimite astfel pregătiți să propovăduiască un Dumnezeu răstignit. Tot el îi încarcă cu desăgi, cufere şi pungi durdulii, ca nu cumva ei să fie nevoiți a pleca neîndestulați dintr-un han. Scapă însă din vedere că această sabie, pe care apostolii o plătesc aşa de scump, a fost înfierată de Iisus Hristos, care şi-a învinovățit ucenicii de a o fi tras şi le-a poruncit s-o pună la loc în teacă. Şi nici nu cugetă că nu s-a auzit în vecii vecilor de apostoli care să se fi încontrat cu păgânii, cu scutul şi sabia în mână. Ar fi făcut-o însă, dacă stăpânul lor ceresc le-ar fi hărăzit-o.

Alt doctor, pe care nu-l voi numi din pricina adâncului respect ce-i port, şi căruia nu i s-ar potrivi acel proverb grecesc, tălmăcea odată acest pasaj din Habacuc: Turbabuntur pelles terrae Madion – Şi se cutremură corturile din țara Madionului. Şi ținea morțiş să arate că vorba pelles, care înseamnă întâi piei, iar aici va să zică corturi, căci corturile madianiților erau făcute din piei, bate spre pielea Sfântului Bartolomeu, care fu jupuit de viu.

Dar iată încă una pe care am auzit-o cu urechile mele. Îmi omoram alaltăieri timpul cu o teză de teologie, după cum fac adesea. Întrebând unul prin ce pasaje din Scriptură se vădea că ereticii trebuie mai degrabă arşi pe rug decât trecuți la credință cu vorba bună, i-a răspuns urlând cât îl țineau bojocii un bătrân încruntat, pe a cărui față se citeau trufia şi îngâmfarea teologului: Sfântul Pavel a cerut-o când a spus: „Hereticum hominem post unam el alteram correptionem devita"[11] Şi cum papagalicea întruna acelaşi pasaj, cea mai mare parte dintre ascultători se priveau nedumeriți, neghicind ce era în mintea lui. În cele din urmă a dat astfel seamă: „Cuvântul devita nu este oare alcătuit din prepoziția de,

[11] Adevărul înțeles al acestei propoziții este: ,,După întâia şi a doua mustrare, depărtează-te de cel ce aduce dezbinare".

care arată o scoatere, şi din substantivul vita, care se zice viaţă? Prin urmare înseamnă o scoatere din viaţă. Aşa că sensul adevărat al pasajului este: Dacă ereticul nu se îndreaptă după ce l-ai mustrat o dată sau de două ori, ia-i viaţa. Câţiva hohotiră, dar ceilalţi au admirat această dibace tălmăcire şi au găsit-o cum nu se poate mai teologică. Cum se mai aflau şi câte unii pe care acest raţionament nu părea a-i da gata, subtilul doctor mai zămisli şi un silogism care spulberă orice îndoială. Ascultaţi bine ce am a vă spune: Maleficum ne patiaris vivere – Nu-l lăsa pe răufăcător să trăiască. Atqui, ereticul este un răufăcător Ergo, trebuie pârjolit. La acest minunat Ergo, toţi ascultătorii se dădură bătuţi şi se alăturară teologului în părerea sa. Nici unuia nu-i trecu prin minte că pasajul îi privea doar pe vrăjitori, ghicitori şi descântători, cuprinşi demult sub numele de răufăcători, malefici, şi că astfel judecând n-ar mai avea zile multe nici beţivanii ori stricaţii.

Dar neghioabă mai sunt să istorisesc aici lucruri cu care s-ar putea umple mai multe volume decât au scris Chrysip şi Didymos în toată viaţa lor. Am poftit doar a vă face să pricepeţi că, de vreme ce aceşti divini magiştri au putut face asemenea tălmăciri neruşinate, mie, care sunt o biată teoloagă de ocazie, mi se poate ierta de nu voi face toate citatele cât mai exact.

Să ne întoarcem la Sfântul Pavel. Grăieşte el vorbind chiar de el însuşi: Răbdaţi bucuroşi pe proşti... Primiţi-mă ca pe un prost! Şi-n alt loc: Nu vorbesc întru Dumnezeu, ci ca dintr-o pornire prostească... Noi suntem nebuni pentru Hristos. Iată cum mă preamăreşte un asemenea om! Ba mă şi înfăţişează ca pe o însuşire trebuincioasă şi folositoare, când spune: Dacă cineva dintre voi se crede înţelept, să se facă nebun, ca să ajungă înţelept. Iisus Hristos îi cheamă cu numele de proşti pe doi ucenici pe care i-a întâlnit pe drum. Dar şi mai de-a mirările este Sfântul Pavel, care pune prostia pe seama lui Dumnezeu: Căci nebunia lui Dumnezeu este mai înţeleaptă decât oamenii. Totuşi Origen nu îngăduie oamenilor să ia cuvântul acesta cu înţelesul lui obişnuit, şi nici pe cestălalt: Taina crucii este o nebunie pentru cei care pier. Dar la ce m-aş trudi să îngrămădesc atâtea mărturisiri? Nu spune oare Hristos Tatălui său de-a dreptul, în psalmi: Tu cunoşti nebunia mea?

Dacă judecăm drept, Dumnezeu are destule pricini să-i iubească pe proşti. Şi cred că în privinţa asta curtea împăratului ceresc se aseamănă

cu cea a stăpânitorilor pământeşti, căci neştiutorii şi nerozii au mai mare trecere decât cei prea cuminți şi înțelepți, care sunt prepuielnici şi primejdioşi. Din această pricină Cezar se temea de Brutus, de Cassius, nu de uşuraticul Antoniu; Nero nu-l înghițea pe Seneca, Denis Tiranul l-a găsit curând pe Platon nesuferit. Tot aşa Hristos disprețuieşte şi urăşte filosofii, care nu se încred decât în aşa-zisa lor înțelepciune. De vreți dovada mergeți la Sfântul Pavel care zice: Dar Dumnezeu a ales lucrurile nebune ale lumii. Dumnezeu a vrut să mântuiască lumea prin milă, de vreme ce s-a încredințat că ea nu poate fi îndreptată prin înțelepciune. Dumnezeu însuşi o mărturiseşte sus şi tare când tună prin gura profetului Isaia: Voi prăpădi înțelepciunea celor înțelepți şi voi nimici priceperea celor pricepuți, ori când Hristos îl laudă pentru că a ascuns înțelepților taina mântuirii şi a arătat-o celor mărunți, adică proştilor.

Nicidecum altfel trebuie privite pornirea necontenită a lui Hristos împotriva scribilor, fariseilor şi legiuitorilor, ca şi ocrotirea pe care o arată poporului neştiutor. Vai vouă cărturari şi farisei! nu-i totuna cu Vai vouă înțelepți ai pământului? Iar Mântuitorul, care îi prigonea astfel pe înțelepți, îşi petrecea vremea mai mult cu copiii, femeile şi păcătoşii.

Dragostea lui Hristos pentru neghiobie s-a arătat şi când a fost vorba de animalele îngăduite în preajma Lui. Dintre atâtea vietăți osebite, le-a ales tocmai pe cele a căror fire se îndepărtează cel mai tare de viclenia vulpii. Cinstea de a-l purta biruitor spre Ierusalim a avut-o un măgar, deşi ar fi avut putința de a da pinteni leului celui mai fioros, numai să fi vrut. Iar Duhul Sfânt s-a pogorât pe pământ ca porumbel şi nu ca vultur ori şoim. Biblia pomeneşte în cuvinte mângâietoare de cerbi, miei, mânji. Hristos nu dă numele de mioare celor pe care i-a sortit vieții veşnice? Iar oaia este animalul cel mai nerod. Dacă e să-i dăm crezare lui Aristotel, numele ei era pentru greci o ocară şi îl primeau netoții şi cei fără de minte, care erau porecliți capete de oaie. Şi totuşi Iisus îşi zice păstor al acestei turme, şi nu al alteia. Iar pe el însuşi îi place să se cheme miel. Aşa îl şi vesteşte Ioan norodului. Ecce Agnus Dei – Iată mielul lui Dumnezeu, iar Apocalipsa ni-l arată pe Mântuitor sub chipul acestui animal.

Nu dovedesc atâtea mărturii strânse laolaltă că toți oamenii sunt proşti, chiar şi cei mai sfinți dintre ei? Însuşi Hristos, care nu e altceva decât înțelepciunea Tatălui, a împrumutat cumva prostia lumii pentru

a-i mântui de ea pe oameni, odată ce s-a făcut om. Mântuitorul a luat asupră-i povara prostiei, ca şi pe a păcatului, pentru a lecui pe muritori de ele şi a le stârpi. Şi cum vrea să le stârpească? Prin nebunia crucii, prin apostoli din topor şi tari de cap, pe care i-a îndemnat neîncetat să păşească pe calea prostiei şi să se îndepărteze de înțelepciune, dându-le pilde copiii, crinii, grăunțele de muştar, vrăbiile – toate fără cap şi coadă, lucruri care se lasă fără prea multă tevatură în voia firii. Apoi, când îi opreşte să se gândească dinainte la ce vor răspunde regilor şi juzilor, când le porunceşte să nu se frământe din pricina viitorului, nu-i învață oare să nu se bizuie pe înțelepciune, ci să se lase în voia lui? Pentru acelaşi temei Ziditorul nu le-a dat voie lui Adam şi Evei să guste fructele din pomul cunoaşterii, ştiind prea bine că nefastă cunoaştere le va otrăvi zilele: Sfântul Pavel era şi el încredințat de asta, aşa că a înfierat ştiința ca născătoare de semeție şi de primejdii. Şi după câte ştiu, ideea marelui apostol şi-a însuşit-o şi Sfântul Bernard, când numeşte Muntele Ştiinței muntele pe care sălăşluieşte Lucifer.

Şi încă o dovadă ce cu greu ar putea fi disprețuită. Prostia trebuie să se bucure de mari hatâruri prin ceruri, de i se iartă zi de zi greşeli ce nu ar fi niciodată trecute cu vederea unui înțelept. De aceea, când Prostia a împins pe vreun om la vreo bazaconie, el o recunoaşte numaidecât şi se pune la adăpost de pedeapsă, în paza acestei binefăcătoare zeițe. Aşa se roagă Aaron, în cartea Numerilor, pentru soția sa păcătoasă: „Ah, Domnul meu, nu ne face să purtăm pedeapsa păcatului pe care l-am făcut ca nişte nechibzuiți". La fel îi cere Saul iertăciune lui David: „Am lucrat ca un nebun". Şi tot aşa David însuşi caută să-l împace pe Dumnezeul mâniat cu vorbele: „Doamne, şterge păcatele robului tău, fiindcă am făcut-o din prostie", încredințat că numai cu prostia şi neştiința s-ar învrednici de iertare în fața Domnului.

Iată o mărturie care atârnă şi mai greu. Pe cruce Iisus se ruga pentru duşmanii săi: „Tată, iartă-i", se îndură de ei doar pentru că le punea greşeala pe seama necunoaşterii: „pentru că nu ştiu ce fac". Sfântul Pavel crede că a fost din aceeaşi pricină iertat de Părinte: „Am căpătat milostivirea lui Dumnezeu – zice el – fiindcă am făptuit în neştiință şi din necredință", îi scrie lui Timotei. N-ar fi totuna de-ar zice: am făptuit nu din răutate, ci din prostie, ca şi cum numai prostia i-ar fi mijlocit milostivenia? Şi încă un pasaj din psalmist, care îmi vine în minte abia

acum, întăreşte de minune: „Nu-ți aduce aminte de greşelile din tinerețea mea, nici de fărădelegile mele" Priviți rogu-vă cum aduce două lucruri în sprijinul său: tinerețea, a cărei tovarăşă de nădejde sunt tot eu, şi neştiința, cu care mă am ca o soră bună. Ba se îngrijeşte că numească această neştiință la plural – prin acele fărădelegi ori „neştiințe" cum s-au mai tălmăcit, ca pentru a arăta întreaga cuprindere a prostiei.

Dar, lăsând la o parte mărunțişurile, aflați într-un cuvânt că religia creştină pare a se potrivi ca o mănuşă unui anumit soi de prostie şi a se pune de-a curmezişul înțelepciunii. Vreți dovezi? Nu v-a sărit în ochi că femeile, copiii şi tâmpii se desfată mai tare decât alții cu slujbele şi, ascultând doar îndemnurile firii, se apropie cât pot de altar? Iar întemeietorii creştinismului cine au fost? Oameni săraci cu duhul, vrăjmaşi ai slovei şi ai ştiințelor. În sfârşit, nu se află pe lume nerozi mai mari decât cei în inima cărora arde flacăra iubirii de aproape. Aceştia îşi risipesc avutul, îndură senini ocările, se lasă traşi pe sfoară, îşi îndrăgesc deopotrivă prietenii şi vrăjmaşii, încearcă plăcere în suferință, se hrănesc cu posturi, lacrimi, veghi şi defăimări, disprețuiesc viața şi nu-şi doresc decât moartea. Pe scurt, se îndepărtează într-atât de purtările obişnuite căți vine că crezi că sufletul lor trăieşte despărțit de trup. Nu se cheamă taman asta a fi prost? Şi cine s-ar mai mira că uneori apostolii au fost văzuți ca o adunătură de bețivani, iar judecătorul Festus şi-a închipuit că Sfântul Pavel era un bezmetic?

Dar dacă tot m-am încumetat să chibzuiesc, n-am să mă las păgubaşă până nu voi arăta că însăşi mântuirea creştinilor, pe care încearcă să o câştige cu trudă şi nefericire, nu este decât un fel de sminteală şi prostie. Nu săriți aşa cu gura să mă osândiți fără vină, cântăriți puțin lucrurile împreună cu mine.

Mai întâi, un principiu pe care creştinii îl împart cu platonicienii glăsuieşte că, în viața asta, sufletul se afundă în smârcul material şi nu se poate izbăvi din legăturile trupului, această înlănțuire de materie împiedicându-l să vadă adevărul şi să se bucure de el. În chip asemănător numeşte Platon că filosofia, e meditația morții, fiindcă amândouă înalță sufletul deasupra celor vizibile şi corporale. Un om trece drept cuminte atâta vreme cât sufletul se slujeşte de trup după tipic, dar când sufletul său îşi sfarmă cătuşele şi vrea să scape din temniță, insul este poreclit zălud. De se întâmplă ca acesta să o ia razna din pricina bolii ori

a tulburării simțurilor, toți îi vor zice nebunie. Totuşi cei atinşi de asemenea nebunie citesc viitorul, vorbesc limbi şi pătrund ştiințe pe care nu le-au învățat şi vădesc în toată înfățişarea lor ceva dumnezeiesc. Neîndoios că aceasta se petrece fiindcă sufletului, desprins din legăturile trupului, încep să i se dezvăluie putințele fireşti. Aceeaşi cauză produce efecte asemănătoare la muribunzii care, ca şi cum s-ar pogorî asupra lor harul divin, cuvântă minunății fără pereche. Dar când tocmai iubirea de semeni ridică astfel sufletul deasupra celor corporale, această sminteală care nu are acelaşi izvor ca şi cea dintâi poate totuşi să stea alături de ea, căci cea mai mare parte a spiței umane, văzându-i pe cei puțin la număr ce sunt atinşi de ea că duc o viață pe de-a întregul osebită de a celorlalți, îi blagosloveşte cu faima de proşti. Şi unii şi ceilalți pățesc atunci ca în vestitul mit al lui Platon. Filosoful îşi închipuia o peşteră din care cei întemnițați nu zăreau decât umbre şi închipuiri ale lucrurilor. Unul dintre ei scapă, vede lucrurile sub adevăratul lor chip şi se întoarce la tovarăşii săi ca să-i căineze: „Cât sunteți de năpăstuiți – le spune el – tot ce vi se arată sunt umbre deşarte, şi rău vă înşelați crezând că nu se găseşte pe lume nimic altceva. Afară există lucruri aievea şi eu le-am privit". Şi nu sfârşeşte bine înțeleptul să compătimească greşeala şi prostia aşa zişilor nefericiți, că ei se uită lung la el, îl iau peste picior şi îl izgonesc din rândul lor. Aşa şi cu păcătoşii habotnici. Primilor nu le stă mintea decât la a se bucura de lucrurile materiale, înclinând să tăgăduiască existența altora. Ceilalți, dimpotrivă, nesocotesc tot ce ține de materie, iar sufletul lor se ridică la contemplarea lucrurilor nevăzute care purced de la spirit. Unii chibzuiesc mai întâi cum să strângă avuții şi să-şi ostoiască poftele cărnii, şi abia apoi la suflet de cumva cred că au şi aşa ceva. Căci îndeobşte îl pun la îndoială de vreme ce nu se vede. Ceilalți o iau pe o cale cu totul osebită. Se străduiesc mai întâi din răsputeri să-şi îndeplinească îndatoririle față de Dumnezeu, cea mai simplă dintre toate ființele, apoi cugetă la suflet, căci prin el stau alături de dumnezeire, dar de trup nu se îngrijesc nicidecum, banii îi disprețuiesc ca pe noroi şi o iau la fugă când sunt îmbiați cu arginți. De sunt vreodată siliți să se atingă de ei, nu mică le este scârba. Căci, după cum stă scris în Evanghelie: „Au ca şi cum n-ar avea şi stăpânesc ca şi cum n-ar stăpâni nimic".

Această osebire între oamenii de lume şi credincioşi nu se şterge nicăieri. Deşi toate puterile sufletului nu se arată decât prin părțile trupu-

lui, sunt totuşi unele ca auzul, vederea, gustul, pipăitul şi mirosul care sunt mai strâns unite cu materia, şi altele precum ținerea de minte, judecata şi voința, ce se smulg mai mult din strânsoarea ei. Or, sufletul este el însuşi mai mult ori mai puțin legat de materie, după cum se foloseşte mai mult de cele dintâi sau de următoarele. Evlavioşii s-ar da şi peste cap ca să se înalțe deasupra materiei, aşa că ajung să nu mai răspundă ori să nu mai priceapă chemările simțurilor. Se spune de pildă, despre Sfântul Bernard că nebăgând de seamă a băut ulei în loc de vin. La gloată este însă invers: le pasă de lucrurile materiale, dar de cele sfinte prea puțin.

Printre patimi se află unele care țin numai de trup, ca dragostea, foamea, setea, somnul, trufia, pizma. Credincioşii se războiesc necontenit cu ele, păcătoşii însă nu s-ar putea lipsi de ele. Mai sunt şi alte simțuri, la jumătate de cale între duh şi carne, pesemne trezite în noi de fire, ca iubirea de țară, dragostea părintească ori filială, prietenia. Norodul le mai face loc în inima sa, dar cucernicii vor să şi le smulgă din piept ori măcar să păstreze din ele doar ce coboară din spirit. Habotnicul spre pildă nu-şi iubeşte tatăl pentru că îi este tată, deoarece n-a primit de la el decât învelişul pieritor, ba încă şi pe acesta îl datorează lui Dumnezeu, părintele tuturor lucrurilor. Îl iubeşte însă pe tătâne-său ca pe un om bun, în care vede strălucind chipul acelei înțelepciuni supreme, pe care o socoate binele suveran şi în afara căreia nimic nu este vrednic să stârnească în el dorința. Şi dacă totuşi se găsesc câteva lucruri ce pot fi văzute pe care nu le disprețuieşte, oricum le aşează dedesubtul celor spirituale şi nevăzute.

Cucernicii despart materia de duh până şi în taine şi în celelalte îndatoriri creştineşti. Pentru ei a ține post înseamnă cu mult mai mult decât pentru ceilalți, şi nu doar să nu mănânce carne şi să ia o singură masă pe zi. Ei susțin că spiritul postului stă în biciuirea patimilor, în a te feri de mânie, deşertăciune şi mândrie, pentru ca sufletul dezlegat de apăsarea materiei să poată alerga mai iute spre cunoaştere şi bucurie întru Domnul. Tot aşa cu împărtăşania. Dacă slujbele făcute cu acest prilej – spun ei – nu sunt de tot neînsemnate, nici nu sunt peste măsură de trebuincioase, dacă lipseşte duhul, adică ceea ce e înfățişat prin semnele văzute. Prin ele ni se arată moartea lui Hristos. Creştinii trebuie să imite moartea Mântuitorului, biruindu-şi, răpunându-şi şi înmormântându-şi pa-

timile ca să se trezească la o nouă viață să se facă una cu El şi cu toți ceilalți, într-un singur trup care să asculte poruncile lui. Aşa este viața, aşa este meditația cucernicilor. Poporul însă este de altă părere şi este încredințat că esența slujbei este să stai aproape de altar, să auzi cuvintele pe care le rosteşte preotul şi să nu-ți dezlipeşti ochii de la el, de la începutul până la sfârşitul micilor ceremonii pe care la săvârşeşte. Dar nu numai în pildele pe care le-am dat, ci şi în multe altele se îndepărtează omul evlavios de lucrurile materiale şi văzute, ridicându-se spre cele veşnice, spirituale şi nevăzute. De vreme ce muritorii pioşi şi gloata sunt în toate aşa de osebiți, neîndoios că îşi vor zvârli în obraz unii altora vorba de „proşti". În ce mă priveşte, eu cred că titlul li se cuvine habotnicilor şi veți vedea cu ochii voştri de ce, când am să vă dovedesc după cum am făgăduit că binele suveran la care nădăjduiesc e curată neghiobie.

Țineți întâi seamă că şi Platon tot pe aici se învârtea, când zicea că sminteala îndrăgostiților este cea mai dulce sminteală. Într-adevăr, cel ce iubeşte înflăcărat nu mai trăieşte pentru el, ci pentru ființa pe care o iubeşte. Şi cu cât îşi iese din sine ca să se apropie de aceasta, cu atât este mai vesel şi mai fericit. Şi nu este oare țicnit omul al cărui spirit a luat-o razna înălțându-se deasupra materiei? Altfel care ar mai fi înțelesul acelor expresii din popor: „Şi-a ieşit din fire", „Vino-ți în fire" sau „Şi-a venit în fire". În sfârşit, cu cât e mai desăvârşită iubirea, cu atât este mai întinsă nebunia şi fericirea mai deplină. Vedeți aşadar ce este acea fericire cerească după care suspină evlavioşii de-ți frâng inima? Spiritul biruitor asupra materiei va înghiți trupul şi se va face una cu el. Şi încă nici nu-i va fi cine ştie ce greu, după ce bietul trup a fost aşa de bine pregătit pentru această contopire prin posturi şi alte asemenea cazne pioase. Spiritul acesta se va vărsa apoi el însuşi în spiritul suprem, care este nemăsurat mai puternic decât el. În chipul acesta omul, care s-a părăsit cu totul pe sine, va fi fericit prin această fericită absență şi va gusta desfătarea curată a acestui bine suveran care adună la sine toate ființele.

Cu toate că această fericire nu trebuie să se înfăptuiască întru totul decât în clipa norocită când trupurile se vor uni iarăşi cu sufletele, drepții, a căror viață este doar o închipuire şi o chibzuință nesfârşită asupra acestei vieți cereşti, simt parcă de pe pământ gustul răsplății. Desigur, nu este decât o picătură în izvorul nesecat al fericirii veşnice, dar îndea-

juns pentru a lăsa de departe în urmă toate plăcerile cărnii şi desfătările omeneşti luate la un loc, într-atât sunt bunurile nevăzute mai presus de cele văzute. Această fericite o făgăduia profetul statornicilor întru Domnul, când spunea: „Cum niciodată nu s-a pomenit, nici nu s-a auzit vorbindu-se şi nici n-a văzut vreodată ochiul aşa ceva: anume ca un alt Dumnezeu afară de Tine să fi făcut asemenea lucruri pentru cei ce se încred în el". Aceasta este de asemenea acea prostie mai mică de care cucernicii suferă încă de pe pământ şi care, departe de a le fi luată când vor fi trecut în cealaltă viață le va fi sporită şi va deveni acea neghiobie de nespus care este numită fericire veşnică. Nu sare în ochi această picătură de prostie care încălzeşte inima drepților încă de pe lumea asta? Ei grăiesc fără şir, şi nici măcar pe limba obişnuită a poporului, gura lor scoate cuvinte lipsite de înțeles iar fața li se schimonoseşte într-o clipă în o mie de feluri, într-un cuvânt sunt cu totul ieşiți din fire. Când îşi vin în fire nu-şi mai amintesc de unde s-au întors, nu mai ştiu dacă şi-au părăsit trupul au ba, de erau treji ori dormeau. În minte nu li se întipăreşte nimic din ce-au văzut, ce-au zis şi ce-au făcut, ori de le mai rămâne ceva într-o firidă a minții este acoperit de pâclă, precum un vis după trezire. Ştiu una şi bună, că au fost fericiți din cale afară în toată vremea cât s-au înstrăinat de ei înşişi. Amărăciunea lor când îşi revin în simțiri n-ar putea fi zugrăvită în cuvânt, de aceea dorința lor mistuitoare este să se întoarcă pentru totdeauna la norocita lor nebunie. Iată cum se înfățişează această prevestire a fericirii veşnice.

Dar mă iau cu vorba şi nu mă țin de cuvânt că am să închei. De veți găsi cumva că am trăncănit vrute şi nevrute ori că mi-a scăpat vreun porumbel din gură, amintiți-vă, rogu-vă, că aceea ce v-a împuiat capul a fost Prostia, o femeie aşadar. Dar mai țineți minte încă un proverb grec: „Prostului i se întâmplă să spună lucruri înțelepte". Doar de nu credeți cumva că femeile ar trebui scoase de la socoteală.

Văd bine că aşteptați o perorație, dar amarnic vă înşelați de credeți că mi-am împovărat mintea cu vreo iotă din năzdrăvăniile pe care vi le-am turnat. Spuneau tot grecii odinioară: „Urât mi-e bețivul cu memorie bună", iar eu întăresc mintenaş că „Urât mi-e ascultătorul ce n-a uitat nimic". Rămas bun, dragi şi vestiți ortaci ai Prostiei, aplaudați-mă, fiți sănătoşi tun şi veseliți-vă cât puteți.